

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนของจังหวัดสุโขทัย : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย เป็นการศึกษาเพื่อเข้าใจในเรื่องความเชื่อของมนุษย์ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตและต่อการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมในปัจจุบัน โดยในการศึกษาครั้งนี้ได้ให้ความสนใจในประเด็นคติความเชื่อในเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนของจังหวัดสุโขทัย และเลือกศึกษาชุมชนบ้านปากน้ำ ซึ่งเป็นเขตการปกครองตำบลปากน้ำทั้งตำบล ประกอบไปด้วย 12 หมู่บ้าน ตำบลปากน้ำตั้งอยู่ในเขตอำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

ซึ่งในการศึกษานี้จะนับว่าชุมชนบ้านปากน้ำเป็นตัวแทนกรณีศึกษาคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงของสุโขทัย และอาจหมายรวมถึงบางชุมชนของจังหวัดกำแพงเพชร อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก เพราะอาณาจักรสุโขทัยในโบราณซึ่งผูกพันกับความเชื่อในตำนานพระร่วง มีความหมายกินพื้นที่ในหลายจังหวัดของภาคเหนือตอนล่าง ตามคำกล่าวในตำนานพระร่วงว่า “ถนนพระร่วง” และจากการสำรวจศึกษาทางโบราณคดีของศรีศักร วัลลิโภดม (2532, น. บทคัดย่อ) พบแหล่งชุมชนโบราณถึง 53 แห่ง ในบริเวณจังหวัดที่เคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัย อันได้แก่จังหวัดสุโขทัย ตาก อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ และนครสวรรค์ ทำให้ได้ทราบว่าการก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 บริเวณดังกล่าวนี้มีผู้คนมาตั้งหลักแหล่งอยู่ประปรายและชั่วคราวตามเส้นทางการค้าของบรรดาบ้านเมืองที่เจริญทั้งที่อยู่ใกล้ทะเลและบริเวณภายใน อันได้แก่ละโว้ กัมพูชา เมะตะมะ พุกาม หริภุญชัย และเวียงจันทน์ ทำให้มีการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากถิ่นต่างๆ เข้ามาสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้น ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ก็เกิดเมืองใหญ่ที่เรียกว่านครขึ้น 4 แห่ง ในบริเวณลุ่มน้ำยม-น่าน ในเขตจังหวัดพิษณุโลก อุตรดิตถ์และสุโขทัย มีการรวมตัวกันเป็นรัฐสุโขทัยในยุคแรกขึ้น รัฐนี้ได้เติบโตและรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรัชกาลของพระมหาธรรมราชาลิไทยในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19 ในช่วงเวลานี้ได้มีการขยายอาณาเขตบ้านเมืองมายังบริเวณลุ่มน้ำปิงซึ่งอยู่ทางตะวันตก มีการสร้างเมืองสำคัญคือ นครชุมในเขตจังหวัดกำแพงเพชร และเมืองพระบางในเขตจังหวัดนครสวรรค์ขึ้น ในขณะเดียวกันก็ขยายตัวไปทางตะวันออกเข้าสู่ลุ่มน้ำป่าสักในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ และสร้างเมืองเพชรบูรณ์ขึ้นเพื่อการปกครองดินแดนในแถบนี้

หลังรัชกาลของพระมหาธรรมราชาลิไทยรัฐสุโขทัยอ่อนอำนาจ ถูกทางกรุงศรีอยุธยา รุกรานจนแคว้นแตกออกเป็นสองส่วน ทางลุ่มน้ำปิง เกิดมีเมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองสำคัญอยู่ ภายใต้อิทธิพลและอำนาจทางการเมืองของทางอยุธยา ส่วนบริเวณลุ่มน้ำน่าน ยังเป็นส่วนของ สุโขทัยมีเมืองสองแควเป็นเมืองสำคัญ แต่ในช่วงเวลานี้เกิดการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นใหม่อัน เนื่องจากการขยายอำนาจของทางอยุธยา นั่นก็คือการเกิดเมืองพิจิตรและเมืองอื่นๆ ในเขตจังหวัด พิจิตรและนครสวรรค์ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา รัฐสุโขทัยก็หมดเอกราช ถูกผนวกเข้า เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรอยุธยา พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงสร้างเมืองสอง แควขึ้นใหม่ในนามเมืองพิษณุโลก เพื่อให้เป็นราชธานีทางฝ่ายเหนือของราชอาณาจักร เพราะ ในช่วงเวลานี้เกิดสงครามระหว่างล้านนากับอยุธยาขึ้น เป็นสงครามที่ยืดเยื้อกว่า 7 ปีจึงสงบ ในช่วง เวลาที่มีการสู้รบนี้เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองสำคัญในการรับศึกทางล้านนา จึงมีการสร้างบ้านเมือง ใหม่ๆ ขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำน่าน เพื่อเสริมสร้างกำลังและฐานะของเมืองพิษณุโลก เมืองเหล่านี้ที่ ปรากฏเอกสารโบราณกล่าวถึงก็คือ เมืองนครไทยและเมืองพิชัย

เมื่อชุมชนแห่งความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงอย่างบ้านปากน้ำ จังหวัดสุโขทัย ยังคงมี ปรากฏการณ์ของความเชื่อจากตำนานปรัมปราอยู่ในชุมชนอยู่ในวิถีชีวิตชาวชุมชนบ้านปากน้ำอย่าง ปกติเช่นเดิม แม้ว่าเวลาจะผ่านมานานสักเพียงใดก็ตาม และแม้ว่าเรื่องราวจากตำนานปรัมปรา ดังกล่าวจะไม่ต้องการบพิสูจน์ว่ามีเป็นความจริงมากน้อยสักเพียงใด ความสงสัยและความ น่าสนใจในประเด็นดังกล่าว จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของงานวิจัยในครั้งนี้ ว่าเป็นเพราะเหตุใดคติความ เชื่อจากตำนานปรัมปราเรื่องคำสาปพระร่วงจึงยังคงสามารถดำรงอยู่และยังคงมีบทบาทและ ความหมายอยู่ในชุมชนในยุคปัจจุบัน อันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสารที่ไร้พรมแดน วิทยาศาสตร์ก้าวไกลได้

1. บันทึกเรื่องต้นฉบับเรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วง

โดยเริ่มจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารเนื้อหาอันเกี่ยวข้องกับพระร่วง : สถานภาพความ เป็นมา กำเนิด ความหมาย รูปแบบและพัฒนาการของความเชื่อ และวาทกรรมเรื่องพระร่วง ที่ สามารถนำไปสู่ เรื่องคำสาปพระร่วงได้ ว่าคำสาปพระร่วง ถือกำเนิดมาได้อย่างไร มีความหมายและ รูปแบบอย่างไร อีกทั้งเรื่องพัฒนาการของความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงเป็นอย่างไรพบว่ามีการ ศึกษาเรื่องราวของพระร่วงอย่างมากมาย โดยส่วนมากเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะพบได้ จากหลักฐานทางวรรณกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พงศาวดารเมืองเหนือ พงศาวดารโยนก หนังสือ คำให้การชาวกรุงเก่า ชินกาลมาลีปกรณ์ จุลลยุทธการวงศ์ ไตรภูมิพระร่วง/ไตรภูมิภูคา และจาก

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากคำบอกเล่าต่อๆ กันมาของคนในชุมชน สุโขทัย ซึ่งมีทั้งที่แต่งเป็นกาพย์ กลอน และร้อยแก้ว และต่างยุคต่างสมัยกัน แม้ในปัจจุบันเองก็ยังมีการตีพิมพ์เรื่องราวของพระร่วง ออกมาเป็นสำนวนต่างๆ กันไป ทั้งในรูปแบบนิทานกึ่งประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ไทย เกี่ยวกับเมืองเก่ากรุงสุโขทัย ตำนานกษัตริย์กรุงเก่า ซึ่งจะมีเรื่องราวของพระร่วงเจ้าเป็นส่วนสำคัญของเนื้อหาดังกล่าว

ในงานวิจัยครั้งนี้ จึงหยิบเรื่องราวที่สามารถบอกเล่าที่มา/สถานะของพระร่วง เพื่อนำมา วิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างตัวตน เน้นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบใน ตัวบท และพุ่งเป้าไปที่นัยยะเชิงคติความเชื่อ (นพพร ประชากุล, 2552, น. คำนำ19-20) โดยเป็นการ ทำความเข้าใจความคิดที่ซ่อนอยู่ในตัวบทเรื่องเล่าเรื่องคำสาปพระร่วง ที่มีผลต่อการสร้าง ความหมายและบทบาทของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงในสังคมชาวสุโขทัย โดยแบ่งงาน เขียน/วรรณกรรม (ตัวบท) เกี่ยวกับพระร่วง ตำนานพระร่วง และที่มาของพระร่วง ในที่นี้จึงแบ่ง งานเขียนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. งานเขียน/วรรณกรรมนอกพื้นที่ชุมชนบ้านปากน้ำ อันได้แก่ งานเขียนประเภท พงศาวดารต่างๆ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ชาติไทย
2. งานเขียนที่มาจากคำบอกเล่า/วรรณกรรมมุขปาฐะในพื้นที่ชุมชนบ้านปากน้ำ อัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อใช้เปรียบเทียบวิเคราะห์

ซึ่งงานเขียนประเภทแรก งานเขียน/วรรณกรรมนอกพื้นที่ชุมชนบ้านปากน้ำ ล้วน แล้วแต่ถูกเรียบเรียง ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แม้ว่าจะมีเค้ามาจากสมัยอยุธยา ประกอบไปด้วย งาน เขียน จำนวน 10 ชุด/ฉบับ ดังนี้

1.1 พงศาวดารเหนือ จากประชุมพงศาวดาร เล่ม 1 (ประชุมพงศาวดาร ภาค 1 ตอนต้น) (2506) เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยตำนานการสร้างเมืองศรีสัตนาคนาน้อย เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย การสถาปนาพระพุทธชินราช กระทั่งการสร้างเมืองอยุธยาขึ้น โดยพระเจ้าอู่ทอง นับเป็นเอกสารที่ถูกอ้างอิงถึงมากที่สุดเมื่อนับจากการต้องเล่า/เขียนเรื่องราวในโบราณกาล เรื่องเล่า/ นิทาน/ตำนาน ปริ๊มปราโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับพระร่วง ดังเนื้อหาที่กล่าวไว้ว่า

ในหนังสือพงศาวดารเหนือ ประกอบไปด้วยเรื่องราว ที่เรียงร้อยเข้าไว้ด้วยกัน ตั้งแต่เรื่อง สร้างเมืองสวรรคโลก ยกบาธรรมราชขึ้นเป็น พระยาธรรมราชาครองเมืองสวรรคโลก ได้เล่าเรื่องไว้ตั้งแต่ เจ้าฤทธิสัจจนาถ และเจ้าฤทธิสัททิมงคล สองพี่น้องมีอายุยืนได้ 100 ปี ได้กล่าวโอวาทสั่งสอนลูกหลาน ว่าอย่าประมาทลิ้มคน ทั้งฝั่งสมุทรก็หมดไปแล้ว เขาจะสร้าง บ้านสร้างเมือง จะมีภัยอันเป็นมาก จงชวนกันทำกำแพงกันตัว อย่าให้มัวเมาแก่ตัณหา สารตรา เร่งตกแต่งไว้ ผู้ใดถ้าเป็นใหญ่ให้ครอบครองกัน ... ครั้นเจ้าฤทธิสั่งสอนลูกหลานแล้ว ก็เหาะขึ้น

ไปถึงเขาใหญ่ชื่อ ภูเขาหลวง สร้างสมณธรรมภาวนาได้ปัญจมาณสมาบัติจากคัมภีร์ ด้วย
ปัญญาแห่งตน

พงศาวดารเหนือเป็นหนังสือเมื่อครั้ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ยัง
ดำรงพระเกียรติยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมีรับสั่งให้พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เป็นผู้
รวบรวมเรื่องมาเรียบเรียง เมื่อ ปี เถาะ นพศก จุลศักราช 1169 (พ.ศ. 2350) ต้นฉบับที่มีในหอพระ
สมุดมีบานแผนกดังนี้

“ข้าพระพุทธเจ้า พระวิเชียรปรีชาน้อยเจ้ากรมราชบัณฑิตขอได้รับพระราชทาน
เรียงเรื่องสยามราชพงศาวดารเมืองเหนือ ตั้งแต่บรรพบุรุษ สร้างเมืองสัชชนาลัยเมืองสวรรค
โลก ได้เสวยราชสมบัติ ทรงพระนามพระเจ้าธรรมราชาธิราช เป็นลำดับลงมาจนถึงพระเจ้าอู่
ทอง สร้างกรุงศรีอยุธยาโบราณราชธานี โดยกำลังสติปัญญาสักกานูรูปอันน้อย ทูลเกล้า
กระหม่อมถวาย ขอเดชะ”

หนังสือที่รวมเรียกว่าพงศาวดารเหนือนี้ ที่จริงเป็นหนังสือหลายเรื่องมีมาแต่ครั้ง
กรุงเก่า แต่เดิมดูเหมือนจะจดจำไว้เป็นเรื่องต่างๆ กัน ได้เคยเห็นมาบางเรื่องมีอยู่ในที่อื่น จะพึง
เอามารวบรวมและแต่หัวต่อเชื่อมให้เป็นเรื่องเดียวกัน เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัยรับสั่งให้พระวิเชียรปรีชาเรียบเรียง วิธีเรียบเรียงอยู่ข้างจะไขว้เขวสับสน บางทีเรื่อง
เดียวกันเล่าซ้ำเป็นสองหนก็มี หนังสือพงศาวดารเหนือนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว มีรับสั่งให้พิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อปีมะเส็ง เอกศก จุลศักราช 1231 พ.ศ. 2412 มีเรื่อง
ตำนานพระแก้วมรกตติดอยู่ข้างท้ายด้วย ในการพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ เพื่อจะให้สะดวกแก่ผู้อ่าน
ข้าพเจ้าได้ลงชื่อเรื่องไว้ทุกๆ เรื่องในพงศาวดารเหนือ และเรื่องที่เล่าซ้ำกันก็ได้ตัดออกเสีย แต่
ขอให้ผู้อ่านเข้าใจว่า หนังสือพงศาวดารเหนือนี้พิมพ์ตามฉบับเดิม ข้าพเจ้าไม่ได้สอบสวนลง
เนื้อเห็นความจริงเท็จของเรื่องราวไว้ในที่นี้

พงศาวดารเหนือ นั้นเป็นที่มาของตำนานพระร่วงที่สำคัญ โดดเด่นและเป็นอดีตที่
นับว่ายาวนานอีกชิ้นหนึ่ง ที่ทำให้พระร่วง ตำนานพระร่วง เป็นที่รู้จักผ่านตัวอักษร จึงอาจนับได้ว่า
พงศาวดารเหนือถือเป็นการเริ่มแรกๆ ที่ทำให้คติความเชื่อเรื่องพระร่วงเป็นที่รู้จักในวงกว้าง
มากกว่า คติความเชื่อของคนในท้องถิ่น เพราะมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แม้ว่าเนื้อหาจะ
ซ้ำไปมาก็ตาม และยังเป็นหลักแห่งความชัดเจนว่าพระร่วงมีกำเนิดมาจากความเชื่อมนุษย์ธรรมดา
คือ พระร่วงมีกำเนิดจากบิดาผู้เป็นกษัตริย์ และมารดาผู้เป็นธิดานาคแห่งบาดาลพิภพ แล้วยังมีการ
ทำนายโดย บรรพบุรุษ ผู้รู้ฤกษ์ยามาติ เพื่อเป็นการตอกย้ำถึงความเป็นผู้วิเศษ มีความเหนือกว่า
มนุษย์จริง โดยมีเรื่องเล่าถึงกำเนิด ที่มาของพระร่วงเป็นดังนี้

...จึงบาชรรมาษผู้รู้ฤกษ์พานาที่ ได้ยินในสำนักเจ้าฤกษ์ผู้เป็นปู่ว่า ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้นหกค่ำปีมะโรง โทศก ภายหน้าจะได้ลูกนาคมาเป็นพระยาตั้งแต่พระพุทธเจ้า นิพพานได้ 500 ปี ...

... พระร่วงอรุณกุมารเมืองสวรรคโลก¹ จึงเป็นเรื่องราวที่เล่าต่อมาจากเรื่องสร้าง เมืองสวรรคโลกฯ เริ่มจาก พระพุทธศักราชได้ 500 ปี มโรงสัมฤทธิศก จุลศักราช 86 ปีกฤษ พระ ยอภัยคามินีศัลยาจารย์บริสุทธิอยู่ในเมืองหริภุญชัยนคร ย่อมออกไปจำศีลอยู่ในเขาใหญ่ จึงร้อน ถึงอาสนนงนาคอยู่มิได้ ก็ขึ้นมาในภูเขาใหญ่นั้น ก็มาพบพระยาอยู่จำศีล เธอก็มาแสพเมถุนด้วย นงนาคๆ อยู่ได้เจ็ดวันแล้วจะลาไป พระยาจึงให้ผ้ารัดกัมพลและผ้ามงคลไปแก่นางนาคให้ชม ต่างพระองค์ นางนาคก็กลับลงไป พระยาก็เข้ามาเมืองคังเก่า และนางนาคก็มีครรภ์แก่และนาง นาคก็ว่าลูกตุนีมิใช่เป็นไข่ และจะเป็นมนุษย์ทีเดียว และจะคลอดในเมืองนี้มิได้แล้ว จึงขึ้นมาถึง ภูเขาที่อาสนแห่งพระยานั้นก็ประสูติกุมาร ผ้าและแหวนนั้นนางก็ไว้แก่ลูกตนแล้วก็หนีลงไป เมืองนาค

และมีพรานพเนจรคนหนึ่ง ออกไปหาเนื้อในป่า ได้ยินเสียงกุมารร้องไห้ และ พรานเข้าไปก็เห็นกุมาร แล้วพรานก็สัญญาว่าลูกทำวหลานพระยาและเห็นตุมากแล้วดู และซัด ลูกเสีย พรานจึงเอากุมารนั้นไปให้ภรรยาตนเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม

และสมเด็จพระเจ้าอภัยคามินีราช ใช้ให้เสนาอำมาตย์สร้างมหาปราสาท จึงให้ เกณฑ์เอาชาวบ้านมาถากไม้ตั้งเสาพระมหาปราสาท และพรานนั้นก็ต้องเกณฑ์มาถากไม้ จึงเอา กุมารนั้นเข้ามาไว้ด้วย และร้อนด้วยรัศมีพระอาทิตย์ พรานนั้นจึงเอากุมารเข้ามาไว้ในร่มพระ มหาปราสาทๆ ก็โอนไปเป็นหลายที พระยาเห็นก็หลากพระทัย จึงให้เอาพรานนั้นเข้ามาดู และ พรานจะพรางมิได้ก็บอกว่าลูกเขาซัดเสียในป่า และข้าพเจ้าเอามาเลี้ยงไว้เป็นลูก พระยาจึงถาม ว่ามีอันใดอยู่ด้วยกุมารนั้นบ้าง จึงกราบทูลว่ามีแหวนและผ้าอยู่ด้วยกัน และพระยาจึงให้พราน เอามาดูก็รู้ว่าเป็นราชบุตรแห่งตน พระองค์จึงให้รางวัลแก่พรานนั้น และพระองค์จึงให้หาชะแม่ นมรับเอากุมารนั้นมาเลี้ยงไว้แล้ว พระองค์ให้ชื่อกุมารนั้นว่า เจ้าอรุณราชกุมาร

...และพระยาอภัยคามินีจึงเอาเจ้าอรุณราชกุมารเป็นพระยาในเมืองลัชนาลัย ก็ได้ นามชื่อพระยาร่วง

เรื่องเล่าของพระร่วงนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความสามารถและความ วิเศษของตัวพระร่วงเอง ซึ่งเกิดจากการมีกำเนิดที่มีความเหนือมนุษย์ธรรมดาแล้ว เรื่องเล่าของพระ ร่วงยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของเมืองสุโขทัยกับเมืองน้อยใหญ่ในยุคอดีตกาล โดยพระร่วงมี ความสามารถเอาชนะพระเจ้ากรุงจีน ซึ่งจีนเป็นเมืองใหญ่ และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่

¹ เน้นโดยผู้วิจัยเอง

ยาวนาน และมีศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ดังกล่าวว่า อารยธรรมจีน คือส่วนหนึ่งของความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมตะวันออก ซึ่งรัฐไทยเองตามประวัติศาสตร์ชาติไทยแล้วก็ต้องมีการถวายบรรณาการอยู่เป็นประจำ อันยังเป็นการตอกย้ำถึงความรู้ความสามารถและความมีบุญญาธิการของพระร่วง ดังเรื่องเล่าไว้ว่า

พระยาร่วงมีพระราชโองการตรัสแก่เจ้าฤทธิกุมาร ว่าพระยากรุงจีนเหตุใดจึงมีมาช่วยลอบสังหาร มาเราพี่น้องจะไปเอาพระยากรุงจีนมาเป็นข้าเราให้ได้ ครั้งพระยาทั้งสองพี่น้องคิดด้วยกันแล้วจึงบังคับอำมาตย์ทั้งหลาย ให้แต่งเรือลำหนึ่งยาวแปดวา ปากกว้างสี่ศอก ครั้นได้ฤกษ์วันอาทิตย์เสด็จออกไปด้วยกำลังน้ำและอันเป็นชาติแห่งนางซึ่งเวลาหกเทวบุตร และนอกนั้นเทวบุตรไปด้วย พระองค์ทั้งสองมีแต่พระขรรค์ธนูศิลป์ ทั้งพระภูมิและพระพายก็พัดพาไป และนางเมขลาเจ้าสมุทรก็ยินดีรักยามิให้เป็นอันตราย และไปได้เดือนหนึ่งจึงถึงกรุงจีนและวันเมื่อไปถึงนั้น บังเกิดเป็นอัศจรรย์ให้เป็นหมอกตกมิให้เห็นพระจันทร์พระอาทิตย์และจีนทั้งหลายให้ชนลูกหนังหัวฟองทั้งเมือง สะท้อนสะท้อนหวนไหว้นักหนา และพระยากรุงจีนจึงให้หาเสนาอำมาตย์มาชุมนุมในที่องพระโรง และพิพากษาคู่กันแล้ว จึงใช้ให้ขุนแก้วการจีนพิจารณาในที่องมหาสมุทร และขุนแก้วการจีนไปข้างใต้ ข้างเหนือ มิได้เห็นลำเกลาใดลำหนึ่งในท้องทะเลมิได้ แลเห็นแต่เรือน้อยลำหนึ่ง มีไทยสองคนขี่ลอยมา และขุนนางแก้วการจีนได้เห็นแล้ว จึงกลับไปทูลพระเจ้ากรุงจีนฯ ก็รู้ในพระทัยแห่งพระองค์ ด้วยมีพระพุทธานายไว้แต่ก่อนอยู่ในเมืองแห่งกู ว่าไทยสองคนพี่น้องจะข้ามทะเลมาแสวงหาเมีย และชายผู้หนึ่งจะเป็นเจ้าแก่ชาวชมพูทวีป และจะลอบสังหารพระพุทธเจ้า แล้วแวะมาถึงภูนี้เที่ยงแท้แล้ว ครั้งพระยากรุงจีนรู้ในพระทัยแล้ว จึงใช้พลจีนออกมาจับพระองค์ขึ้นมาถึงเรือนหลวงแล้ว จึงให้นั่งบนแท่นแก้ว และพระยากรุงจีนจึงถวายบังคมแล้วจึงชวนเจรจา และพระยาร่วงก็ทรงภาษาได้ทุกประการ และพระเจ้ากรุงจีนจึงนำเอาพระราชธิดามาถวายให้เป็นอัคมเหสี ด้วยเหตุว่านางนั้นได้ทำบุญไว้ด้วยพระองค์แต่ชาติก่อนมา ได้สร้างพระไตรปิฎกทั้งสามไว้ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ากุศลันท์ และเมื่อพระพุทธเจ้าเราไปนั่งฉันจึงหันในบ้านปัญจมีชมคาม เป็นนาคให้น้ำเป็นทานแก่พระพุทธเจ้าเราๆ ก็ทำนายไว้ว่า นาคนี้จะได้ลอบสังหารพระตถาคตเมื่อถวัน 1,000 ปี ได้แก่พระยาร่วงเจ้านี้ และพระยากรุงจีนก็รู้ทุกประการ เห็นตามพระทัยพระยาร่วงทุกประการ อันจะขัดนั้นมิได้ จึงให้นางราชกัลยาณีพระองค์เจ้า และพระยากรุงจีนใช้ให้อำมาตย์แต่งลำเกลาเถตราลำหนึ่งกับเครื่องบรรณาการ ...แต่นั้นมา ท้าวไททั้งสองก็อยู่เย็นเป็นสุข ตั้งแต่ทำบุญให้ทานรักษาศีล และถือความสัจอยู่มิให้พลาดพลั้ง จึงมีตะบะเคาะว่าสิ่งใดก็เป็นสิ่งนั้นทุกอัน ...

โดยความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับเมืองจีน อันเป็นความสัมพันธ์จากการเอาชนะได้ ด้วยบุญญาบารมีตามพุทธทำนาย และยอมยกธิดาให้ มีการสืบทอดความสัมพันธ์ให้การช่วยเหลือ ด้านความรู้ช่างหล่อปืนต่อมายังรุ่นหลาน คือเจ้าพสุจราช อันเป็นการตอกย้ำถึงความสามารถของกรุงสุโขทัยและพระร่วง ดังกล่าวไว้ว่า

...และเจ้าพสุจราชให้พณิชย์พ่อค้าสำเภาลำหนึ่ง ให้ถือราชสาส์น ไปถึงเมืองกรุงจีน ถึงพระเจ้ากรุงจีนผู้เป็นตา ทูลขอช่างหล่อปืน 10 คน และพระเจ้าตากก็ให้มาตามพระเจ้าหลานทูลขอ มาได้ 7 เดือนก็ถึงเมืองลัษณาลัย เจ้าพสุจราชจึงให้ช่างหล่อ ปืนใหญ่ 120 บอก ปืนนกสับ 500 บอก จึงมีช่างหล่อสัมฤทธิ์ถมปิดแต่นั้นมา...

แล้วเรื่องราวพระร่วง ยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์กับเมืองเชียงใหม่ อันเป็นความสัมพันธ์จากการอภิเษกระหว่างพระยาลือ (น้องของพระร่วง) กับนางพสุจเทวี ดังเนื้อเรื่องกล่าวไว้ว่า

...และเมืองพิชัยเชียงใหม่มีแต่พระราชธิดา และหาพระราชบุตรมิได้ แต่อำมาตย์เมืองพิชัยเชียงใหม่ จึงกราบทูลขอพระราชทานเจ้าฤทธิกุมารจะให้เสวยราชสมบัติสืบตระกูลมิให้ขาดเสียได้ และสมเด็จพระอรุณราช จึงพระราชทานเจ้าฤทธิกุมารผู้เป็นน้อง เสด็จขึ้นไปด้วยกัน และให้เจ้าพสุกุมารอยู่รักษาเมืองกับนางพสุจเทวี พระองค์ทรงช้างเผือกงาคอมีฤทธิยงนักหนา กับด้วยอำมาตย์เสนาเสด็จประพาสดินพนมใหญ่กึ่งกลางหน และจึงเจ้าฤทธิกุมารผู้ น้องผันหน้าช้างเข้าต่อกันแล้ว พระองค์จึงจับเอาคนที่ทองเต็มไปด้วยน้ำทรงอธิษฐานให้แดนแวนแคว้นแห่งเจ้าแต่นี้ไป พระองค์จึงทรงเห็นในคนที่ทองลงไปเป็นสำคัญ แล้วจึงเอาตะปูทองแดงใหญ่ 3 กำ 3 วา 3 ตัว ปักไว้เป็นประธาน ครั้นพระองค์ปักแดนไว้ให้แล้ว ก็เสด็จเข้าไปในเรือนหลวง แล้วพระยาอำมาตย์เสนาทั้งหลายก็กราบถวายบังคมแก่พระองค์เจ้าแล้ว

...พระองค์ก็ขึ้นชมยินดีนักหนา จึงราชาภิเษกเจ้าฤทธิกุมารให้เป็นพระยาลือกับด้วยนางมลิกาเทวี เมืองพิชัยเชียงใหม่จึงจิดคกัตถุญแต่่นั้นมา และลาวผู้หญิงจึงสู้ขอเอาผิวเป็นจาริตสืบมา และพระยาร่วงจึงกลับคืนลงมาเมืองพระองค์ดังเก่า

แล้วเรื่องราวของพระร่วง ยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์กับเมืองตองอู อันเป็นความสัมพันธ์ที่กล่าวถึงด้านลบของพระร่วง คือแอบมีชู้กับธิดาพระยาตองอู แม้ว่าพระร่วงจะมีความวิเศษมากสักเพียงใด ก็มีอาจรอดพ้นจากความตายได้ โดยมีการอ้างถึงกรรมเก่าเมื่อชาติที่แล้ว “ด้วยกรรมที่พระร่วงเป็นกา และพระยาตองอูเป็นปลา และกาลากไส้ออกไ้จะกินก็บมิกิน” ดังเนื้อเรื่องกล่าวไว้ว่า

ในกาลวันหนึ่ง พระองค์ก็ทรงว่าคว่ำลงขาดลอยไปถึงเมืองตองอู และพระยาตองอู นั้นเป็นข้าพระร่วงเจ้า แต่ก่อนชื่อนายอู ไปคล้องลิงเผือกให้แล้วจึงเอาบ้านเมือง ด้วยเคชะคล้อง

ถึงเผือกอันเป็นทิพย์จึงได้เป็นพระยานั้น และว่าวพระร่วงเจ้าขาดลอยไปตกอยู่บนปราสาท พระยาร่วงเจ้าตามไปถึงเมืองตองอู และพระยาร่วงเจ้านั่งอยู่ในบรรณศาลานอกเมือง ครั้นค่ำพระองค์ก็ลอบเข้าไปทำผู้ด้วยธิดาพระยาตองอูอยู่ในปราสาทอันแล้วไปด้วยเหล็กดาตลงมาทุกชั้น แต่เมื่อพระร่วงเจ้าจะขึ้นเอาว่าวนั้น พระองค์เจ้าให้พระยาตองอูขึ้นขึ้น พระองค์ก็เหยียบบ่าพระยาตองอูขึ้นเอาว่าว ครึ่งเอื้อมหยิบมิถึงพระหัตถ์ พระองค์ก็เหยียบศีรษะขึ้นเอาว่าว ด้วยพระองค์คิดว่าเป็นขำมิได้ถือความ และพระองค์เอาว่าวได้แล้วพระองค์ก็หนีมา และลูกสาวจึงบอกแก่พระยาตองอูผู้บิดาๆ จึงรู้ จึงให้ไปตามเอาตัวของพระองค์มาจากเมือง และพระองค์ก็ไม่ว่าเขาเอาไ้ไ้ ด้วยกรรมที่พระองค์เป็นกา และพระยาตองอูเป็นปลา และกาลากไ้ส้อออกไ้จะกินก็บ่มีกิน แต่นั้นมาลาวมักเป็นผีกินไ้ กินพุงคนทั้งหลาย ...

แล้วเรื่องราวพระร่วงเมื่อคราวสวรรคตแล้ว ยังสามารถแผ่อิทธิพลไปไกลกว้างขวางและยาวนานยิ่งขึ้น เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์กับเมืองกัม โภช ที่สามารถกำหนดคกกฎหมายให้เมืองใดขึ้นต่อเมืองใด ดังกล่าวไว้ว่า

...แล้วให้กำหนดคกกฎหมายไว้ทุกหน้าด่าน แล้วให้กำหนดคกกฎหมายไปถึงเมืองกัม โภชนคร ให้กำหนดคกกฎหมายสืบๆ กัน ไปถึงเมืองคิริ เมืองสวางคบุรี เมืองยางคิริ เมืองขอนแก่น และเมืองเหล็ก เมืองสิงทา เมืองทั้งนี้ขึ้นแก่เมืองกัม โภชนคร ท้าวพระยาดกแต่งบ้านเมืองทุกแห่ง และเมืองพิบูลย์นคร อันขึ้นแก่เมืองหริภุญไชย คือเมืองลำพูนทุกวันนี้ และเมือง 8 หัวเมืองนั้น ให้แต่งเครื่องสาตราวุธและตรวจด่านทาง แต่งคนเร็วม้าไ้ไปฟังข่าวแก่กันไ้เป็นอันหนึ่งอันเดียวทุกเมือง...

พงศาวดารเหนือมีเนื้อหาที่สำคัญในความสัมพันธ์ของกับคำสาปพระร่วง คือความสามารถของพระร่วงในเรื่อง “กล่าวสิ่งใดยอมเป็นสิ่งนั้น” หรือ “วาจาสิทธิ์” จึงทำให้สามารถ “สาป” อะไรก็ได้ให้เป็นไปได้อย่างที่ใจต้องการ เรื่องเล่าพระร่วงจึงว่าจึงกล่าวถึงปรากฏการณ์ของความสามารถดังกล่าวไว้ว่า

...และพระยาร่วงขณะนั้นคระนองนัก มักเล่นเบี้ยและเล่นว่าว ไม่ถือตัวว่าเป็นท้าวเป็นพระยา เสด็จไปไหนก็ไปคนเดียว และพระองค์ก็รู้ทั้งบังเหลื่อม รู้จักไตรเพททุกประการ ว่าให้ตายก็ตายเอง ว่าให้เป็นก็เป็นเอง วันหนึ่งขอมศุดขึ้นมาแล้วก็กลายเป็นหินแลงและขอมก็ขึ้นไม่ได้ด้วยวาจาสาัจแห่งพระองค์ๆ ได้ทำบุญแต่ชาติก่อนมา และเฉชะแก้วอุทกประสาทพระยากรุงจีนหากให้มาแก่พระองค์ๆ จะไปไ้ 7 วัน น้ำมิเสวยก็ไ้...

แล้วนอกจากนี้ พงศาวดารเหนือ ยังปรากฏเรื่องราวของพระร่วงในอีกสำนวนคือเรื่องพระร่วงเมืองสุโขทัย อันเป็นเรื่องราวที่ไม่ได้บอกที่มา กำเนิดของพระร่วง แต่เนื้อหาเน้นกล่าวถึงความสามารถในด้าน “การกล่าวสิ่งใดเป็นสิ่งนั้น” ดังพบเห็นได้จากเรื่องนายร่วงบุตรนาย

คงเคราะห์เป็นส่วยน้ำเสวยเมืองละโว้ไปส่งเมืองกัมพูชาธิบดี และเป็นพระร่วง จากการบวชเป็นพระ เพราะหนีขอมที่ตามมาหมายจะเอาชีวิตนายร่วง แต่ด้วยความสามารถพิเศษ (กล่าวถึงใดเป็นสิ่งนั้น) จึงทำให้รอดมาได้ และได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้ากรุงสุโขทัยที่สวรรคต ดังเรื่องเล่านี้

...ขณะนั้นบุตรพระยาร้อยเอ็ดเป็นนายส่วยน้ำถึงแก่พิราลัย ขณะนั้นนายคงเคราะห์ เป็นส่วยน้ำเสวยเมืองละโว้ไปส่งเมืองกัมพูชาธิบดี สามปีส่งทีหนึ่ง แต่นั้นมานายคงเคราะห์คุมไพร่ 300 คน รักษาเสวยเมืองอยู่ ณทุ่งทะเลชุบศร มีเรือเล็กร้อยหนึ่ง นายคงเคราะห์มีบุตรคนหนึ่งอายุ 11 ขวบ ชื่อ นายร่วง แต่ชาติก่อนเอาผลมะพร้าวทำน้ำอัฐิบาน ถวายพระโกนาคมพุทธเจ้า จึงว่าไร เป็นนั้น ครั้นอยู่มาน้ำมากเอาเรือพายเล่นในท้องพรหมมาศเหนือแล้วขึ้นมา จึงว่าน้ำลงเชี่ยวนัก ให้ไหลกลับไปถึงเรือนเราเถิด พอตกค้ำลงน้ำก็ไหลกลับมาส่งถึงบ้าน นายร่วงเห็นดังนั้นก็นิ่ง อยู่ ครั้นอยู่มา นายคุ้มคุมไพร่เป็นนายกองนั้น ไพร่ทั้งปวงจึงยกนายร่วงบุตรนายกอง เป็นนายกองบังคับไพร่ต่อมา

ครั้นอยู่มาครบกำรบ นักคุ้มคุมเกวียน 50 เล่มกับไพร่ 1,000 หนึ่งมาบรรทุกน้ำเสวย พระเจ้าพันธุสูริยวงศ์สืบมา ลุ่งน้ำเล่มละ 25 ใบ ครั้นมาถึงที่สระน้ำนั้นก็จอดเกวียนพร้อมกัน จึงให้หานายกองให้เปิดประตูน้ำจะตักน้ำ หาพบนายกองไม่ ถามไพร่ๆ บอกว่านายร่วงบุตรนาย คงเป็นนายไ้รักษา จึงบอกนายๆ ก็มาพูดจากับนักคุ้มว่าลุ่งน้ำเอามาหนักเสียเปล่า ครั้นนี้ไขว่ ชลอมใส่ไปเถิด จะไ้ดีมากได้พอนานจึงมาตัก นักคุ้มก็ตอบว่าตาห่างจะขังน้ำไ้หรือ นายร่วงว่า กลัวจะไม่มีที่ไ้ใสอีก นักคุ้มกลัวก็รับ จึงเกณฑ์สานชะลอมเล่มละ 25 ใบ ให้นักคุ้มนำกราบทูล พระเจ้าละแวกเถิด ครั้งกำหนดจะกลับจึงเปิดประตู เอาชะลอมลงจุ่มน้ำ ยกขึ้นใส่เกวียนบรรทุก ลงแล้ว นักคุ้มกลัวก็ยกไปจากที่นั่น ครั้นแรมรอนมาถึงแดนด่าน คนคุมน้ำมาสงสัยในใจว่า ชะลอมจะขังน้ำไ้หรือ บันดานให้น้ำในเล่มเกวียนนั้นไหลลงเห็นทั่วกัน จึงสรรเสริญ ...ครั้น ถึงเมืองเข้าแล้วผู้คนที่เล่าลือกันว่าเอาชะลอมบรรทุกมาไม่มีน้ำ พระเจ้ากัมพูชาจึงเอานักคุ้ม นายกองคุมเกวียน ไปถาม ก็ทูลทุกประการ ยกชুবอนน้ำแกลิ่งเทลงในเพนียงจนไม่มีที่ไ้ใส่เสนา อำมาตย์จึงกราบทูลพระเจ้ากัมพูชาฯ ตกพระทัยว่าผู้มีบุญเกิดแล้ว เราคิดว่าจะจับตัวฆ่าเสียให้ไ้ได้ เสนาพฤตมาตย์ราชปโรหิตพระยาพระเขมรก็เห็นด้วย จึงเกณฑ์ทัพเมืองขอมไปตามจับ ขอม รับอาสาตามจับ นายร่วงรู้ข่าวดังนั้นก็หนีไปถึงแดนพิจิตร ...ไปอาศัยอยู่วัดเมืองสุโขทัย พอไ้คู่อุปสมบทสมภารจึงเรียไรชาวบ้าน เอานายร่วงอุปสมบทเป็นภิกษุ จึงเรียกพระร่วง ขอมคำ ดินมาถึงเมืองละโว้ที่สระน้ำเสวยนั้น ถามชาวบ้านว่านายร่วงนายกองส่วยน้ำอยู่หรือ ชาวบ้าน บอกว่าขึ้นไปเมืองเหนือ ขอมรู้ดังนั้นก็ยกแยกกันไป ครั้นไปถึงเมืองสวรรคโลก ...หยุดขึ้นกลาง วัด พอพระร่วงมากวาดวัดอยู่ ขอมจึงถามว่าพระร่วงอยู่ไหน พระร่วงบอกว่า อยู่นี้เถิดจะบอกให้ ขอมก็อยู่ที่นั่นเป็นหินอยู่คุ้มเท่าบัดนี้

พระพุทธศักราช 1502 ปี เจ้าเมืองสุโขทัยทิวังคต เสนาบดีประชุมกันว่า วงศานวงศ์ ไม่มีแล้วเราจะเห็นผู้ใดเล่า เห็นแต่พระร่วงบวชอยู่วัด ก็เห็นอยู่พร้อมกัน จึงเสนากรรมกรพร้อมกันไปวัดอัญเชิญพระร่วงเข้ามาครองกรุงสุโขทัย ...

ดังจะเห็นได้ว่าพระร่วงที่ปรากฏอยู่ในพงสาวดารเหนือนี้มี 2 ส่วน คือ พระร่วงอรุณ कुमारเมืองสวรรค์โลก และพระร่วงเมืองสุโขทัย พระร่วงมีลักษณะตั้งแต่ความเป็นเหนือมนุษย์และความเป็นมนุษย์ธรรมดาๆ คนหนึ่ง และมีการผสมเข้ากับพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงพุทธทำนายว่าจะเกิดมีลูกนาคได้เป็นพระยาและสามารถเอาชนะพระยากรุงจีน

นอกจากนี้พงสาวดารเหนือที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่าเป็นการเรียบเรียงที่มีความสับสน กล่าวซ้ำไปซ้ำมา แต่กลับปรากฏความสัมพันธ์ของเหล่าเมืองสำคัญๆ ในยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นเมืองศรีสัชนาลัย (บางแห่งเขียนว่า สัชนาลัย, สัชนาลัย, สัชนาลัย) เมืองฉะเชิงหลวง เมืองกำโปชนคร เมืองตองอู เมืองคิริ เมืองสวางคบุรี เมืองยางคิริ เมืองขอนแก่น และเมืองเหล็ก เมืองสิงเทา และเมืองพิบูลย์นคร เมืองหริภุญไชย เมืองพิชัยเชียงใหม่ เป็นต้น (ซึ่งบางเมืองก็ไม่อาจระบุได้ว่า คือเมืองอะไรในปัจจุบัน) ด้วยการแต่งงาน (อภิเษก) การยกลูกสาวของเจ้าเมืองให้ ฯลฯ มากกว่าการรบราฆ่าฟันเพื่อแย่งชิง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความประนีประนอมของรูปแบบการปกครองในสมัยโบราณ ระบบความสัมพันธ์ของเมืองแต่ละเมือง แม้มีที่มาจากความแตกต่าง แต่สุดท้ายก็สามารถปรองดองกันได้ โดยปราศจากความรุนแรง อันเป็นแนวคิดที่สอดคล้องเข้ากันได้ดีกับรูปแบบการปกครองของชุมชนท้องถิ่นเล็กๆ อันมาจากระบบความสัมพันธ์เครือญาติ เพราะมาจากฐานคติความเชื่อในตำนานปรัมปราเดียวกัน คือตำนานความเชื่อในเรื่องพระร่วงที่มีกำเนิดจากนาคและมนุษย์

1.2 จุลยุทธการวงศ์ (ฉบับความเรียง) โดยสมเด็จพระพนรัตน์ (แก้ว) พิมพ์ในประชุมพงสาวดารภาคที่ 66 เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าคล้ายตำนาน เล่าเรื่องกำเนิดพระร่วงสุโขทัย เรื่องของมอญน้อยมะกะโทผู้มีวิเศษชื่อเมล็ดพันธุ์ฝักกาดด้วยเบ็ญเดียว

การเป็นเรื่องราวที่ผ่านการวินิจฉัย เรียบเรียงจากความสับสน ซ้ำไปมา จากเรื่องราวต่างๆ ที่มีความคล้ายคลึงในพงสาวดารเหนืออื่น ทำให้จุลยุทธการวงศ์บอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้อย่างสอดคล้อง น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ดังมีความกล่าวเริ่มต้นไว้ว่า

“... โส ราชา สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโศราช เมื่อรักษาพระอุโบสถศีลในที่นั้น 7 วันบ้าง 5 วันบ้าง 3 วันบ้าง จึงกลับไปว่าราชกิจในพระนคร 7 วันบ้าง 5 วันบ้าง 3 วันบ้าง แล้วกลับไปรักษาพระอุโบสถศีลเนื่องๆ ในที่นั้นเป็นหลายครั้ง เป็นเหตุจะได้สังวาสด้วยนางนาคด้วยอุปนิสัยแห่งกุศลบุญได้กระทำมาด้วยกันแต่ก่อน อนึ่งเป็นเหตุจะได้พระราชบุตร อันมี

มหิทฺธิฤทธิ์เคษานุภาพบุญญธิการมาก หนึ่งเป็นเหตุแห่งกุศลวิบากแห่งคนทั้งสามนั้นจะให้บังเกิดปรากฏเป็นอัศจรรย์ประหลาดโลกอันควรแก่กาลนั้น

การเล่าเรื่องของพระร่วงในเอกสารจุลยุทธการวงศ์ จะเน้นในเนื้อหาเริ่มต้น จากการปูพื้นฐานให้เห็นถึงความเป็นมารากฐานกำเนิดจากพญานาค = เจ้าแห่งใต้พิภพ กับเจ้าเมืองสุโขทัย ถูกนำพาด้วยบุญกุศลแต่ชาติปางก่อน เกิดเป็นบุญญาบารมีแห่งพระร่วง ผู้กล่าวสิ่งใดย่อมเป็นเช่นนั้น โดยเริ่มเรื่องจากการคัดเลือกคู่ครองที่เหมาะสมแห่งกันของพญานาค ดังปรากฏเรื่องราวของนางนุ้ยในป่า เมื่อต้องมาพบเจอพระเจ้าสุโขทัย ด้วยโชคชะตาของทั้งคู่ ทำให้ทั้งสองต้องเป็นคู่ชีวิตกันเพียงชั่วระยะเวลา 7 วัน เพื่อให้กำเนิดพระร่วง และเรื่องราวยังได้ผูกสัตว์อย่างคางคก ให้มาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตพระร่วงต่อจากกรรมมารดา กล่าวคือ พระร่วงกำเนิดจากกรรมมารดานางนาคเป็นไขก่อนจะเป็นมนุษย์ แล้วมีคางคกมากินไข่ ทำให้คางคกตัวนั้นทนพิษจากนาคไม่ไหวแล้ว ตายไป พระร่วงจึงอาศัยร่างของคางคกดำรงชีวิตมาจนได้พบกับสองตายายที่เก็บคางคกพระร่วงไปเลี้ยงเป็นลูก จนเติบโตใหญ่ จนได้พบเจอกับพระบิดาของตน ดังนี้

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าสุโขทัยมีพระทัยปรารถนาจะเสด็จไปประพาสในเชิงมหาบรรพต ทอดพระเนตรชมวนรูกษชาติพิภพภาคมานก นิกรมฤกีสัตว์จตุบาททวิบาท แลห้องแถวธารธาราน้ำไหล ในซอกห้วยเหวภูเขาศิลาตาศ รุกษชาติน้อยใหญ่ในประเทศที่นั่น ครั้นเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรและไปแต่ข้างโน้นข้างนี้ จึงได้เห็นซึ่งนางนาคนิมิตตัวเป็นงูเล็ก ยินดีด้วยราคะจริตสังวาสกับด้วยงูคืนรัดรีงซึ่งกายอันเกี่ยวพันกันอยู่ในที่นั้น พระองค์จึงพิจารณา ดูเห็นงูตัวเมียมีรูปร่างประหลาดคอแดงหงอนแดง จึงแจ้งว่านี่ชรอยเป็นนางนาคตระกูลสูง จึงทรงพระดำริว่านางงูรูปงามเป็นตระกูลนาคอันสูงศักดิ์ มีควรที่จะมารักสังวาสกับด้วยงูคืนตระกูลต่ำ ครั้นทรงพระราชดำริแล้ว เอาไม้เท้าเข้าเขี่ยค้ำคัดให้งูทั้งสองพลัดออกจากกันต่างตัวต่างไป นางนาคนั้นก็มีความละอาย โกรธซึ่งพระยานั้น จึงคิดว่ากูควรจะฆ่าเสียซึ่งพระยานี้ ก็ให้บังเกิดไกรตกใจกลัวด้วยบุญญาภิบาลแห่งพิภพแห่งตน เข้าไปสู่สำนักแห่งพระราชบิดามารดา นั่งในที่ควรแล้วนมีสการไหว้พระราชบิดามารดาโรทนต์ แก่ลิ่งกระทำมารยาร้องให้ด้วยความโกรธนั้น

จึงกล่าวโทษใส่ความแก่พระยาสุโขทัย ว่า เทว ข้าแต่พระราชบิดา ข้าพเจ้าอำลาพระองค์ขึ้นไปรักษาอุโบสถศีลในถิ่นมนุษย์ เทียวชมประเทศหาที่สบายที่ภูเขาหลวงใกล้เมืองสุโขทัย ... ได้เห็นพระยาสุโขทัยเที่ยวมาที่ประเทศนั้น ข้าพเจ้าไม่ทันหลบหลีกพระยานั้น โกรธจึงตีข้าพเจ้าด้วยกระบองอันใหญ่ ข้าพเจ้าเจ็บปวดเป็นสาหัสแทบบรรดาตาย ข้าพเจ้าตกใจกลัวยิ่งนักมีอาจทำอันตรายแก่พระยานั้นได้ ข้าพเจ้าจึงหนีลงมาสู่สำนักแห่งพระองค์นี้ พระยานั้นกระทำให้บิดาได้รับความอับยศออดาย พระองค์จึงฆ่าเสียซึ่งพระยานั้นเถิด

ตथा ในกาลนั้น พระยานาคราชได้ฟังนางนาคราชบุตรบอกคั่งนั้นก็โกรธพระเจ้าสุโขทัย จึงมาจากนาคพิภพด้วยเพศเป็นคาบศถา

...ควรที่อาตมาภาพจะไปถามคุณ ก็จะมีเหตุเมื่อภายหลัง... พระยาจึงบอกว่า ข้าแต่พระคาบศ ข้ำพเข้ามาอยู่เพื่อจะรักษาอุโบสถศีล อยู่มาช้านานแล้ว วันหนึ่งข้าพเจ้าเที่ยวไปภูมิภาคประเทศเชิงบรรพต ... จึงเห็นผู้เมียทั้งสองสังวาสเกี่ยวพันกันอยู่ แต่นางงูมีรูปร่างงดงามคองแดงประหลาด จึงคิดว่านางงูตัวนี้ชรอยจะเป็นตระกูลชาตินาคราชอันสูงศักดิ์ ไม่ควรจะมารักรังวาสด้วยชาติงูดินตระกูลต่ำ จะเสียตระกูลไปไม่ควร ข้าจึงเอาไม้เท้าเข้าเขี่ยคั่งทั้งสองพลัดพราจากกัน ไป ข้าเห็นประหลาดแต่เท่านี้

ขณะนั้นพระยานาคได้ฟังคดีถ้วนดังนั้น ก็เห็นคุณพระเจ้าสุโขทัยเลื่อมใสยินดี จึงอำลาด้วยการระแคะรพ กลับคืนไปสู่ นาคพิภพพิโรธราชธิดาปริภาสนาด้วยวาจาทารุณ ต่างๆ ครหาติเตียนเป็นอันมากแล้วว่าออกคนร้ายท่านลวงเราว่าจะลาไปรักษาศีล กลับไปเที่ยวเล่นผู้ผู้ชายชาติงูดินตระกูลต่ำ กระทำชาติสมเภทเสียตระกูลมีโทษมาก เอ็งอย่าอยู่ในเมืองนาคนี้เลย จงไปสู่สำนักแห่งพระเจ้าสุโขทัย ท่านมีคุณแก่เราทั้งตัวเอ็งเป็นอันมาก เอ็งไปอยู่ปรนนิบัติเป็นทาสท่านในสถานที่นั้นเถิด

นางนาคนั้นครั้งได้ฟังถ้อยคำแห่งพระบิดา ปริภาสนาด้วยวาจาอันหยาบช้าคั่งนั้น ตกในกล้วตัวสัน จึงอำลาบิดามารดาแล้วมาสู่ภูเขาลวง จึงนิมิตรสรริกายงามเฉิดฉาย โสภี เป็นตรุณนาวิรูปร่างคั่งนางเทพธิดา ประดับบุษบาอาภรณ์ทิพย์อันสะอาด จึงลีลาสเข้าไปสู่สำนักแห่งพระเจ้าสุโขทัยนั้น นั่งในที่ควรแล้วน้สการพระยานั้น พระเจ้าสุโขทัยจึงถามว่า เจ้านี้ชื่อใด เข้ามาแต่ไหน เข้ามาสู่สำนักเราด้วยเหตุอันใด นางนาคนั้นจึงนำเนื้อความนั้นตามจริง คุดคั่งคำพระบิดาว่ากล่าวมาแต่หนหลัง พระเจ้าสุโขทัยได้ฟังดังนั้น แฉงเหตุดีพระทัยโสมนัสยินดีมีสุนทรวาจาว่า ออกเจ้านี้ที่เป็นนางงูเล็กนั้น แล้วเป็นบุตรพระยานาคราช บิดาให้เข้ามาปรนนิบัติเราก็คดีแล้ว ชนทั้งสองก็สังวาสอยู่ด้วยกันตามประเพณีคดีโลก นางนาคนั้นเป็นที่เสน่ห์หารักใคร่แห่งพระยานั้นยิ่งนัก ด้วยเหตุว่านางนาคนั้นตบแต่งเครื่องอุปโภคบริ โภคอาหารเอมโอชโอชารสบริสุทธิ์สะอาดต่างๆ แล้วไปด้วยอิทธิฤทธิ์เดชานุภาพแห่งนาค แทนที่สิริไสยาสน์ประดับด้วยดอกไม้และเครื่องลูบไล้สุคนธมาลา นวดพั้นคั้นหัตถ์บาทาสรรริกายต่างๆ นางนาคปรนนิบัติบำรุงบำเรอพระบรมราชาธิราชมาช้านานถึง 7 ราตรี...

...ในกาลนั้นยังมีคางคกตัวหนึ่ง เทียวมาเพื่อจะหาเหยื่อที่แถวธารคลองน้ำนั้น พอประสพพบต่อมโลหิตที่วงพระชามรงค์นั้น ได้กลิ่นคาวโลหิตก็ติดใจยินดีจะได้กินเป็นภักษาหาร คางคกก็คลานค้อมโคคเข้าไปคาบกะพ้ำเอาต่อมโลหิต กล้ากลิ่นเข้าไปกับทั้งพระชามรงค์ คางคกมีอาจคั่งตัวอยู่ได้ บัดเดียวใจก็ถึงแก่ความตาย ด้วยพิษมนาคนั้นร้ายเป็นที่สุด

แต่สัตว์อันอยู่ในรูปนั้นเป็นมนุษย์ มีบุญญาธิการอาณาพมาก ด้วยเป็นเชื้อชาตินาจจึงไม่ตาย
อาศัยอยู่ในรูปกายแห่งคางคกนั้น ไม่น่าเปื่อยเป็นปรกติเที่ยวอยู่ในลำคลองด้วยรูปคางคกนั้น

...ครั้งนั้นยังมี สามภริยา อยู่ตำบลบ้านพูนอนใกล้ภูเขาหลวง สองคนผิวเมียนั้นเคย
เที่ยวช้อนปลาในลำคลองเลี้ยงชีวิตมาแต่ก่อน วันนั้นเมื่อจะมีเหตุสองคนผิวเมียนั้นถือเอาสุ่ม
ช่อมและช้อออกไปถึงริมคลองนั้น พวกเดินไปตามริมฝั่งถึงเห็นผ้าแดงก็ได้ผ้านั้น คนทั้งสอง
ก็ตีใจห่อผ้าแล้วช้อนปลาในคลองนั้น ด้วยบุญญาเดชาภาพแห่งสัตว์อันอยู่ในรูปคางคกอันอยู่ใน
คลองนั้น คนทั้งสองช้อนปลากลับวันยังค่ำ ไม่ได้ปลาปุ่กึ่งหอยแต่สักตัวหนึ่งเลย ได้แต่รูป
คางคกนั้นทิ้งเทเสียแล้วได้อีกแล้วๆ เล่าๆ เป็นหลายครั้ง ... จึงเลี้ยงรูปนั้นไว้ ณ เรือน ให้เชื้อออ
ร่วง เหตุคร่วงลงจากช่องที่กลางทางนั้น สัตว์นั้นค่อยวิวัฒนาการจำเริญอยู่ในรูปนั้น รู้เจรจาเป็น
ภาษามนุษย์เรียกบิดามารดา คนทั้งสองรักใคร่เลี้ยงไว้ ด้วยเมตตากรุณา ... ทารกนั้นออกจากรูป
นั้นแล้วนิมิตโภชนาอาหารดังหนหลังมิทันจะเข้ารูป บุษย์เห็นนานแล้วก็ย่องเข้าไปในเรือน เห็น
ทารกนั้นรูปงามจึงชิงเอารูปคางคกเผาไฟเสีย แล้วเข้ากอดเอาทารก ... เจ้าร่วงบังเกิดเมื่อจุล
ศักราชได้ 591 ปี เมื่อจำเริญมามีรูปงาม โฉมงาม มีบุญญาธิการมหิทฤทธิมาก มีวาตาสีทธิ กระทำ
การสิ่งใดก็สำเร็จสิ่งนั้น พอใจเล่นว้าว แลช่วยกระทำการของบิดามารดาและมีอุศสาหะเป็นอัน
มาก เป็นที่รักที่ชอบใจบิดามารดาเป็นอันมาก

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจะให้ปลุกปราสาทให้เมืองนั้น ให้จัดแจง
ไม้ไผ่ไม้จริงน้อยใหญ่เป็นอันมาก ... เจ้าร่วงจับเอาไม้ไผ่ลำเดียวลากมา ร้องเรียกว่าไม้ไผ่ทั้งกอง
จงมาให้หมด ไม้ไผ่ทั้งปวงนั้นก็เลื่อนมาตามทั้งสิ้นจนถึงที่นั้น ... เจ้าร่วงนี้มาด้วยบุรุษแก่จึงร้อง
ว่าเสอาเอนไปข้างโน้น โอนมาข้างนี้ เสาทั้งหลายนั้นก็โอนเอนไปมาตามวจาเจ้าร่วงนั้น คน
ทั้งหลายจะลุกชกผลึกเสาท่าใด เสาก็ไม่ตรง บุคคลทั้งหลายเหนื่อย พักลำบากกาย เป็นหลาย
พักก็ไม่ตรง แล้วหยุดยั้งยั้งคิดอ่านแก่กัน ขณะนั้นเจ้าร่วงเห็นเสาโอนเอนไปมา ดังนั้นจึงร้อง
ห้ามว่า ท่านทั้งหลายอย่าลุกชกผลึกลากวุ่นวายไปเลย จะเหนื่อยลำบากกายเสียเปล่า ข้าพเจ้าผู้
เดียวจะผลึกเสาให้ตรง คนทั้งหลายครั้นได้ฟังก็สงสัยเห็นจะให้เสาตรงดังว่านั้นไม่ได้ แต่ทว่า
ให้เกรงกลัวไปไม่ห้ามได้ จึงอนุญาตให้กระทำ เจ้าร่วงจึงจับเสาแต่ต้นหนึ่งร้องว่า เสาทั้งปวงจง
ตรงเถิด เสาที่เอน โอน ไปมาทั้งสิ้นนั้นก็ตรงพร้อมกัน ในขณะนั้น คนทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์
มีใจบังเกิดพิศวงตกใจแลดูหน้ากันอยู่ สงสัยคิดว่ามิใช่มนุษย์ ชะรอยว่าผู้นี้เป็นเทวดาให้กลัว
เกรงยิ่งนัก จึงพากัน ไปกราบทูลเหตุทั้งปวงนั้นให้แจ้งแก่พระยานั้น พระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้
ทรงฟังดังนั้น บังเกิดมีพระทัยพิศวงเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงให้หากุมารนั้นมากับบุรุษแก่นั้น
ปรารถนาเพื่อจะไต่ถาม วันนั้นเจ้าร่วงห่มผ้าแดง พระขำมรงค์นั้นห่อผ้าแดงมาด้วย ประหนึ่งจะ

ใคร่สำแดงเหตุ จะให้พระราชบิดารู้จักตัวว่าเป็นพระราชบุตร กระทำองอาจปราศจากภัยด้วย
ฤทธินาจ ครั้นมาถึงจึงนั่งไหว้พระบิดากับบุรุษแก่แลราชบุรุษอยู่ในที่สมควร...

แล้วเรื่องราวต่อจากนั้น ก็เล่าถึงความเป็นบุญญาธิการของพระร่วงที่ช่วยพระบิดา
บำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ไม่ขึ้นต่อใครอีก ซึ่งในเอกสารชิ้นนี้ ได้เน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์
กับเมืองกัมพูชา อันเป็นเมืองที่มีอดีตความเป็นมาที่ยิ่งใหญ่ในแถบนี้ ที่พระร่วงได้สร้างความนำ
มาห้จรรยในการส่งส่วยน้ำไปยังเมืองกัมพูชา และเป็นที่มาของเรื่องเล่าการสาปขอมคำคืนให้แข็ง
แห้งตายอยู่ในดิน แล้วยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเมืองเก่าอย่างศรีสัตนาลัย คู่การเป็นเมือง
สวรรค์โลกในยุคของพระร่วงเจ้าผู้สร้างไว้ตามที่พระบิดาได้บอกไว้ ดังนี้

ครั้งนั้น ท้าวพระยาทั้งหลายในสยามประเทศทุกเมือง มีเมืองสุโขทัยเป็นต้น ไป
เป็นเมืองขึ้นแก่เมืองกัมพูชาธิบดีมหานคร พระเจ้าละโว้อันอยู่ในเมืองลพบุรีส่งส่วยน้ำให้สระ
น้ำสวย พระเจ้าสุโขทัยส่งส่วยน้ำอันมีอยู่ในภูเขาหลวง ใส่คุ่มบรรทุกเกวียนเข็นน้ำนั้นไปถวาย
แก่พระเจ้ายกัมพูชาธิบดีมิได้ขาด ณ เมืองกัมพูชา โนน อยู่มาวันหนึ่งพระภิกษุคือพระร่วงนั้น เห็น
เขาขับเกวียนเข็นน้ำไปดั่งนั้น จึงถามรู้เนื้อความว่าเขาเข็นน้ำส่วยไปส่งถวายแก่พระเจ้ายกัมพูชา
บดีดั่งนั้น จึงว่าแต่นี้ไปอย่าเอาน้ำใส่คุ่มเลย ทำตารางบนเรือนเกวียนแล้วเอาน้ำเทใส่ตารางขังไป
ไม่รู้ว เข็นไปถวายแก่พระยาก็มิได้เกิด คนชวาน้ำส่วยทั้งหลายจึงกระทำตามคำพระร่วง
ว่าดั่งนั้น เข็นน้ำไปน้ำขังอยู่ในตารางไม่รู้วเลย ไปถวายแก่พระเจ้ายกัมพูชาบดีนั้น พระเจ้า
ยกัมพูชาบดีทอดพระเนตรเห็นเกวียนเข็นน้ำนั้นอัศจรรย์ยิ่งนัก จึงถามรู้เนื้อความว่าพระร่วงเป็น
ภิกษุให้กระทำดั่งนั้นก็สะดุ้งตกพระทัยกลัวพระร่วงยิ่งนัก จึงถามว่าพระร่วงบวชอยู่วัดไหน
แล้วได้ยินว่าอยู่วัดมหาธาตุ จึงทรงพระดำริว่าพระร่วงนี้มีบุญมาก วาจาสิทธิ์มีฤทธิมาก แต่จะไป
เมืองสุโขทัยมิควรจะให้เอาน้ำมาส่งแก่เรา ครั้งทรงพระดำริแล้วจึงสั่งแก่ชาวส่งส่วยน้ำว่า แต่
นี้สืบไปท่านทั้งหลายอย่าเอาน้ำส่วยนั้นมาส่งส่วยแก่เราเลย เอาน้ำนั้น ไปถวายแก่พระภิกษุรูปนั้น
เกิด ได้เป็นกุศลแก่เรา จำเดิมแต่นั้นมา ชวาน้ำส่วยทั้งปวงก็มีได้ไปส่งส่วยน้ำ ณ เมืองกัมพูชา
บดีก็ขาดมาตราบเท่าทุกวันนี้ พระเจ้ายกัมพูชาบดีเห็นมหิทฤทธิเดชานุภาพแห่งพระร่วงนั้น
มากยิ่งขึ้น สะดุ้งตกพระทัยครั้นคร้ามเกรงกลัวเข็ดขามยิ่งนัก จึงคิดจะทำลายฆ่าเสียซึ่งพระร่วง
ด้วยเห็นว่าพระร่วงจะแข็งเมือง จะชิงเอาราชสมบัติบ้านเมืองของตนได้ ... จึงส่งผู้นั้นไป คน
ดนั้นมาสู่เมืองสุโขทัยใกล้จะถึง จึงคำคืนไปผูกขึ้นในวัดมหาธาตุ พอพบพระร่วงมากกว่าวัดอยู่
ใกล้พระวิหารลานพระเจดีย์เห็นแล้วไม่รู้จักพระร่วงคิดว่าพระภิกษุรูปอื่น เมื่อผูกขึ้นพันดินแต่
ครั้งตัวเพียงนม ก็รู้ว่าบุรุษนี้มาจะกระทำอันตรายแก่พระองค์ จึงกล่าววาจาสิทธิ์ว่า ท่านอยู่ที่นี้
เกิด ว่าแล้วก็ไปจากที่นั้น บุรุษนั้นจะขึ้นมาจากดินก็มีได้ จะถอยหลังคำคืนคืนไปก็มีได้ กายก็
แห้งแข็งอยู่ บุรุษนั้นก็กลับกลายเป็นศิลาไปตั้งอยู่เพียงอรุประเทศจนตราบเท่าทุกวันนี้ พระร่วง

นั่นพิจารณาเห็นศีลจะไม่บริสุทธิ์แล้วด้วยเหตุนี้จึงลี้กออกจากผนวช แล้วกราบทูลพระกรุณา สมเด็จพระราชาธิบดี ด้วยปรารถนาจะสร้างพระนครในที่สมควรว่า ข้าแต่สมเด็จพระราชาธิบดี ...ดูกร เจ้าผู้เป็นลูกรักเจ้าว่าทั้งนี้ชอบแล้ว เมืองเก่าบูรณามชื่อเมืองสาขนาไลย เมืองนั้นประกอบไปด้วย พระบรมธาตุ พระฤทธิชื่อว่าพระสาขนาไลยดาบศ เป็นพระไอยกาทวดแห่งเรา ท่านให้สร้างเมือง นั้นไว้แต่ก่อน เราสร้างใหม่ให้ชื่อเมืองสวรรคโลก เจ้าพระร่วงได้ฟังดังนั้นก็ยินดี จึงถวายบังคม ลาสมเด็จพระราชาธิบดีไปสร้างเมืองนั้นให้พูนดินก่อถนนกว้าง 9 วา แต่เมืองสุโขทัยถึงเมืองสาขนา ไลยนั้นทางไกลประมาณ 4 โยชน์เศษ เจ้าพระร่วงเสวยลูกในมะขามขั่วสุกแล้ว เอาเปลือกนั้น โปรยไป 2 ข้างถนนนั้น กล่าวด้วยวาจาสิทธิ์ว่า เปลือกเมล็ดในมะขามนั้นจึงเป็นต้นมะขามไปเกิด เปลือกเมล็ดในมะขามก็ค่อยงอกเป็นต้นมะขามเหมือนเมล็ดในดินนั้น ทั้งสองข้างถนนเป็นต้นมีใบ ดอกฝัก ไม่มีแต่เมล็ดใน มีมาปรากฏตราบเท่าทุกวันนี้...

นอกจากนี้ในเอกสารจุลยุทธการวงศ์ ยังได้กล่าวถึงเรื่องราวของพระร่วงไว้ในอีก ส่วนหนึ่ง อันเป็นเรื่องราวที่อาจดูจะสับสนบ้าง ในการเรียกชื่อของพระร่วง เพราะพระร่วงเมื่อมี บุตร ก็ยังนามว่าพระร่วงอีก ในส่วนที่กล่าวไว้ดังนี้

เมื่อครั้งพระพุทธศักราช ล่วงได้ 1800 พระวัสสา จุลศักราชได้ 619 ปี สมเด็จพระ เจ้าบรมราชาธิราชอายุศม์ได้ 28 ปี ได้เสวยราชสมบัติอยู่ ณ เมืองสุโขทัย พระโบราณา จารย์เจ้ากล่าวพระบาลีไว้ คัมภีร์จามเทวีวงศ์ และพระคัมภีร์ สิงหนพภูมิกรณนั้นก็มีแปลกกันบ้าง ซึ่งชื่อและเรื่องราวนิทานพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชนั้น ว่ามีมีบุรุษรูปงามมีกำลังผู้หนึ่ง นางนาค นั้นว่านางเทวธิดาองค์หนึ่ง ได้สังวาสอยู่ด้วยกันมีบุตรผู้หนึ่งคือ พระร่วง แลพระร่วงเจ้านั้นชื่อ ว่า พระยาโรจราชก็ว่า วรุทธราชาธิราชก็ว่าบ้าง แปรกันแต่ชื่อดังนี้ ในกาลนั้นพระราชบุตรแห่ง พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช พระองค์ต่างพระมารดาเป็นพระอนุชาธิราชมีบุญญาธิการมาก เจ้าพระ ร่วงราชาธิราชพระราชทานตั้งพระนามชื่อว่า พระยาศรีธรรมราชาให้ ไปครองราชย์สมบัติอยู่ ณ เมืองสวรรคโลก เกจิอาจารย์บางจำพวกว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชนั้น เมื่อได้พระร่วงมาขึ้น ตูกตาดินให้พระร่วงเล่น ด้วยทรงพระเมตตา รักใคร่โปรดปรานพระราชบุตรนั้น เจ้าพระร่วง ได้รับพระราชทานตูกตาดินนั้น เคารพพระราชา นับถือ จะไปในที่ใดๆ ก็ดี ร้องเรียกตูกตาดิน นั้นว่าน้องมาไปด้วยกัน เจ้าจึงเป็นมนุษย์ เป็นเพื่อนเราเถิด ว่าด้วยวาจาสิทธิ์ ตูกตาดินนั้นบังเกิด เป็นมนุษย์รู้เจรจา เดินไปมากินอาหาร สรรพการทั้งปวงพระร่วงนั้นเสวยปลาบั้งทั้งตัว ยังมีเนื้อ อยู่ข้างหนึ่งทิ้งลงในน้ำทั้งตัว ว่าให้เป็นจิ้งจกวายไปกับทั้งตัวนั้นเถิด ปลานั้นก็เป็นจิ้งจกวายไป กับทั้งตัวได้ ลางที่ไม่มีตัวแต่ตัวปลายครึ่งซีกก็มี แต่ก้างเปล่าก็มี วายไปได้เป็นอัศจรรย์ ประหลาดต่างๆ มีปรากฏมาตราบเท่าทุกวันนี้ ทั้งนี้บังเกิดด้วยบุญฤทธิ์วาจาสิทธิ์แห่งท่านนั้น ว่า มาทั้งนี้โดยสังเขปถ้อยอยู่ยิ่งนัก ที่มีพิสดารวิถาวรนั้นมีอยู่ในนิทานพระร่วงโน้น ครั้งนั้น

สมเด็จพระร่วงบรมราชาธิราช เป็นพระยาเอกราชในสยามประเทศแลนานาประเทศ มิได้เบียดเบียนท้าวพระยาในนานาประเทศ ยังมีมหาชนทั้งหลายให้บำเพ็ญกุศล มิให้ท่านแลรักษา คือ เป็นต้น ในพระพุทธรูปศาสนา ยังพระพุทธรูปศาสนาให้รุ่งเรืองวัฒนาการ เสวยราชสมบัติโดย ทศพิชราชธรรมมาช้านาน...

คงจะเห็นได้ว่าเรื่องราวตำนานพระร่วงในจุลยุทธการวงศ์เป็นเรื่องราวที่ผ่านการเรียบเรียงอย่างมีระบบระเบียบแบบแผนตามขนบธรรมเนียม อ่านง่ายขึ้นกว่าพงศาวดารเหนือ มีการวางลำดับเรื่อง อย่างเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ภาษาที่ใช้เป็นราชาศัพท์เมื่อกล่าวถึงสถาบันกษัตริย์ แต่ก็กล่าวถึงความเหน็ดเหนื่อยที่ปรากฏในตำนานพระร่วงว่า “พิสดารวิถรณ์นั้นมียู่ในนิทานพระร่วงโน้น” ซึ่งการกล่าวอย่างนี้จะทำให้เรื่องเล่าในส่วนอื่นที่กล่าวถึงพระร่วงมีความชอบธรรม ความถูกต้อง สามารถสร้างความเชื่อถือได้ถึงความจริงมากขึ้น เพราะนิทานพระร่วงอันเป็นเรื่องราวของความมหัศจรรย์ ความเหนือธรรมชาติ ความเหน็ดเหนื่อยนั้น คงจะไม่มีศาสตร์ความรู้ใดจะพิสูจน์ได้ว่า เรื่องราวดังกล่าวเป็นความจริง กล่าวคือมีความเป็นไปได้น้อยมาก ว่าปรากฏการณ์ที่ปรากฏอยู่ในนิทานพระร่วงจะเป็นจริง และคงจะไม่มีประโยชน์อันใดที่จะไปเสียเวลาที่จะพิสูจน์ว่าเรื่องเล่าของพระร่วงเรื่องไหนจริงและไม่จริงอย่างไร เพราะสิ่งที่น่าสนใจกว่านั้นก็คือ ผู้คนมีความเชื่อถือเรื่องราวดังกล่าวมาตั้งแต่ในอดีตทราบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุใดกัน

1.3 หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 66 (2455) เป็นเอกสารบอกเล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะช่วงอาณาจักรอยุธยา และในส่วนของเรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงนั้น ได้ถูกเรียบเรียงเพื่อให้เรื่องราวของพระร่วงมีที่มาที่ไปที่ ไม่วกวน ดูซ้ำไปมา เมื่อถูกเรียบเรียงขึ้นอีกครั้งทำให้เรื่องราวของพระร่วงน่าเชื่อถือ เพราะได้เรียงลำดับเหตุการณ์เรื่องราวอย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน ส่วน “เรื่องพระร่วงสุโขทัย” ที่ปรากฏใน คำให้การชาวกรุงเก่า นั้นนับว่ามีความคล้ายคลึงเหมือนกับเรื่องพระร่วงสุโขทัยในเอกสารจุลยุทธการวงศ์ ทั้งการเรียงลำดับเรื่องราว เนื้อหาของเรื่องเล่า การเน้นใช้ภาษาเขียน ที่ไม่ใช่ภาษาพูด จะมีเพียงภาษาเรียกขานบางคำที่แตกต่างกัน เช่น ออรวงที่ใช้เรียกพระร่วง ปรากฏสถานที่สำคัญทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญของเมืองสุโขทัย “ภูเขาหลวง” และปรากฏเนื้อหาของอาชีพหลักของชาวสุโขทัย เช่น ไร่อ้อย และพระร่วงมีบิดาเป็นราชาผู้ครองกรุงสุโขทัย นามว่า พระเจ้าจันทราชา และมีเมืองลพบุรีปรากฏเข้ามาเป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์หลักกับสุโขทัย เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับพระร่วงและวิกรมความสามารถของพระร่วงเป็นดังนี้

ลุลลศักราช 570 พระจันทกุมารโอรสได้ขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่าพระเจ้าจันทราชา พระองค์ทรงสร้างเมืองสุโขทัยขึ้นครองราชย์สมบัติต่อไป มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่าสุริยาเทวีพระองค์เสวยน้ำสระเมืองลพบุรี พลเมืองชาวลพบุรีเป็นช่วยน้ำเสวย อยู่มา

วันนี้พระองค์เสด็จไปประพาสป่า พร้อมด้วยพลโยธาทวยหาญเป็นอันมาก ได้ทอดพระเนตรเห็น นางกุมารีคนหนึ่งมีรูปโฉมลักษณะงดงามยิ่งกว่านางมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์มีเสนาหาเล่า โลม แลได้ร่วมอภิรมย์ด้วยนางนั้น ครั้นแล้วพระองค์ก็มีพระทัยปฏิพัทธ์ผูกพัน ตรัสชวนจะพานาง ไปสู่ราชวัง จะตั้งไว้เป็นเอกอัครนารี นางจึงทูลว่า ข้าพระองค์มิใช่เป็นหญิงมนุษย์ เป็นเชื้อชาติ นางนาคกุมารีแปลงกายขึ้นมาเที่ยวในเมืองมนุษย์ จะตามเสด็จพระองค์ไปมิได้ ถ้าข้าพระองค์ ได้อยู่ร่วมหมู่นางสนมนาฏ ราชบริวาริกาของพระองค์ในพระราชวัง ข้าพระองค์เคืองผู้ใดขึ้นมาแล้ว ก็จะพันพินตามวิสัยนาค มนุษย์เหล่านั้นจะทนพิษของข้าพระบาทมิได้ จะพากันตายเสีย ลิ่น เพราะฉะนั้นข้าพระบาทจะขอบังคมลาพระองค์กลับไปยังเมืองนาค ทูลคังนั้นแล้วนางนาค กุมารีนนั้นก็หายไปจากสถานที่นั้น กลับสู่นาคพิภพ พระเจ้าจันทราชาทรงเสียดายนางนาคกุมารี ยิ่งนัก ก็เสด็จกลับคืนเข้าสู่พระราชวัง ครั้นอยู่มานางนาคกุมารีนนั้นมีครรภ์ถ้วนกำหนดทศมาส แล้ว จึงขึ้นมายังเมืองมนุษย์ ตกฟองไว้ในที่ไร่อ้อยแห่งหนึ่ง ฟองนั้นโตประมาทท่าผลมะพร้าว หัว ครั้นแล้วนางนาคกุมารีก็นอนหลับคืน ไปสู่นาคพิภพคังเก่า

ในขณะนั้น ยายกับตาสองสามีภรรยาผู้เป็นเจ้าของไร่อ้อย พากันออกไปดูแลรักษา ไร่ เห็นฟองนาค โตแปลกประหลาดคังนั้น ก็ยังไม่แจ้งว่าเป็นฟองสิ่งไร จึงนำฟองนั้นไปเก็บ รักษาไว้ในที่บ้าน ครั้นอยู่มาไม่นานฟองนั้นครบกำหนดก็แตกออกเป็นกุมาร มีรูปโฉมลักษณะ มหาผู้เสมอมิได้ ยายตาได้เห็นคังนั้นก็มีความดีใจว่า ได้บุตรบุญธรรมรักใคร่กุมารนั้นเป็นอัน มาก จึงหาหน้มาเย็บเป็นเบาะเมาะให้กุมารนั้นนอน แต่กุมารนั้นหาชอบนอนบนเบาะโดยปกติ ไม่ มักร้อง ให้เสือกกายขึ้นไปเสียบื้องบนแห่งที่นอน ยายตาเห็นประหลาด คังนั้นจึงไปไต่ถาม โหราจารย์ว่า อาการของกุมารเป็นคังนี้จะร้ายดีประการใด โหราจารย์จึงทำนายว่า กุมารนี้เป็นผู้ มีบุญ จะเป็นเชื้อชาติเทพดาหรือพระยานาคเป็นแน่ ถ้าท่านปรารถนาจะให้กุมารนี้หลับนอน เป็นปกติ จงตัดลำไม้ไผ่มาสานเป็นเสื่ออ่อนปูให้นอน แต่ผ้าห่มนอนนั้นให้ลงเลขยันต์อาคม เสียก่อนแล้วจึงห่มให้ ยายตาก็กระทำตามคำแนะนำของ โหราจารย์นั้นทุกประการ ...ครั้นอยู่มา กุมารนั้นเจริญวัยพัฒนาการขึ้นมีอายุได้ 15 ปี มีรูปกายผ่องใสโสภณ และมีอานุภาพมาก จะออก ปากกล่าวสิ่งใดให้เป็นอย่างไร ก็มักให้เป็นไปตามคำกล่าวคังนั้นยายตาก็มีความเสน่หาบุตร บุญธรรมยิ่งนักจึงให้นามว่าพระร่วง

ครั้นอยู่มา กิตติศัพท์อันนี้ ทราบเข้าไปถึงพระเจ้าจันทราชาผู้ครองกรุงสุโขทัย ก็มี พระทัยพิศวง จึงทรงดำริว่า กุมารผู้นี้เห็นจะเป็นบุตรนางนาคกุมารีมาตกฟองไว้ให้เป็นแน่ ถ้า เป็นเช่นนั้นแล้วกุมารนี้ก็คือเป็นโอรสของเราเอง โดยแท้ เมื่อพระองค์ทรงพระดำริคังนี้แล้ว จึง ตรัสสั่งราชบุรุษให้ไปหายายตาเจ้าของไร่อ้อย ให้พากุมารนั้นเข้าเฝ้าพระองค์

แล้วทั้งนี้ก็มี การแยกความสับสนในเรื่องชื่อเรียกขานของ “พระร่วง” ว่าจะ เป็น กษัตริย์องค์ใดของกรุงสุโขทัย โดยมี การอธิบายเพิ่มอีกว่า เมื่อพระเจ้าสุโขทัยมีพระราชโอรสอีก องค์ ก็ประทานพระนามว่า “พระร่วง” เหมือนกัน ดังความว่า

ครั้นอยู่มา พระอัศวมเหสีใหญ่ของพระเจ้าสุโขทัย ประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่ง สมเด็จพระราชบิดาพระราชทานพระนามว่าพระร่วงเหมือนกัน แต่พระราชโอรสองค์ใหญ่ซึ่ง ประสูติจากนางนาคันนี้มีบุญญาธิการศักดิ์ดานภาพเป็นอันมาก ถ้าพระองค์ซึ่งพระหัตถ์ตรีศบาปม นุษย์แลสัตว์ใดๆ เช่น ผู้คนแลช้างม้าโคกระบือว่าให้กลายเป็นหินหรือให้เป็นสิ่งอันใด ก็กลับ กลายแลเป็นไปตามรับสั่งทั้งสิ้น วันหนึ่งพระองค์ตรัสสั่งว่าให้ต้นไม้ทั้งปวงเป็นผล ต้นไม้นั้นก็ เป็นผลตามรับสั่ง แลตรัสว่าให้ก้างปลาเป็นปลามีชีวิตไปตามเดิม ก็เป็นไปได้ตามรับสั่งของ พระองค์ ด้วยอำนาจสัจจบารมีอันแก่กล้าที่พระองค์ได้สร้างสม อบรมมาแต่หลัง จึงบันดาลให้ เป็นไปได้อย่างนั้นเป็นมหัศจรรย์นัก

ความแตกต่างที่เพิ่มมากขึ้นจากเอกสารทั้งสองฉบับข้างต้น คือ การกล่าวถึง ความสัมพันธ์กับเมืองอินทปรีสถ์ แต่เป็นความสัมพันธ์เช่นเดียวกันคือ ต้องมีการส่งส่วยน้ำ ดังนั้น ผู้วิจัย จึงคิดว่าน่าจะเป็นเมืองเดียวกันกับเมืองกัมพูชาที่ปรากฏใน จุลยุทธการวงศ์ ดังเรื่องเล่านี้ว่า

ครั้นอยู่มา พระร่วงราชโอรสพระองค์ใหญ่ จึงกราบทูลถามสมเด็จพระราชบิดาว่า ทุกวันนี้พระองค์ยังต้องส่งส่วยน้ำแก่เมืองอินทปรีสถ์อยู่หรือ พระราชบิดาจึงตรัสบอกว่า เรายัง ต้องส่งส่วยน้ำแก่เขาอยู่เสมอ พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ จึงกราบทูลห้ามว่า ตั้งแต่วันนี้ไป ขอ พระองค์อย่าได้ส่งส่วยน้ำแก่เมืองอินทปรีสถ์ต่อไปอีกเลย ถ้าพระเจ้ากรุงอินทปรีสถ์ให้ยก กองทัพมาทำร้าย แก่บ้านเมืองของพระองค์เป็นประการใด ข้าพระองค์จะอาสาสู้รบเอาชัยชนะ ให้อภัยได้ มิต้องให้พระองค์และไพร่พลได้รับความเดือดร้อน พระเจ้ากรุงสุโขทัยก็ทรงเชื่อ ตามคำ ทูลของพระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ด้วยได้ทรงเห็นอภินิหารอันเป็นอัศจรรย์ต่างๆ มาแต่หลัง แล้ว

...ฝ่ายพระเจ้ากรุงอินทปรีสถ์ ได้ทรงเห็นพระมหาอุปราชราชโอรสแตกพ่ายทัพหนี กลับมา ทูลขอจะรับพระราชอาชญาดังนั้น พระองค์ทรงเห็นว่าพระราชบุตรของพระองค์ยัง อ่อนแก่การทัพศึกอยู่ ก็ทรงพระเมตตาพระราชทาน โทษให้ จึงตรัสว่า พระเจ้าจันทราชาผู้ครอง เมืองสุโขทัยนั้น ก็เป็นพระญาติพระวงศ์ของเราเองมิใช่ผู้อื่น ถ้าเขาไม่สมควรจะส่งส่วยน้ำให้แก่ เราแล้วก็ตามเถิด ตั้งแต่วันนี้ไปเราอย่าไปรบกวณย์ย่ำยีทำสงครามกับเขาอีกเลย พระองค์จึงตรัส สั่งให้เลิกเมืองอินทปรีสถ์เป็นเมืองส่งส่วยน้ำแก่พระองค์ต่อไป...

ดังจะเห็นได้ว่าพระร่วงที่ปรากฏในเอกสารทำให้การชาวกรุงเก่า จุลยุทธการวงศ์ และพงศาวดารเหนือ นั้นกล่าวถึงกำเนิดพระร่วง ประวัติความเป็นมาและเป็นไปที่ปรากฏเป็นความ

เชื่อโดยทั่วไปของคนไทย และคุณลักษณะพิเศษเหนือมนุษย์ ที่โดดเด่นคือ การมีวาจาสิทธิ์ กล่าวสิ่งใดเป็นสิ่งที่นั่น ซึ่งคล้ายกับเรื่องราวในนิทานปรัมปราในแถบตะวันตก ที่กล่าวถึงความมหัศจรรย์ ความเหนือธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเสก มีเวทมนต์ คาถา สามารถเสกมนุษย์ให้กลายเป็นสัตว์ สิ่งของได้ เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพระร่วงสุโขทัย พระร่วงอรุณกุมารเมืองสวรรค์โลก และยังเป็นเรื่องราวบอกเล่าไปในทิศทางเดียวกันกับ ตำนานพระร่วงที่มาจากเรื่องเล่าของชาวบ้านปากน้ำ และชาววัฒนธรรมพระร่วงสุโขทัย (จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดสุโขทัย และบางส่วนของจังหวัดพิษณุโลก) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงนั้นเป็นวัฒนธรรมของผู้คนแถบนี้อย่างชัดเจน และได้ถูกนำไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ในนามประวัติศาสตร์ชาติไทย ดังจะได้กล่าววิเคราะห์ต่อไป

1.4 พงศาวดารลาวเฉียง ซึ่งต่อมาเรียก "พงศาวดารโยนก" (2441-2442) โดย พระยาประชาภิจักรจักร เป็นเรื่องราวในอดีตของชาติไทย ในส่วนของล้านนา ตั้งแต่พระยาเมงราย พระยาจ่าเมือง พระร่วง ก่อตั้งเมือง และเรื่องราวเมื่อต้องถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย ดังนั้น พระร่วงที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้ จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเรื่องราวประวัติศาสตร์ล้านนา ในยุคของพระยาเมงรายสร้างเมือง โดยมีพระร่วงและพระยาจ่าเมือง เป็นสหายผู้ร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบ้านเมืองในยุคสมัยอดีต ที่เป็นบ้านใกล้เมืองเคียงกันต้องช่วยเหลือกัน ให้อภัยกันได้ ดังเรื่องราวของทั้งสามสหาย

1.5 ชินกาลมาลีปกรณ์ (2060) โดย พระรัตนปัญญาเถระ นับเป็นวรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม 4 หมวดศาสนจักร พระรัตนปัญญาเถระ ชาวล้านนา ได้แต่งขึ้น เป็นภาษาบาลีระหว่าง พ.ศ. 2060-2071 ต่อมาสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ราชบัณฑิต 5 ท่าน คือ พระยาพิมล พระวิเชียรปรีชา หลวงอุดมจินดา หลวงราชาภิรมย์ และหลวงธรรมาภิรมณ์ ช่วยกันแปลออกมาเป็นภาษาไทยจนจบ สำหรับหนังสือเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ ได้รวบรวมความสำคัญไว้ 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นเรื่องประวัติศาสตร์นา ได้กล่าวถึง ประวัติของพระพุทธเจ้า คือ พระสมณโคดมไว้อย่างละเอียด ประการที่สอง กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของแคว้นล้านนา จึงเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ ความเข้าใจทั้งด้านพุทธศาสนา และประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองควบคู่กันไป เมื่อครั้งแปลออกมาเป็นภาษาไทยครั้งแรกชื่อชินกาลมาลินี ต่อมา พ.ศ. 2499 กรมศิลปากรได้มอบให้ศาสนาจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร ขณะรับราชการอยู่กรมศิลปากรแปลจากต้นฉบับเดียวกันที่ใช้แปลครั้งแรกแปลอีกครั้ง โดยเรียกชื่อตามต้นฉบับบาลี ว่า ชินกาลมาลีปกรณ์ (แสง มนวิฑูร, 2510, น. คำนำ)

ดังนั้นเรื่องราวพระร่วงจากเอกสารฉบับนี้ จึงเป็นเรื่องเล่า/ตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นั่นคือ พระร่วงได้อัญเชิญพระพุทธรูปหิงค์มายังกรุงสุโขทัย อันเป็นการแสดงถึง

ความสัมพันธ์ในการผูกโยงความเชื่อท้องถิ่น คือ ตำนาน/เรื่องเล่าของพระร่วง เข้ากับความเชื่อที่เป็นสากล คือ พระพุทธศาสนา แล้วกลายเป็นความเชื่อของคนไทยในที่สุด

1.6 **เรื่องพระร่วงเมืองสุโขทัย (2523)** พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวพระร่วงเมืองสุโขทัย เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นใหญ่ ก่อนเกิดกรุงศรีอยุธยา ก่อนจะมาเป็นเมืองไทยอย่างเช่นปัจจุบันนี้ โดยผ่านการอ้างอิงพงสาวดารต่างๆ แม้ของพงสาวดารของประเทศที่ใกล้เคียง เช่น พงสาวดารมอญ พงสาวดารลานนาเชียงใหม่

ดังนั้น เรื่องราวของพระร่วง จากเอกสารฉบับนี้ จึงเป็นเรื่องราวที่ผ่านการเรียบเรียงเพื่อเป็นการบอกเล่า เพื่อยกย่องถึงความมีบุญญาภินิหาร และฤทธิ์เดชเลิศล้ำพระเจ้าแผ่นดินที่ได้ครองเมืองไทยมาแต่ก่อน และพระร่วงมีความหมายถึงการเป็นพระมหากษัตริย์ไทยในยุคสมัยกรุงสุโขทัย

ซึ่งเอกสารในลำดับ 1-6 นี้ นับว่าเป็นเอกสารสำคัญของทางรัฐไทย มิใช่เป็นหลักฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทย ดังกล่าวไว้ในคำนำของบรรณาธิการชุดหนังสือประชุมพงสาวดาร

...ว่าเป็นหนังสือที่ให้ประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะได้รวบรวมเรื่องเก่าๆ ที่มีสาระและคำอธิบายของผู้มีความรู้ในวิชาดังกล่าวไว้โดยละเอียด หนังสือชุดนี้เริ่มพิมพ์เป็นภาคแรกเรียกว่า ภาคที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2451 และได้พิมพ์ต่อมาจนถึงภาคที่ 73 ใน พ.ศ. 2485 เป็นระยะเวลาถึง 30 ปีเศษ และในขณะนี้ก็ยังพิมพ์ภาคอื่นๆ ต่อๆ มาอีกหลายภาค ... เนื่องด้วยหนังสือชุดประชุมพงสาวดารนี้เป็นหนังสือดี และพิมพ์มาแล้วเป็นเวลาช้านาน ทำให้กระจัดกระจาย หาอ่านได้ยากในยามต้องการ ...

เหตุที่จะมีหนังสือชุดประชุมพงสาวดารนี้ เนื่องมาจาก ... จะให้เป็นกุศลสาธารณประโยชน์ คณะกรรมการหอสมุดเห็นพร้อมกันว่า ในสมัยนั้นมีผู้เอาใจใส่ในการศึกษาโบราณคดี มีพงสาวดารเป็นต้น ตามพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมากขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ความลำบากของผู้ศึกษามีอยู่ ด้วยจะหาหนังสือตรวจสอบได้ยาก เพราะหนังสือพงสาวดารและตำนานเก่าโดยมากยังมิได้พิมพ์ขึ้นบ้าง พิมพ์แล้วแต่จำหน่ายหมดไปเสียแล้วบ้าง บางทีที่พอจะหาได้ก็เป็นฉบับที่วิปลาดคลาดเคลื่อน ไม่สมควรที่จะใช้ในการตรวจสอบศึกษาไปเสียบ้าง ความต้องการหนังสือพงสาวดาร และตำนานเก่าที่เป็นฉบับดีจึงมีแก่ผู้ศึกษาอยู่ทั่วไป ...

1.7 **หนังสือนิทานพระร่วง ของกรมศิลปากร (2526)** ที่ได้รวบรวมนิทานเรื่องพระร่วงเป็นหนังสือที่ระลึกในงานฉาบปณิกิจศพ นางเจียรนัย บุญศิริ ในสมัยรัชกาลที่ 1 อันประกอบไปด้วย

เรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงที่กล่าวไว้ในเอกสารต่างๆ หลายเรื่อง ซึ่งมีหลายเรื่องที่เป็นแหล่งเดียวกับเอกสารในลำดับ 1-6 ข้างต้น โดยมีเรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงอยู่ 23 เรื่อง ดังนี้

1. สุภายิต หรือบัญญัติพระร่วง จารึกติดไว้ที่ผนังด้านในศาลาหน้าพระมหาเจดีย์
หลังเหนือ ในวัดพระเชตุพน
2. พระร่วง วาจาสิทธิ์ จากจุลยุทธการวงศ์ ความเรียง และประชุมพงสาวดารภาคที่
66
3. พระร่วง ลูกนางนาค จากหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า และประชุมพงสาวดาร
ภาคที่ 66
4. พระร่วง อรุณราชกุมาร จากประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 1
5. พระร่วง บุตรนายคงครุฑ จากราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา ฉบับพันตรี หลวง
เรืองเดช อนันต์ (ทองดี ธารราช) แปล
6. พระร่วง สานชะลอมใต้น้ำ จากพงสาวดารเหนือ
7. พระร่วง นายกองช่วยน้ำ จากเรื่อง พระเจ้าประทุมสุริยวงษ์ สร้างพระนครวัด
นครธม
8. พระร่วง ลูกนางผีเสื้อกับพรานป่า ในพงสาวดารเมืองเชียงใหม่ ฉบับโบราณยาว
เลขที่ 1/ณ
9. พระร่วงได้เทวีพระยางำเมือง ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 61
10. พระยาเมงรายตัดสินความระหว่างพระร่วงกับพระยางำเมือง ในพงสาวดาร
โยนก
11. พระร่วงกับพระยางำเมืองไปช่วยพระยาเมงรายสร้างเมืองเชียงใหม่ ใน
พงสาวดารโยนก
12. พระร่วงทรงอภิเษกมะกะโทเป็นพระเจ้าฟ้ารั่ว หนังสือราชาธิราช
13. พระร่วงได้พระพุทธสิหิงค์ ในชินกาลมาลีปกรณ์
14. พระร่วงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์มากรุงสุโขทัย จากนิทานพระพุทธสิหิงค์
(ฉบับแปลใหม่ 2560)
15. พระร่วงกับกษัตริย์สหาย จากชินกาลมาลีปกรณ์
16. แดงเรื่องพระร่วง ตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี ประกอบบท
ละคร เรื่องพระร่วง หรือขอมคำดิน ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
17. สันนิษฐานเรื่องพระร่วง สาส์นสมเด็จพระ

18. ราชวงศ์พระร่วงหรือราชวงศ์สุโขทัย ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 ศาสตราจารย์
ยอร์ช เซเดส์

19. โศกชมพูและช่องพระร่วงลงดาบ
20. โศกพระร่วงลงพระขรรค์ ของ มะลิ โศกสันเทียะ
21. ปลาพระร่วง ของ บุญ อินทร์มพรรษ์
22. ไม้ชำระพระร่วง ของ ธนิต อยู่โพธิ์
23. ข้าวตอกพระร่วง

การรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงทั้งหมดนำมาไว้ในที่เดียวกัน คือ หนังสือ
นิทานเรื่องพระร่วง ผู้รวบรวมคือกรมศิลปากร ได้แสดงเจตนาแล้วว่าเพื่อให้เกิดการอ่าน
เปรียบเทียบได้ง่าย และอาจใช้เป็นคู่มือของท่านผู้รู้ที่จะเรียบเรียงเป็นหนังสือเฉลิมพระเกียรติ
กษัตริย์ไทยในราชวงศ์พระร่วงต่อไปในภายหน้าได้โดยสะดวก (กรมศิลปากร, 2526, น. คำนำ) แต่
หากมองและวิเคราะห์ด้วยตาในเจตนาและความมุ่งหมายของผู้รวบรวมหนังสือนิทานเรื่องพระร่วง
แล้ว จะพบว่า เรื่องราวตั้งแต่ลำดับแรกคือสุภายิตพระร่วงหรือบุญญิตพระร่วง นั่นคือ คำสอนพระ
ร่วง ลึกลงไปกว่าคำสอน คือสิ่งที่ผู้ปกครองต้องการให้ผู้ได้ปกครอง(ประชาชน) มีวิถี แนวทาง
ประพฤติปฏิบัติตน ในครรลองที่ถูกที่ควร ซึ่งความที่ถูกที่ควรคือเพื่อให้ง่ายต่อการปกครองและการ
อยู่ร่วมกันภายใต้มาตรฐานสังคมเดียวกัน ดังคำกลอนกล่าวไว้ในสุภายิตพระร่วงว่า

ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า   เผ่าแผ่นดินภพสุโขทัย
มลักเห็นในอนาคต   จึงผายพจนประภาย
เป็นอนุศาสนกถา   สอนกณารชน
ทั่วธาตลพิงเพียร   เรียนอำรุงผดุงอาตม์
...อย่าเคลื่อนคลาดคลาถ้อย   เมื่อน้อยให้เรียนวิชา
ให้หาสินเมื่อใหญ่   อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน
...อย่าใฝ่สูงให้พินศักดิ์   ...อย่านั่งชิดผู้ใหญ่
...อย่าใฝ่ตนให้เกิน   ...อย่าขัดแข็งผู้ใหญ่ (กรมศิลปากร, 2526, น. 1)

จวบจนเรื่องราวที่เป็นความเชื่อในท้องถิ่น เรื่องเล็กๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าวตอกพระร่วง
ไม้ชำระพระร่วง โศกพระร่วงลงดาบ หรือปลาพระร่วง อันเป็นเรื่องราวความเชื่อเพื่ออธิบาย
ธรรมชาติตามภูมิประเทศแถบนั้น ซึ่งเรื่องเหล่านี้จึงเป็นเพียงส่วนประกอบเพื่อให้เรื่องราวที่มี
บทบาทใหญ่อย่างสุภายิตพระร่วงหรือบุญญิตพระร่วง มีความน่าเชื่อถือเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นเมื่อเทียบหนังสือนิทานเรื่องพระร่วงของกรมศิลปากร จึงเปรียบเหมือน
พงศาวดารเหนือที่หยิบเอาทุกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตกาลมารวบไว้ในที่เดียวกัน เพื่อให้ง่ายและ

สะดวกต่อการอ่าน แต่อาจทำให้ผู้อ่านสับสน เพราะเชื่อมโยงอย่างไร เรื่องราวต่อเนื่องกันอย่างไร นั้นเป็นหน้าที่ของผู้อ่าน

1.8 ไตรภูมิพระร่วง หรือ ไตรภูมิภค กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในพระศรีสุริยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) แห่งกรุงสุโขทัย ได้มีการจัดพิมพ์ครั้งแรกในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประสานศรีใส และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประไพศรีสอาด เมื่อ พ.ศ. 2455 ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของไทย มีวัตถุประสงค์ในการนิพนธ์ซึ่งปรากฏในบานแพนกเดิม และในตอนท้ายสุดของ ไตรภูมิพระร่วง “เพื่อมีอรรถพระอภิธรรมและจะใคร่เทศนาแก่พระมารดาท่าน อนึ่งจะใครจารึกพระอภิธรรมโศค” (ไตรภูมิพระร่วง, 2516, น. 11) และบางตอนเรียบเรียงขึ้นเพื่อปกกรองสุโขทัยทางอ้อมโดยผ่านทางความเชื่อทางศาสนา ก่อนหน้าที่จะมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นใช้บังคับ (สมบัติ จันทร์วงศ์, 2540, น. 222)

แต่จะเห็นว่ามิใช่ข้อสังเกตในบางประการเกี่ยวกับ ไตรภูมิพระร่วง หรือ ไตรภูมิภค ว่าเป็นการนิพนธ์ขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของใคร ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้จะไม่เจาะลึกในประเด็นดังกล่าวนี้ แต่การหยิบไตรภูมิพระร่วงขึ้นมาศึกษานั้นเพื่อรวมเป็นส่วนหนึ่งของงานเขียน/วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระร่วงอย่างไรบ้างเท่านั้น

1.9 สุภาษิตพระร่วง หรือบัญญัติพระร่วง (2508) ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ จะเห็นได้ว่า สุภาษิตพระร่วงหรือบัญญัติพระร่วงฉบับนี้มีชื่อเดียวกับฉบับที่บันทึกอยู่ในหนังสือนิทานเรื่องพระร่วง แต่มีที่มา/ผู้นิพนธ์ต่างกัน แต่จะเห็นได้ว่าสุภาษิตพระร่วงหรือบัญญัติพระร่วงมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อเป็นคำสอน คติเตือนใจคนไทย ดังคำกลอนกล่าว โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

ขอเชิญพินิจข้อ ภาษิต

แห่งพระร่วงบพิตร จัดไว้

เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิต จำใส่ใจเทอญ

ยามอ่านจงอย่าได้ อ่านทิ้งกระตังยาม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,

2508, น. 1)

1.10 หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่บอกเล่าเรื่องราวของพระร่วงอันเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติ เช่น ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย (2519) ของสินชัย กระบวนแสง สุโขทัย เมืองพระร่วง (2531) ของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ แผ่นดินพระร่วง แสงทองแรกของชนชาติไทยในอุษาคย์ (2554) ของ เอกวุฒิ วงศ์มัลลย์ และ พระร่วง (2553) อุทัย ไชยานนท์ คติความเชื่อเรื่องพระ

ร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2325-2468) (2535) วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ของสมศรี ชัยฉวีชยา เป็นต้น

การรับรู้เกี่ยวกับตัวตนของพระร่วงผ่าน หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เหล่านี้ บอกเล่าว่าพระร่วงเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งมาจากประวัติศาสตร์ความเชื่อท้องถิ่น ตำนาน เรื่องเล่าของท้องถิ่นแต่ละแห่ง โดยเฉพาะ จังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร ดังเช่น หนังสือเรื่อง สุโขทัย (2523) โดย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงพระร่วงไว้ให้รับรู้ ดังนี้

“...ถัดจากพระอุโบสถเก่าเป็นกุฏิพระร่วง พระลือ บ้างก็เรียกว่า “ศาลพระร่วง” เป็นตึกสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง ยาวด้านละ 3 วา 1 คืบ 6 นิ้ว สูงถึงยอด 4 เศษ ด้านข้างหนา 41 นิ้ว ฟูต เฉพาะด้านหน้า หนาถึง 61 นิ้วฟูต กุฏิพระร่วง พระลือ นี้ก่อสร้างกันมานาน อาจตั้งแต่เริ่ม สร้างวัดพระศรีฯ ก็ได้ และได้รับการบูรณะกันต่อๆ มาจนไม่อาจเห็นฝีมือดั้งเดิม ที่เรียกว่ากุฏิ พระร่วง พระลือ ก็เพราะแต่เดิมได้มีพระรูปของพระร่วง พระลือแกะด้วยงาช้างดำ ซึ่งเป็นช้าง คู่บุญของพระร่วงเจ้า สถิตอยู่ ณ ศาลนี้

ต่อมาในสมัยพระนเรศวรมหาราชได้กรีธาทัพมาตีเมืองสวรรคโลก ได้อัญเชิญ พระรูปของพระร่วง พระลือที่แกะจากงาช้างดำไปไว้ ณ กรุงศรีอยุธยา ขณะที่พระนเรศวร ทรง อัญเชิญพระร่วง พระลือขึ้นประทับเกยจะทรงช้างพระที่นั่ง ก็ได้พบเห็นพระบรมสารีริกธาตุ เสด็จปาฏิหาริย์ เบื้องบนอากาศในยาม 11 ทุ่มของวันพฤหัสบดี แรม 6 ค่ำ เดือน 8 โดยเห็นทิส ตะวันตก ผ่านทางทรงไปทางทิศตะวันออกโตท่าผลส้มปอก เปล่งน้บพลัน รังสีสว่างไสว (หมายถึงพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในพระปรารค์ ของวัดพระศรีฯ เสด็จออกมาแสดง ปาฏิหาริย์) พระบรมรูปพระร่วง พระลือ ที่แกะจากงาช้างดำนี้ เข้าใจว่าคงจะถูกเผาและสูญ หายไปในคราวกรุงศรีอยุธยา

แต่ในครั้งหลังต่อมาประมาณ ปี พ.ศ. 2310 ชาวเมืองเขลียงจึงหล่อรูปพระร่วง พระลือ ขึ้นใหม่ แทนองค์ที่แกะด้วยงาช้างดำ ด้วยโลหะผสม องค์ละ 1 คืบเศษ ต่อมาถูกผู้ร้าย ลักเอาไป เมื่อติดตามคืนมาได้จึงนำไปเก็บรักษายังพิพิธภัณฑสถานสุโขทัย จนกระทั่งทางวัดพระศรี รัตนมหาธาตุแห่งนี้ได้รับคำสั่งจากทางราชการ ให้จัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ คณะกรรมการวัดและชาวบ้านจึงได้จัดหล่อ พระรูป พระร่วง พระลือ ขึ้นใหม่อีกครั้ง ด้วยโลหะ ทองผสม แต่ละองค์สูง 1 เมตร พระร่วง พระลือเป็นพระบรมรูปยืน สวมหมวกชิวโบ ยกพระ หัตถ์ทั้งสองแบบ พระพุทธรูปปางห้ามสมุทรประดิษฐานไว้ประจำกุฏิพระร่วง พระลือ หรือ ศาลพระร่วง สืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

หนังสือ ของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (2531) ที่ทำการรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับพระ ร่วงจากเอกสาร หลักฐานในลำดับ 1-6 และนำมาเขียนเล่าใหม่ในชื่อเรื่อง สุโขทัยเมืองพระร่วง

เพื่อให้เกิดการสื่อสารด้วยการอ่านด้วยภาษาในยุคปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งได้เขียนบรรยายเรื่องราวของ พระร่วงและคุณสมบัติพิเศษของพระร่วงไว้ว่า

...เรื่องของพระร่วง เป็นที่รู้จักกล่าวขานอยู่ในเรื่องที่เป็นตำนานและปรัมปราคติ ทั้งที่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและเล่าปากต่อปากกันมาโดยคนไทยในภาคเหนือ ตั้งแต่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และคนไทยในภาคกลางไปจนถึงนครศรีธรรมราช พระร่วงจึงเป็นเรื่องราวของคนไทย ซึ่งได้สะท้อนภาพคุณลักษณะของการเป็นวีรบุรุษ ซึ่งเล่าคือ แพร่กระจายจนเป็นที่รับรู้ของคนไทยอย่างกว้างขวางที่สุด มากกว่าเรื่องวีรบุรุษใดในปรัมปรา คติของไทยสมัยโบราณ เล่ากันว่า...

พระร่วงคือผู้มีวาจาสัตย์ พูดคำไหนต้องเป็นคำนั้น พระร่วงจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีวาจา ศักดิ์สิทธิ์ (จากเอกสารหลักฐานทุกฉบับที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น)

พระร่วงคือผู้มีความรอบรู้ในศิลปวิทยา สามารถหาวิธีเอาไม้ไผ่มาสานเป็นชะลอม ใต้น้ำจนถ่ายน้ำไปยังที่ไกลๆ ได้สะดวก (จากพงศาวดารเหนือ)

พระเป็นผู้มีบุญญาธิการ เนื่องจากมีความมุ่งมั่นตั้งใจจริงต่อพระพุทธศาสนา จึงทำให้ได้พระพุทธสิหิงส์จากเกาะลังกามาไว้บูชา (จากตำนานพระพุทธสิหิงส์และชินกาลมาลี ปรกรณ์)

พระร่วงเป็นชายหนุ่มรูปงาม จนถึงกับมีเรื่องราวเป็นคู่กับภรรยาของสหาย คือ พระยารำเมือง แห่งเมืองพะเยา (จากพงศาวดารโยนก)

พระร่วงคือ ผู้ที่กล้าหาญ เป็นพ่อค้าใหญ่ สามารถนำเรือสำเภาข้ามห้วงมหาสมุทร ไปค้าขายถึงเมืองจีน ได้ธิดาพระเจ้ากรุงจีนเป็นมเหสี และนำช่างจีนมาทำเครื่องปั้นดินเผา เคลือบที่สุโขทัย ฯลฯ (จากพงศาวดารเหนือ, คำให้การชาวกรุงเก่า)

จากปรัมปราคติเกี่ยวกับพระร่วง ที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน พระร่วงจึงได้ รวบรวมเอาคุณลักษณะของชายหนุ่มในอุดมคติของคนไทยไว้จนหมดทุกด้าน และเมืองสุโขทัย เมืองของพระร่วงเจ้า ซึ่งปรากฏร่องรอยหลักฐานที่เป็นจริงอยู่บนผืนแผ่นดินไทย จึงได้รับการกล่าว ขานกันต่อๆ มาในรูปลักษณะของดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ดังที่ อังคาร กัลยาณพงศ์ ได้กล่าวไว้ในบทกวี ร่วมสมัยของท่านว่า “ชั่วรุ่นปู่รุ่นย่า ของเรามาแล้ว ที่ท่านทั้งหลายได้แวะเวียนกันมาราบไว้ไว้ แผ่นดินผืนนี้”

และหนังสือ “แผ่นดินพระร่วง” แสงทองแรกของชนชาติไทยในอุษาคเนย์ ของ เอกวุฒิ วงศ์มณี (2554) ที่เขียนขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทยสมัยสุโขทัย ซึ่งมี พระร่วงเป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน รวมทั้งการตั้งคำถามกับสิ่งได้รับการปลุกฝังกันมาจากหนังสือ เรียนประวัติศาสตร์ว่า สุโขทัย เป็นราชธานีแห่งแรกของไทย และพ่อขุนรามคำแหง ผู้ประดิษฐ์

อักษรไทยและสร้างศิลาจารึก และสุโขทัยเป็นราชธานีแรกของคนไทย นั้นมีที่มาที่ไปอย่างไร โดยเนื้อหาเริ่มตั้งแต่ ก่อนจะมาเป็นสุโขทัย จากบ้านผู้เมืองเกียรติภูมิของชนชาติไทย กล่าวคือ สุโขทัย ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเฉยๆ เหมือนกับที่เรารับรู้อย่างผิดๆ มาแต่ต้น หากแต่เป็นอาณาจักรที่ถือกำเนิดมายาวนานผ่านการต่อสู้ ผ่านการพัฒนาสภาพของตัวเองมาอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าเรื่องราวของอาณาจักรสุโขทัยเป็นพื้นฐานที่ดีอันหนึ่งที่จะทำให้คนไทยสามารถเข้าใจในประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะเรื่องราวของการเมืองการปกครอง และศิลปวัฒนธรรมอันแฝงฝังอยู่ในวิถีของคนไทยมาจนถึงทุกวันนี้ แต่งานศึกษาประวัติศาสตร์ไทยชิ้นนี้ ยังมีได้ให้ความสำคัญกับตัวตนของสุโขทัย ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นนั้น ว่ามีที่มาที่ไป เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพระร่วงและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างไร

และส่วนงานอีกกลุ่มหนึ่ง ที่นับว่าเป็นกลุ่มใหญ่พอสมควรในหนังสือประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระร่วง คือ งานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงนิพนธ์งานเขียน และวรรณคดีต่างๆ นับเป็นวรรณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อให้เกิดความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กล่าวคือ เป็นงานเขียนประเภทชาตินิยมในช่วงเวลาดังกล่าว และมีผู้นำมาเขียนต่อมาอีก ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน เพียงแต่ต่างกรรมและต่างวาระกันไป เช่น หนังสือพระร่วง ของ อุทัย ไชยานนท์ (2553) ซึ่งเป็นบทละครคำกลอนเรื่องพระร่วง โดยพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์มาจากพงศาวดารเหนือ มีโครงเรื่องเพื่อให้เกิดคุณค่า ความหมาย ใดๆ ก่อเกิดความสามัคคีให้มีความรักชาติ ไม่ให้เป็นคนขายชาติ ไม่ให้ตกเป็นทาสผู้อื่น ให้รู้จักตอบแทนคุณแผ่นดิน เนื้อหาสาระ คือ ชาวไทยละไว้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของขอมมานาน จนมาถึงช่วงที่พระร่วงขึ้นเป็นพ่อเมือง จึงได้ทำการแข่งขันขึ้น ฝ่ายขอมโกรธเคือง จึงให้ทหารยกกำลังมาโจมตีละไว้ พระร่วงไม่ยอมให้ราษฎรเดือดร้อน จึงหนีไปบวชอยู่ที่สุโขทัย ฝ่ายขอมส่งพญาเดโชไปตามจับ แต่ถูกฝ่ายของพระร่วงจับตัวไว้ได้ แล้วส่งกลับเมืองนครชุม ส่วนกองทัพที่ยกมาจะโจมตีละไว้ ก็ถูกชาวละไว้ ซึ่งนำโดยนางจันทน์มารดาของพระร่วงใช้กลยุทธ์จู่โจมแบบไม่ทันตั้งตัวบุกเข้าตีจนแตกพ่ายไป จากนั้นชาวสุโขทัยและละไว้ก็อัญเชิญพระร่วงขึ้นเป็นกษัตริย์ ครองกรุงสุโขทัย เพื่อรวบรวมไทยทั้งหมดให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ไทยจึงเป็นอิสระและมีความยิ่งใหญ่ตั้งแต่นั้น

ในประเภทของวรรณกรรมที่อยู่นอกพื้นที่ชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นเอกสารประเภทพงศาวดาร ทั้งพงศาวดารเมืองเหนือ พงศาวดารโยนก คำให้การชาวกรุงเก่า จากประชุมพงศาวดารชินกาลมาลีปกรณ์ และหนังสือประวัติศาสตร์ไทยต่างๆ นั้นล้วนแล้วแต่กล่าวถึงพระร่วง และที่มาของพระร่วง ในฐานะเรื่องราวที่ผ่านกระบวนการคิด วิจัยจน ว่าควรเรียบเรียง ร้อยเรื่องราว ด้วยภาษาอะไร ด้วยวิธีการอย่างไร เพื่อให้เกิดการรับรู้อย่างไร และจะส่งผลต่อไปอย่างไรในอนาคตของคนในสังคมไทย

ดังเช่นที่กล่าวไว้ในเรื่องพระร่วงเมืองสุโขทัย ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า

...แต่ถ้าว่าตามทางประวัติศาสตร์ เรื่องพระร่วงที่เราเรารู้กันอยู่ทุกวันนี้ยังเป็นแต่นิทาน จะนับว่าเป็นเรื่องพงสาวดารยังไม่ได้ ด้วยขาดหลักฐานที่เป็นข้อสำคัญในทางพงสาวดารอยู่หลายอย่าง เป็นต้น แต่ชาติวงศ์ของพระร่วงมาแต่ไหน พระร่วงครองเมืองสุโขทัยเมื่อใด พระร่วงมีอิทธิพลอย่างไรจึงได้เป็นพระเจ้ามหาราช และเมื่อสิ้นองค์พระร่วงแล้ว ใครสืบราชวงศ์พระร่วงต่อมาหรือเปลี่ยนเป็นราชวงศ์อื่น อธิบายความข้อสำคัญเหล่านี้ ในหนังสือพงสาวดารชั้นเก่าไม่กล่าวถึง หรือกล่าวเป็นปาฏิหาริย์จนเห็นว่าเป็นความจริงไม่ได้ นักปราชญ์แต่ก่อนไม่มีอะไรจะใช้เป็นความจริงเป็นอย่างใ้ก็มี บางข้ออ้างผิดธรรมชาติเหลือที่จะเชื่อได้ว่าเป็นความจริงก็มี... (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2523, น.1-2)

...เพราะฉะนั้น การที่จะคิดวินิจฉัยเอาเรื่องพระร่วงเข้าในระเบียบพงสาวดาร จึงอยู่ที่จะต้องพิจารณาหาหลักฐานว่า พระองค์ไหนในพระเจ้ากรุงสุโขทัย 5 พระองค์นั้นเป็นพระร่วง แล้วพิจารณาต่อไปว่าเหตุใดจึงเรียกว่า “พระร่วง” ทั้ง 2 ข้อนี้เป็นวินิจฉัยที่ฉันจะเขียนในนิทานเรื่องนี้ (เพ็งอึ้ง, 2523, น. 5)

เพราะเมื่อเรื่องเล่าได้ผ่านกระบวนการคิด วินิจฉัย ดังกล่าวแล้ว จากตำนานความเชื่อปรัมปรา/มุขปาฐะ ต่อกันเป็นประชุมพงสาวดาร ฉบับต่างๆ มีการบันทึก เรียบเรียง จากบุคคลผู้มีความรู้ ความชำนาญ กลายเป็นเอกสารที่มีคุณค่าในการจะศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดเป็นความรู้ เกิดเป็นประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่มีฐานะว่า จริง น่าเชื่อถือ อ้างอิง รวมทั้งกลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ ในนามหลักฐานชั้นต้นของนักศึกษาศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ ที่จะเขียนและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ไทยขึ้นมาอีกครั้งและอีกครั้ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องราวของพระร่วง ที่มาของพระร่วง รวมไปถึงสถานะของพระร่วงจะเต็มไปด้วยความเหนือจริง เหลือเชื่อ มากมายหลายประการก็ตาม แต่ก็เห็นได้ว่า ทุกส่วน ทุกคน จะพยายามเก็บในทุกประเด็นที่แม้ไม่สามารถมีการพิสูจน์ได้นำมาใช้อย่างเป็นประโยชน์ต่อชาติไทย และประวัติศาสตร์ไทย ไม่ว่าจะเป็กรวมศิลปากร ที่มีการรวบรวมเรื่องราวของพระร่วงจากหลากหลายเอกสาร เป็นหนังสือ นิทานเรื่องพระร่วง โดยมีการพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2507 ในงานเสด็จพระราชดำเนินทางเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง สุโขทัย ดังปรากฏในคำนำว่า

นิทานเรื่องพระร่วงคำกลอนนี้ นายชนิด อยู่โพธิ์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ได้กล่าวไว้ในคำนำฉบับพิมพ์ครั้งแรกว่า... ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย เราย่อมได้อ่านเรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วง ซึ่งมีกล่าวถึงไว้ในเอกสารและตำนานต่างๆ

หลายเรื่อง ซึ่งบางเรื่องก็ซ้ำๆ กัน แตกต่างแต่โดยถ้อยคำโวหารบ้าง มีกระแสความตามประสงค์ แยกแยกออกไปบ้าง บางทีท่านผู้แต่งนิทานไว้ในเอกสารและตำนานนั้นๆ จะได้เค้าเรื่องหรือ สดับตรับฟังมาจากแหล่งเดียวกัน แต่ฉบับใดจะเป็นเรื่องเดิม ไม่อาจทราบได้ ถ้าได้รวบรวม นิทานเหล่านี้มาไว้ในที่แห่งเดียวกันก็จะอ่านเปรียบเทียบได้ง่าย และอาจใช้เป็นคู่มือของท่านผู้รู้ ที่จะเรียบเรียงเป็นหนังสือเฉลิมพระเกียรติยศกษัตริย์ไทยในราชวงศ์พระร่วงต่อไปในภายหน้าได้ โดยสะดวก ทำนองเดียวกับที่มีผู้รวบรวมเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์อาร์เทอร์ของอังกฤษไว้ แล้วท่าน เซอร์ โทมัส มะลอรี่ ได้นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องเฉลิมพระเกียรติยศกษัตริย์พระองค์นั้น และมี ปราชญ์อังกฤษนำมาแต่ง เผยแพร่พระเกียรติต่อมาอีก เช่น เรื่องอัศวินโต๊ะกลม ที่เรารู้จักกันดี (กรมศิลปากร, 2526, น. คำนำ)

ส่วนงานเขียน ประเภทที่ 2 คือ งานเขียนจากการบอกเล่า/วรรณกรรมมุขปาฐะ ประกอบด้วย งาน 2 ส่วน ส่วนแรกคืองานจากการสัมภาษณ์ผู้คนในพื้นที่บ้านปากน้ำ และส่วนที่ 2 งานเขียนที่มาจากการบินตีความไว้เป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ดังนี้

ส่วนแรก เรื่องเล่าจากคติความเชื่อเรื่องพระร่วงจากปากคำของชาวบ้าน (สัมภาษณ์ ชาวบ้าน บ้านนาต้นหลวงและบ้านวังตาเลน กลุ่มย่อย 5-6 คน เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2554) โดย ช่วยกันทบทวนการความทรงจำแล้วเล่าว่าตำนานเกี่ยวกับพระร่วงมีอยู่หลายตำนาน โดยมีตำนาน หนึ่งเล่าว่า...เมืองสุโขทัยเป็นเมืองเก่า เป็นเมืองพระร่วง พ่อขุนรามคำแหงเป็นพ่อพระร่วง ยกทัพไป รบเข้าศึก ในระหว่างไปทัพได้กับนางนาคจนตั้งครรภ์ พ่อขุนรามให้ผ้าคาดเอวเอาไว้เป็นประจักษ์ พยานสัญญาว่าจะกลับมาหา นางนาคคอยอยู่ที่ไม่เห็นพ่อขุนรามกลับมา จนท้องแก่ จึงไปคลอดพระ ร่วงทิ้งไว้บนยอดเขาหลวง ซึ่งสูงมากในสมัยก่อน ใครๆ ก็ขึ้นไม่ถึง นางนาคเอาผ้าคาดเอวของพ่อ ขุนรามผูกทำเปลให้และตัวเองก็กลับไป

ในบางตำนานกล่าวว่าใส่ชะลอมแขวนไว้ มีตากับยายสองคนขึ้นไปหาของป่าอยู่ แถบเชิงเขา ได้ยินเสียงเด็กร้องก็ขึ้นไปดู และเอาพระร่วงลงมาเลี้ยงเป็นลูก ตายายออกหากิน พระ ร่วงอยู่บ้าน เมื่อโตพอพูดรู้เรื่อง ก็อยากมีน้อง ตายายจึงเอาไม้มาแกะเป็นตุ๊กตา สมมุติเป็นน้องให้เล่น พระร่วงสั่งให้ตุ๊กตาเป็นคน ตั้งชื่อว่า พระลือ เล่นคู่กันจนโต วันหนึ่งตากับยายพาพระร่วงและ พระลือไปวัดมหาธาตุ ซึ่งพ่อขุนรามกำลังให้คนสร้างอยู่ คนงานกำลังก่อวิหาร พอสร้างใกล้เสร็จ พระร่วงร้องออกมาว่า ล้มแล้ว วิหารล้มลงมาหมด สั่งให้วิหารตั้งขึ้นก็เป็นรูปร่างขึ้นเหมือนเดิม พ่อ ขุนรามคำแหงสงสัยให้คนไปตามยายกับตา มาสอบถาม จำผ้าคาดเอวของตนได้ จึงได้รู้ว่าเป็นลูก ของตนที่เกิดกับนางนาค จึงรับพระร่วง พระลือ และตายายมาอยู่ด้วยกัน สร้างวัดมหาธาตุจนเสร็จ อยู่ต่อมาพระร่วงเห็นว่าคนสมัยหลังๆ พุคปลด (โกหก ตอแหล) นึกเบื่อ บอกว่าจะไม่กลับมาอีก จนกว่า ต้นผักบุ้งจะงอกบนยอดเจดีย์ แล้วพระร่วงก็หายไป

อีกตำนานหนึ่ง กล่าวว่า ...เมืองสุโขทัยตอนนั้นมีเจ้าครองนครชื่อพระยาธรรมโศกราชไปเที่ยวถ้ำบนเขาหลวง พบนางนาคได้นางนาคเป็นภรรยา พระยาโศกราชลากลับเมือง นัดจะขึ้นมารับที่หลัง แต่ไม่ขึ้นมา นางนาคห้องสำรอกลูกฝากไว้ในฟองคางคก ตาสุกยายไทย สองตายายไปจับปลา ตัดมาแต่ตัวคางคก ก็ครั้งๆ ก็ได้แต่คางคกตัวนี้ ตากับยายจึงเอากลับไปด้วย จับใส่ในกล่องข้าว คางคกก็ตกลอกมาเป็นหลายครั้ง ตากับยายจึงसानชะลอมใบเล็กๆ ใส่คางคกตัวนั้นไป ภายหลังตากับยาย จับได้ว่ามีเด็กออกมาจากคางคกตัวนั้น ตากับยายจึงแอบเอาซากคางคกไปเผาไฟแล้วเลี้ยงเด็กคนนั้น ให้ชื่อว่า “เจ้าร่วง” ต่อมาวันหนึ่งพระยาธรรมโศกราชสร้างปราสาทเมืองสุโขทัย เจ้าร่วงไปดู เห็นเขากำลังยกเสา เจ้าร่วงร้องว่าลื้มแล้วๆ เสาก็ลื้ม ขุนนางได้ยินเข้า จึงบอกเจ้าร่วงว่า ไหนบอกให้มันตั้งขึ้นสิ เจ้าร่วงบอก เสาที่ตั้งขึ้นได้เรียบร้อย ความทราบถึงพระยาธรรมโศกราช ทรงไปขอเจ้าร่วงจากตายาย เมื่อได้ทราบเรื่องราว จึงรู้ว่า เจ้าร่วงเป็นลูกของตนกับนางนาค อยู่ต่อมาพระร่วงไปตามหาแม่ที่ศรีสัชชนาลัย แล้วหายไปไม่กลับมาอีกเลย

เรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงอันเป็นเรื่องราวที่มีที่มาจากความเชื่อของผู้คนชาวสุโขทัยว่าพระร่วงเป็นผู้มีบุญ มีวาจาสิทธิ์ และมีความเป็นมนุษย์ ที่เหนือกว่ามนุษย์ในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นที่มาอันกำเนิดจากมนุษย์ผู้เป็นกษัตริย์กับนางนาค ธิดาของเจ้านครราชใต้นาคาล สถานที่กำเนิด บนเขาหลวง อันเป็นยอดเขาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพบูชาของชาวสุโขทัย วิธีการกำเนิด ซึ่งใช้การสำรอกออกมาเป็นไข่ แล้วฝากไข่ไว้กับเทวดา แต่มีคางคกมากินไข่ ไข่กำเนิดพระร่วงจึงอาศัยท้องของคางคกเป็นที่ฟักฟักก่อนจะเป็นตัว หรือแม้แต่การดำรงชีวิตระหว่างที่ตากับยายเก็บคางคกมาที่บ้าน พระร่วงก็สามารถออกร่างคางคกเพื่อมาดำรงชีวิตอย่างมนุษย์ และกลับเข้าสู่ร่างคางคกตามที่ต้องการได้ เป็นต้น

ตำนานความเชื่อเรื่องพระร่วงจากการเล่าของชาวบ้านและพงศาวดารเมืองเหนือ (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) นั้นมีความคล้ายคลึงกัน เหมือนกับว่ามีการถ่ายทอดเรื่องราวผสม คลุกเคล้าให้เกิดความลงตัวตามเวลา ตามสถานที่ และผู้เล่าเรื่อง จึงทำให้เรื่องเล่าความเชื่อพระร่วงมีความคล้ายคลึงกัน ค่อนข้างเหมือนกันอย่างมาก กล่าวคือ โครงเรื่องจะเหมือนกัน มีแตกต่างกันแต่เพียงรายละเอียดปลีกย่อย และสำนวน ภาษาที่ใช้ในการเล่าเรื่อง อันเป็นภาษาพูดของชาวบ้าน โดยเอกสารเรื่องเล่าดังกล่าวได้ให้ภาพลักษณ์ของพระร่วงในลักษณะของผู้นำหรือวีรบุรุษทางวัฒนธรรม (Culture hero) โดยแสดงลักษณะของผู้มีฤทธิ์ ผู้มีอำนาจ มีความรู้ความสามารถ โดยมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของชาวบ้าน ตลอดจนแสดงให้เห็นในลักษณะของ "ภูมินาม" ในสถานที่ต่างๆ ตามเรื่องเล่าและคติความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา

ส่วนที่ 2 เป็นงานเขียนจากบันทึกประวัติหมู่บ้านปากน้ำ (มปพ.) มีการบันทึกคำบอกเล่าของชาวบ้านในเรื่องพระร่วง เล่าไว้หลากหลายตำนาน ที่เอ่ยกล่าวถึงกำเนิดของพระร่วง อันมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยเป็นดังนี้

ตำนานที่ 1 เล่าไว้ว่า

กล่าวกันว่า เมืองสุโขทัยเป็นเมืองเก่า เป็นเมืองพระร่วง พ่อขุนรามคำแหง เป็นพ่อของพระร่วง ยกทัพไปรบข่าศึก ในระหว่างไปทัพได้กับนางนาคจนตั้งครรภ์ พ่อขุนรามให้ผ้าคาดเอวเอาไว้เป็นประจักษ์พยานสัญญาว่าจะกลับมาหา นางนาคคอยอยู่ก็ไม่เห็นพ่อขุนรามกลับมา จนท้องแก่ จึงไปคลอดพระร่วงทิ้งไว้บนยอดเขาหลวง ซึ่งสูงมากในสมัยก่อน ใครๆ ก็ขึ้นไปไม่ถึง นางนาคเอาผ้าคาดเอวของพ่อขุนรามผูกทำเปลไว้ แล้วตัวเองก็กลับไป

ตำนานที่ 2 เล่าไว้ว่า

บางตำนานกล่าวว่า ไล่ชะลอมแขวนไว้ มีตากับยาย สองคนขึ้นไปหาของป่าอยู่แถบเชิงเขา ได้ยินเสียงเด็กร้องก็ขึ้นไปดู และเอาพระร่วงลงมาเลี้ยงเป็นลูก ตายายออกไปหากิน พระร่วงอยู่ในบ้าน เมื่อโตพอพูดรู้เรื่อง ก็อยากมีน้อง ตาจึงเอาไม้มาแกะเป็นตุ๊กตา สมมุติเป็นน้องให้เล่น พระร่วงสั่งให้ตุ๊กตาเป็นคน ตั้งชื่อว่า พระลือ เล่นคู่กันจนโต วันหนึ่งตากับยายพาพระร่วงและพระลือไปวัดมหาธาตุ ซึ่งพ่อขุนรามกำลังให้คนสร้างอยู่ คนงานกำลังก่อวิหาร พอสร้างใกล้เสร็จ พระร่วงร้องออกมาว่า ล้มแล้ว วิหารล้มลงมาหมด สั่งให้วิหารตั้งขึ้นก็เป็นรูปร่างขึ้นเหมือนเดิม พ่อขุนรามคำแหงสงสัยให้คนไปตามยายกับตามาสอบถาม จำผ้าคาดเอวของตนได้ จึงได้รู้ว่าเป็นลูกของตนที่เกิดกับนางนาค จึงรับพระร่วง พระลือ และตายายมาอยู่ด้วยกัน และสร้างวัดมหาธาตุจนแล้วเสร็จ อยู่ต่อมาพระร่วงเห็นว่า คนสมัยหลังๆ พุคปลด (โกหก ตอแหล) เก่ง นึกเบื่อ จึงบอกว่า จะไม่กลับมาอีกจนกว่า ต้นผักนึ่งจะงอกบนยอดเจดีย์ แล้วพระร่วงก็หายไป ไม่ทราบว่ายายหรืออย่างไร

ตำนานที่ 3 เล่าไว้ว่า

เมืองสุโขทัยตอนนั้นมีเจ้าครองนคร ชื่อ พระยาธรรมโศกราชไปเที่ยวถ้ำบนเขา พบนางนาคแล้วได้นางนาคเป็นภรรยา พระยาโศกราชลากลับเมือง นัดจะขึ้นมารับที่หลัง แต่ไม่ขึ้นมา นางนาคท้อง ล้มลูกลูกฝากไว้ในฟองคางคก ตาสุกกับยายไทย สองตายายไปจับปลาติตมา แต่ตัวคางคก ก็ครั้ง ก็ครั้ง ก็ได้แต่คางคกตัวนี้ ตากับยายจึงเอากลับไปด้วย จับใส่ในกล่องข้าว คางคกก็ตกออกมาเป็นหลายครั้ง ตากับยายจึงसानชะลอมใบเล็กๆ ใส่คางคกตัวนั้นไป ภายหลังตากับยายจับได้ว่า มีเด็กออกมาจากคางคกตัวนั้น จึงแอบเอาซากคางคกตัวนั้นไปเผาไฟ แล้วเลี้ยงเด็กคนนั้น ต่อมาให้ชื่อว่า เจ้าร่วง ต่อมาวันหนึ่ง พระยาธรรมโศกราชสร้างปราสาทเมืองสุโขทัย เจ้าร่วงไปดู เห็นเขากำลังยกเสา เจ้าร่วงร้องว่า “ล้มแล้วๆ” เสาก็ล้ม ขุนนางได้ยินเข้า บอกเจ้าร่วงว่า “ไหนลอง

บอกให้มันตั้งขึ้นสิ” พอเจ้าร่วงบอก เสาก็ตั้งขึ้นได้เรียบร้อย ความทราบถึงพระยาธรรมโศกราช ทรงไปขอเจ้าร่วงจากตายาย เมื่อได้ทราบเรื่องราว จึงรู้ว่า เจ้าร่วงเป็นลูกของตนกับนางนาค อยู่ต่อมา พระร่วงไปตามหาแม่ที่ศรีสัชชนาลัย หายไปไม่กลับมา

ตำนานที่ 4 เล่าไว้ว่า

แม้พระร่วงเป็นนางมัจฉา มีท้องกับมนุษย์ ไม่กล้ากลับลงไปบาดาล แหกท้องเป็น ฟองทิ้งไว้ ตากับยายขึ้นไปตัดไม้ในป่า ได้ยินเสียงพระร่วงที่ออกมาจากฟองไข ร้องอยู่ ก็เก็บเอามา ไม่ว่าจะใส่อะไร พระร่วงก็ตกลงมานอนบนดิน จึงต้องसानชะลอมใส่กลับลงมา เลี้ยงจนโต ตาถูก เณรนำไปตัดไม้ไฟ พระร่วงตามไปด้วย บอกตาให้ตัดไม้ไฟต้นหนึ่ง จากนั้นพระร่วงบอกให้มัดตัวเอง มีดก็ตัดไม้ไฟ พระร่วงบอกให้ตาแบกไม้ไฟนำไปลำหนึ่ง ไม้ไฟลอยตามหลังตามาเป็นแถว ขณะ ยกเสาสรางศาลา คนช่วยกันร้องบอกให้ตั้งๆ พระร่วงร้อง ล้มๆ เสาก็ล้มลงมา ตั้งไม่ได้ ทหารไป บอกเจ้า เจ้ามาจับตัวไป แล้วสั่งบอกให้เสาดัง พระร่วงบอกให้ตั้ง เสาก็ตั้ง เจ้าจึงเลี้ยงไว้

ตำนานที่ 5 เล่าไว้ว่า

พระร่วงเป็นลูกนางนาค นางนาคขึ้นมาสมสู่กับพระเจ้าแผ่นดินจนมีครรภ์ กลัวว่า จะรู้ว่าเป็นนาค เนื่องจากกลายร่างเป็นนาคแล้ว พอท้องแก่ก็หนีไป คลอดทิ้งพระร่วงไว้ แล้วหนี กลับไปได้บาดาล เมื่อตายายไปป่า พบเด็กหน้าตาน่ารัก ก็อยากจะเอามาเลี้ยงไว้ เอามืออุ้มก็ร่วง เอา ผ้าขาวม้า ซ้อนก็ร่วงๆ ในที่สุดसानชะลอมใส่มาก็อยู่ได้ จึงชื่อว่า “ร่วง” พุดโตพุดได้ พุดอะไรก็ เป็นไปตามปาก ไปดูเขาสรางเรือน สรางเจดีย์ สั่งให้ล้มก็ล้ม สั่งให้ตั้งก็ตั้ง ต่อมาอยากได้น้อง ตากับ ยายเอาไม้ทองหลาง มาแกะเป็นตุ๊กตาให้เล่น พระร่วงสั่งให้กลายเป็นคนจึงเป็นพระลือ เมื่อพระร่วง เป็นหนุ่ม ชอบใจลูกสาวกษัตริย์ (จะเป็นเมืองสุโขทัยหรือเมืองศรีสัชชนาลัย) เจ้าเมืองไม่พอใจจะยก ให้ เพราะเห็นว่า เป็นเพียงลูกตายายก็ให้สร้างปราสาทเงินทอง 7 หลังก่อนจึงจะยกให้ พระร่วง เนมิตินให้ในคืนเดียว 7 หลัง ก็เลยต้องยกให้

ตำนานที่ 6 เรื่องพระร่วงกับพระลือ เล่าไว้ว่า

พระร่วงกับพระลือ เมื่อโตขึ้นได้สร้างวัดศรีสวย ก่อปรารงค์แข่งกัน พระลือสร้าง สวยกว่า พระร่วงขัดเคืองที่น้องสร้างได้สวยกว่า จึงเตะยอด พระปรารงค์ไปตกอยู่ที่เมืองเก่าพระ ปรารงค์

ดังจะเห็นได้ว่า เรื่องเล่าตำนานพระร่วงของชาวบ้าน มีหลากหลายสำนวน เพราะ เรื่องเล่าถูกเล่า/ถ่ายทอดโดยผู้เล่าที่หลากหลายคน แตกต่างกันไปแล้วแต่สถานการณ์ที่ทำการเล่า และผู้ฟังก็ย่อมแปลกแตกต่างกันไป จึงทำให้เรื่องเล่าตำนานพระร่วงมีสี่สำนวนตามแต่สถานการณ์ บางครั้งแทบกลายเป็นเรื่องราวที่สับสน ฟังดูสลับที่สลับทางกันไปมา ซึ่งทั้ง 6 สำนวนตำนานพระ ร่วง รวมทั้งสำนวนที่เกิดจากการสัมภาษณ์ข้างต้นนี้ เป็นเพียงตัวแทนในที่นี้เท่านั้น ที่จะบอกว่ามี

การบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ชุมชน และบอกเล่าขานตำนานผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่เมื่อผ่านการอ่านตัวบันทึก หรือยังมีการเล่าเรื่องเล่าต่อไปอีก เรื่องเล่าก็พร้อมจะขยับและเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา เพราะตัวบทเป็นเรื่องของภาคปฏิบัติการของการสื่อ/สร้างความหมาย ดังนั้น เรื่องเล่าตำนานพระร่วงจึงมีความหมายมากกว่าหนึ่งความหมายอยู่ตลอดที่มีการสื่อสารเกิดขึ้น

และในปัจจุบันนี้ยังมีความพร้อมปรุงแต่งด้วยตำนานพระร่วงซึ่งมาจากประวัติศาสตร์ไทยในหนังสือเรียน ตามหลักสูตรระบบการศึกษาไทย เช่น การปรากฏนามของพ่อขุนรามคำแหง ปฐมกษัตริย์ไทยแห่งราชวงศ์พระร่วง อยู่ในตำนานเรื่องเล่าพระร่วง เป็นต้น การผสมผสานเข้ากับโบราณสถานสำคัญของเมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัย อย่างปราสาทศรีสวาย และการผสมปนเข้ากับวิถีชีวิต ลักษณะนิสัยอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์เข้ากับเรื่องเล่าตำนาน เช่น ความอิจฉา การแข่งขันกัน การพุดจาโกหก หลอกหลวง ฯลฯ และการใช้ภาษาในการเล่าเรื่องก็เป็นภาษาพุดการเล่าของคนสุโขทัย เช่น “พุดโตพุดได้ พุดอะไรก็เป็นไปตามปาก” ซึ่งมีความหมายเหมือนกับคำว่า “วาจาสิทธิ์” อันเป็นภาษาเขียน และเป็นภาษาทางการ ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของทางราชการ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า “เรื่องราวพระร่วง” ของชาวบ้านจากตัวบทที่มาทั้งสองแหล่ง คือ จากการสัมภาษณ์ในชุมชน และจากการอ่านบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งเป็นบันทึกที่ชาวบ้านลงมือช่วยกันทำ โดยมีคณะครูโรงเรียนวัดปากน้ำเป็นผู้ช่วยรวบรวม และส่วนหนึ่งนั้น คือผลการทำงานของครูที่ได้ถอดบทเรียนจากชุมชนสู่การเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน และผลจากการบันทึกเรื่องราวของความเชื่อท้องถิ่น จนกลายเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ทำให้ผู้คนชาวบ้านปากน้ำส่วนหนึ่งเริ่มตระหนักถึง ความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี และเรื่องราวสำคัญ ในชุมชน ว่าหากมีการจดบันทึกไว้ เรื่องราวจะถูกถ่ายทอดได้อย่างที่ควรจะเป็น (ที่ตนอยากจะถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง ทั้งลูกหลาน และคนอื่นที่ไม่ใช่คนบ้านปากน้ำ) กล่าวคือประวัติศาสตร์ชุมชน อันหมายถึง คติความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการบันทึกไว้ และจะถูกถ่ายทอดเมื่อมีการอ่านแล้วนำมาเล่า เขียนหรือศึกษาเพิ่มเติม เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการถ่ายทอดดังกล่าว สามารถทำได้ทั้งสองรูปแบบคือ จากการเล่าถ่ายทอดผ่านปากสู่ปาก และเล่าผ่านการบันทึกด้วยตัวอักษรอันเป็นภาษาของชาวบ้านเอง นั่นคือเรื่องราวตั้งแต่รากเหง้าของความเชื่อ “คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง” คู่ระบบความคิดของผู้คนที่ผูกพันมาจากความเชื่อดังกล่าว ส่งผลต่อการใช้ชีวิต การเลือก / ไม่เลือก การรับ / ไม่รับ สิ่งต่างๆ ที่พุ่งผ่านเข้ามาในวิถีชีวิตชาวชุมชนบ้านปากน้ำ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการพัฒนาจากรัฐสู่บ้าน นโยบายการศึกษาแห่งชาติสู่ชุมชนท้องถิ่น หรือแม้แต่วิธีการปกครอง

ของรัฐบาลส่วนกลางสู่การปกครองชุมชนท้องถิ่น ทำให้บ้านปากน้ำเป็นชุมชนที่ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงอยู่ตลอดเวลา

2. คำสอนของพระร่วง : คำสาปพระร่วงคือธรรมชาติ

คำสอนของพระร่วง หรือที่ปรากฏในสังคมชาวบ้านว่าคำสาปพระร่วงนั้น แท้จริงแล้วก็คือความเป็นธรรมชาติ ทั้งธรรมชาติในความเป็นมนุษย์ ธรรมชาติของธรรมชาติต่างๆ ที่มนุษย์จะต้องเผชิญหน้า และรับมือ พร้อมปรับตัวเพื่อให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเข้าใจยอมรับในธรรมชาติได้ ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิศาสตร์ แม่น้ำ ภูเขา ดิน หิน ทราย สภาพภัยพิบัติอันเกิดจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น น้ำท่วม น้ำแล้ง ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนมนุษย์จะกำเนิด เมื่อมนุษย์จะต้องดำรงอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจัง จึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ เพื่อเข้าใจ หากำตอบให้กับธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองและสังคมดำรงอยู่ได้ ผ่านกระบวนการคิด ค้นหาวิธีการต่างๆ สู่การเป็นสังคมชุมชนที่มีวิบุรุษอย่างพระร่วง เพื่อเป็นผู้ไขปัญหาให้กับชีวิตสังคมชุมชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ ที่แสดงออกมาจากเรื่องเล่า/ตำนานเป็นสัญลักษณ์ เรื่องการसानชะลอมใส่ น้ำ เพื่อเป็นการส่งส่วยให้กับพระเจ้ากรุงกัมพูชา และชะลอมที่ห่อหุ้มพระร่วงให้รอดพ้นจากภัยอันตรายในป่า เพื่อมาอยู่ในหมู่บ้านเพื่อรอวันเติบโตกับตายายผู้सानชะลอมใส่ไข้พระร่วงกลับบ้าน เพราะไม่ว่าจะอุ้มหรือห่อหุ้มด้วยผ้า ไข้พระร่วง ก็ยังตก หล่นร่วง ไม่ยอมให้หียบไปได้ง่ายตายนัก จนต้องทำการसानชะลอมรองรับไข้พระร่วงไว้เดินทาง การแก้ปัญหาในรูปแบบการปกครอง จากการเป็นเมืองขึ้น สู่การเป็นเมืองเอกภาพ ไม่ขึ้นกับกรุงกัมพูชาอีกต่อไป การก่อสร้างแปงเมือง การสร้างปราสาท ล้วนแล้วแต่ง่ายตาย เพียงเพราะความมีบุญญาธิการของพระร่วงเจ้า ผู้มีวาจาสิทธิ์ และคือผู้สาป จนกลายเป็นอภินิหารต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทุกอย่างให้สำเร็จลุล่วงไป ซึ่งความสามารถทำสิ่งยากให้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้นั้น หนทางหนึ่งคือการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน/สังคม และเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์คือ เมื่อเกิดความเชื่อมั่นศรัทธา และคิดว่าทำได้ ก็ย่อมสามารถจะทำได้ แม้ว่าจะต้องใช้เวลานานสักเพียงใด หรือจะเป็นเรื่องราว ความยากในระดับไหนก็ตาม

ซึ่งคำสอนของพระร่วงสู่รัฐไทย โดยมองผ่านงานไตรภูมิพระร่วง หรือไตรภูมิภคกถาว์กันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในพระศรีสุริยพระมหาธรรมราชา ที่ 1 (พญาลิไท) แห่งกรุงสุโขทัย ได้มีการจัดพิมพ์ครั้งแรกในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประสานศรีโส และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประไพศรีสอาด เมื่อ พ.ศ. 2455 ในบานแพนง โดย สมเด็จพระมหาธรรมราชา ดำรงราชานุภาพ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก 131 ได้กล่าวว่า

หนังสือไตรภูมิฉบับนี้ ว่าเป็นของพระเจ้ากรุงศรีสัตนาลัยสุโขทัย ผู้ทรงพระนามว่า พระญาติไทย ได้แต่งขึ้นไว้เมื่อปีระกา ศักราชได้ 23 ปี ต้นฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ได้มาจาก เมืองเพชรบุรี เป็นหนังสือ 10 ผูก บอกไว้ข้างท้ายว่า พระมหาช่วยวัดปากน้ำ ชื่อวัดกลาง จารขึ้น ไว้ในรัชการเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อ ณ เดือน สี่ ปีกอ สัมฤทธิศกจุลศักราช 1140

ว่าถึงผู้แต่งหนังสือไตรภูมินี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามที่ได้ครอบครองราชสมบัติครั้งกรุง สุโขทัยเป็นราชธานี ตามที่สอบในศิลาจารึก ประกอบกับหนังสืออื่นๆ ได้ความว่ามี 6 พระองค์ คือ

1. ขุนอินทราทิตย์ หนังสือตำนานพระสิหิงค์เรียกว่า พระเจ้าไสยณรงค์ หนังสือ ชินกาลมาลินี เรียกว่า โรจนราชา เสวยราชย์เมื่อใดอยู่ในราชสมบัติเท่าใด ไม่ปรากฏ
2. ขุนบานเมือง หนังสืออื่นเรียก ปาตราช เป็นราชบุตรของขุนอินทราทิตย์ ศักราชไม่ปรากฏเหมือนกัน
3. ขุนรามคำแหง หนังสืออื่นเรียก รามราช เป็นราชบุตรขุนอินทราทิตย์ เสวยราชย์เมื่อไร ไม่ปรากฏ แต่เมื่อจุลศักราช 654 ขุนรามคำแหงครองราชย์สมบัติอยู่
4. พระญาติไทย หรือเสื่อไทย หนังสืออื่นเรียก อุกโกสิตรราชบ้าง อุกกัซโธตต์ตรา ข้าง หมายความว่าพระยาจมน้ำ เห็นจะเป็นพระร่วงองค์ที่ว่าจมน้ำหายไปในแก่งหลวง เป็นราชบุตรขุนรามคำแหง ศักราชเท่าใดไม่ปรากฏ
5. พระญาติไทย หรือ ฤไทยราช หรือ ฤไทยไชยเชษฐ พระนามเต็มตามที่ถวายเป็นราชาภิเษกว่า ศรีสุริยพระมหาธรรมราชาธิราช ซึ่งแต่งหนังสือไตรภูมินี้ เป็นราชบุตรพระญาติไทย หนังสืออื่นเรียกฤไทยราช เมื่อจุลศักราช 679 เสวยราชย์อยู่ ถิ่นพระชนม์เมื่อจุลศักราช 709
6. พระเจ้าศรีสุริยพงษ์รามมหาธรรมราชาธิราช นอกจากศิลาจารึก หนังสืออื่นไม่ได้กล่าวถึง เป็นราชบุตรพระญาติไทย เสวยราชย์เมื่อจุลศักราช 709 อยู่จนเสวยพระนครแก่สมเด็จพระบรมราชาธิราชกรุงศรีอยุธยา เมื่อจุลศักราช 730

บรรดาเจ้ากรุงสุโขทัย ดูเหมือนจะปรากฏพระนามในนานาประเทศ แลเข้าขัณฑสีมา เรียกว่า สมเด็จพระร่วงเจ้าต่อๆ กันมาทุกพระองค์ ไม่เรียกแต่เฉพาะพระองค์หนึ่งพระองค์ใด ใน 6 พระองค์นี้ และมูลเหตุไม่น่าเชื่อว่า เกี่ยวแก่เรื่องนายร่วง นายคงครา อะไรอย่างทีเพื่อในหนังสือพงศาวดารเหนือ ซึ่งคนภายหลังอธิบายเมื่อยังอ่านอักษรจารึกศิลาไม่ออก เพราะฉะนั้นเมื่อพิมพ์หนังสือนี้ จึงเรียกว่าไตรภูมิพระร่วง จะได้เป็นคู่กับหนังสือสุภายิตพระร่วง ซึ่งคนภายหลังได้แต่งเป็นสำนวนใหม่เสียแล้ว

รวมทั้งในงานสุภายิตพระร่วง หรือบัญญัติพระร่วง (2508) มีฉบับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ใน โอกาสต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้สกนิก

ประพจน์ปฏิบัติตนเป็นคนดี มีคุณธรรม เมตตา กรุณา ซื่อสัตย์สุจริต และฉบับที่คัดจากประชุมจารึก วัดเชตุพล เล่ม 2 กล่าวกันว่าเป็นพระราชโอรสของพระร่วงเจ้า หรือพ่อขุนรามคำแหงทรงแสดงสั่งสอนประชาชนให้รู้จักหลักการดำเนินชีวิต (2553) เป็นร้อยกรองประเภท ร่ายสุภาพ จบตอนท้ายด้วยโคลงกระทู้ เนื้อความเป็นภายิตและคำสอน การใช้ภาษาง่ายๆ มีลักษณะทางภาษาคล้ายคลึงกับความในหลักศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ซึ่งจารึกว่า พ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยเป็นผู้โปรดให้จารึกขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงสันนิษฐานว่าสุภายิตพระร่วงอาจเป็นพระราชนิพนธ์ของพ่อขุนรามคำแหงเพื่อสั่งสอนพลเมือง เพราะในสมัยสุโขทัย ไทยเพิ่งเป็นอิสระพ้นจากอำนาจของขอม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญ รุ่งเรืองยิ่งขึ้นในทุกๆ ด้าน รวมทั้งด้านจิตใจและความประพฤติของประชาชนด้วย ภายิตและคำสอนในสุภายิตพระร่วงนี้เป็นที่คุ้นเคยกันมาใช้กันในภาษาพูดและวรรณคดี วรรณกรรมต่างๆ ตลอดมา อาทิ น้ำเชียวอย่าขวางเรือ เสียดินอย่าเสียดักดิ์ อย่าตีปลาหน้าไซ เป็นต้น

งานกลุ่มนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นงานประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ตอนต้น ในประวัติศาสตร์สุโขทัย เพราะไม่ว่าจะเป็นไตรภูมิพระร่วง สุภายิตพระร่วง หรือแม่แต่งานเขียนประวัติศาสตร์สุโขทัยเองก็ตาม รวมทั้งหลักศิลาจารึกสุโขทัยเองก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการว่าถูกเขียนขึ้นเมื่อสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นหรือไม่ เพราะไม่อาจจะระบุได้ว่าความจริงหรือไม่จริงเป็นอย่างไร ด้วยไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จะอ้างอิงได้แล้วในปัจจุบัน ดังนั้นงานเขียน/วรรณกรรมกลุ่มนี้ จึงเป็นงานที่บอกเล่าเรื่องราวของพระร่วง ว่าเป็นกษัตริย์ในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีความเป็นอุดมคติสูงมาก จึงควรเป็นต้นแบบในการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตของประชาชนในปัจจุบันยิ่งนัก

นอกจากนี้ยังมีงานที่ทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์เรื่องคติความเชื่อพระร่วงในสมัยรัตนโกสินทร์ดังกล่าวนี้ อย่างค่อนข้างชัดเจน แต่เป็นงานศึกษาคติความเชื่อของคนชนชั้นนำในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทย โดยไม่ได้มีส่วนที่ศึกษาคติความเชื่อของคนในท้องถิ่นเลย นั่นคือวิทยานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์ เรื่อง คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2325-2468) ของสมศรี ชัยวณิชยา (2535) ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่าวิวัฒนาการของคติความเชื่อเรื่องพระร่วงที่ปรากฏในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทย เริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 มีลักษณะการเขียนและการอธิบายแบบ "จาริต" (พงสาวดาร) แต่ภายในการเขียนและการอธิบายแบบ "จาริต" นี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะเกิดขึ้น โดยเฉพาะมาจากอิทธิพลตะวันตก ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญา สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์บางประการของชนชั้นนำ ได้แก่ ความเชื่อมั่นในพลังความสามารถของมนุษย์ และการปรากฏร่องรอยของแนวคิดแบบ

โลกวิสัยมนุษยนิยม เหตุผลนิยม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลให้ชนชั้นนำเห็นความสำคัญในความสามารถของมนุษย์มากขึ้น ดังจะพบว่าความเปลี่ยนแปลงของคติความเชื่อเรื่องพระร่วงในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้สะท้อนให้เห็นพลังความสามารถของกษัตริย์ในด้านการใช้สติปัญญา และความเป็นผู้นำในศูนย์กลางอำนาจรัฐ รูปแบบของการอธิบายตามแบบจารีต ที่เน้นความเหนือจริงเริ่มถูกปฏิเสธ และเปลี่ยนเป็นการอธิบายโดยใช้เหตุผลและใช้หลักฐานที่ค้นพบมาสนับสนุน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 กระแสความตื่นตัวในเรื่องรัฐชาติ และสภาพปัญหาทางการเมืองทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ของรัชกาลที่ 6 ส่งผลให้พระองค์ทรงสร้างคติความเชื่อเรื่องพระร่วง ในรูปแบบสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพของรัฐชาติ ซึ่งมีรูปธรรมอยู่ที่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์โดยทรงนำคติความเชื่อเรื่องพระร่วงมานิพนธ์เป็นบทละครปลุกใจ ตั้งเป็นชื่อพระพุทธรูป และตั้งเป็นชื่อเรือรบ เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นว่า ตำนานพระร่วงมีที่มาจากทั้งเรื่องเล่าตำนาน ปรัมปรา ของชาวสุโขทัย และจังหวัดใกล้เคียง จากตำนานที่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างตำนานพงสาวดารเหนือ และจากหนังสือที่มีการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยกล่าวถึงพระร่วงในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสู่การเป็นประวัติศาสตร์ของชาติไทย ซึ่งการมีตัวตนของพระร่วง นั้นมาจากตำนานพระร่วงที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน กลุ่มวัฒนธรรมน้ำมวดอนล่าง หรือวัฒนธรรมของชาวสุโขทัย (คนโขทัย)

ดังนั้นจะเห็นได้จากเรื่องเล่าตำนานพระร่วงของชาวบ้าน จะเล่าที่มาของพระร่วง เป็นไปในความหมายตรงตัว คือ ร่วง หมายถึง หล่น, ตก เช่น ในตำนานที่ 3 และ 4 ว่า “ ตาก็บยายจับใส่ในกล่องข้าว คางคกก็ตกออกมาเป็นหลายครั้ง ตาก็บยายจึงสานชะลอมใบเล็กๆ ใส่คางคกตัวนั้นไป” และ “ตาก็บยายขึ้นไปตัดไม้ในป่า ได้ยินเสียงพระร่วงที่ออกมาจากฟองไข่ ร้องอยู่ ก็เก็บเอามา ไม่ว่าจะใส่อะไร พระร่วงก็ตกลงมานอนบนดิน จึงต้องสานชะลอมใส่กลับลงมา” เป็นต้น

นอกจากนี้พระร่วงยังมีความเป็นปุชนมนุษยคนธรรมคาอยู่ในความเป็นมนุษย์ผู้วิเศษ อย่างเช่น ตำนานที่ 6 ที่มีการกล่าวว่า พระร่วงกับพระลือผู้เป็นน้อง มีการก่อปราสาทแข่งกัน ในการสร้างวัดศรีสวาย พระลือสร้างสวายกว่า พระร่วงจึงตะขอยอดปราสาท ไปตกที่เมืองเก่าพระปราสาท จะเห็นได้ว่า มีความอิจฉา มีการใช้กำลัง มีการแข่งขันกัน ซึ่งจะเห็นว่า มีการใช้ปราสาทเป็นตัวแทนของการทำการแข่งขันกันของพระร่วงและพระลือ ปราสาท อันหมายถึง พระพุทธศาสนา แต่ก็มี ความอิจฉา การแข่งขันกันทำบุญ มีการลงไม้ลงมือ เพื่อให้เกิดการชนะหรือแพ้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์คนธรรมดาสามัญทั่วไป ตำนานดังกล่าวของชาวบ้านจะเห็นได้ว่า มีการใส่ตัวตนที่แสนจะธรรมดาของมนุษย์ ไว้ในตัวคนผู้มีบุญของพระร่วงไว้ด้วย เพื่อเป็นการบ่งบอกว่า พระร่วงคือผู้นำของชาวบ้าน ที่สามารถเอื้อมถึงเข้าใจได้ ไม่ได้ห่างออกไปจากชุมชนมากมายเท่าใดนัก แม้ว่า

คุณสมบัติอย่างหนึ่งของพระร่วงคือ วาจาสิทธิ์ หรือคำสาป จะทำให้ชาวบ้านแต่ละที่ เตื่อคร้อนลำบาก ยากเย็นในวิถีชีวิตของตนก็ตาม แต่นั่นก็หมายความว่า ชาวบ้านยอมรับในคำสาปดังกล่าวอย่างจำนนและเข้าใจในคำสาปเช่นกัน

จากการสำรวจสถานภาพความเป็นมาของคำสาปพระร่วงพบว่า คำสาปพระร่วงนั้นสัมพันธ์โดยตรงกับความเป็นมา กำเนิดของพระร่วง ซึ่งคำสาปพระร่วง หรือวาจาสิทธิ์ของพระร่วง (ในบางสำนวน) เป็นสัญลักษณ์หรือคุณสมบัติหลักสำคัญของพระร่วง ทั้งจากประวัติศาสตร์วรรณคดีไทย และท้องถิ่น ดังนั้นการอ่านวรรณกรรม เรื่องเล่า หรือนิทานเรื่องเหล่านี้แล้วจะกล่าวว่ามีเรื่องที่เกิดขึ้นจริง จึงไม่ใช่ประเด็นที่น่าสนใจอีกต่อไป เพราะหน้าที่ของเราไม่ใช่เพียงแต่บอกว่า นี่เป็นเรื่องเหลวไหลซัดๆ หรือเป็นเพียงความเพ้อฝัน ของจิตใจที่อยู่ในสภาพคลุ้มคลั่ง แต่เราจะต้องเชื่อถือว่ามันเป็นเรื่องสำคัญและถามคำถาม (ปริตดา น.32) ว่าเหตุใดจึงต้องเป็นพระร่วง และเหตุใดจึงเป็นคำสาปพระร่วง

3. บทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง

ในการที่จะทำความเข้าใจว่าคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงมีบทบาทและความหมายอย่างไร จะต้องทราบก่อนว่า เรื่องเล่าอันเป็นที่มาของคำสาปพระร่วงมาจากไหน และยังคงดำรงอยู่ในส่วนไหนของชุมชนบ้านปากน้ำบ้าง

จากการสำรวจชุมชนและสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้นำชุมชน ไม่ว่าจะเป็ในอดีตกำนันและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ อย่าง นายป๋ม คัมภีร์ (อายุ 65 ปี ที่อยู่ 71/1 หมู่ 1 ตำบลปากน้ำ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2554) นายเลน กันภัย อายุ 77 ปี และภรรยา นางประจำกันภัย (อายุ 70 ปี ที่อยู่ 91/1 หมู่ 2 ตำบลปากน้ำ) นายโรจน์ กันภัย อายุ 75 ปี และภรรยา นางจันคำ กันภัย (อายุ 70 ปี ที่อยู่ 91/2 หมู่ 2 ตำบลปากน้ำ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554) หัวหน้าครอบครัว ตระกูลกันภัย ก็พบว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงมาจาก ตำนานเรื่องเล่า พระร่วงวิ่งว้าว และค้นพบว่าในชุมชนบ้านปากน้ำเองก็มีการจดบันทึกไว้ร่วมกับประวัติศาสตร์ชุมชน โดยคณะผู้วิจัยชุมชนโรงเรียนวัดปากน้ำ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2545 และในชุมชนเองก็มีการเล่าเรื่องตำนานพระร่วงวิ่งว้าว เป็นเรื่องเล่า เป็นนิทาน ประจำครอบครัว มาตราบนานปัจจุบัน โดยไม่อาจระบุได้ว่า ตำนานเรื่องเล่าดังกล่าว เล่าสู่กันฟังมาตั้งแต่สมัยใด จำได้เพียงว่า ตนเองโตขึ้นมาพอจำความได้ เรื่องเล่าเหล่านี้ ก็ถูกเล่าถ่ายทอดสู่ความทรงจำไว้แล้ว และตนเองก็เล่าถ่ายทอดสู่ลูกหลานสืบต่อมา

จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนบ้านปากน้ำจะกล่าวเอ่ยถึง คำสาปพระร่วงเมื่อได้เกิด เหตุการณ์ สถานการณ์หรือปรากฏการณ์ของความแตกแยก ความไม่ลงรอยกัน ความแตกต่างกัน ทางความคิด ในการยกเลิกหรือไม่สามารถดำเนินการต่อในกิจกรรม/กิจการ/โครงการบางอย่างของ ชุมชนนับตั้งแต่ในอดีตทราบจนปัจจุบันนี้ อย่างเช่น การตั้งวงดนตรี-วงลิเกในอดีตบ้านปากน้ำมีวง ดนตรีครบมือ กำลังโด่งดังได้รับความนิยม แต่ก็ต้องมีอันเลิกวงไปกลางคัน เพราะว่าพระร่วงได้ สาปไว้ และหลังจากนั้น ก็มีคนรุ่นต่อมาพยายามตั้งวงขึ้นมาอีก ก็ต้องประสบกับเหตุการณ์เดียวกัน ทำให้ในปัจจุบันบ้านปากน้ำไม่มีวงดนตรีเลย จะหลงเหลือก็เพียงแค่ ที่บ้านของพ่อครูเชิญ กมล (อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 9 หมู่ 9 ตำบลปากน้ำ) อันเป็นแหล่งสืบทอดพิธีกรรมการครอบครุมาตั้งแต่ใน อดีต โดยพ่อครูเชิญ เองก็เป็นผู้สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ โดยที่ยังมีการประกอบพิธีกรรมการ ครอบครุอยู่เป็นประจำทุกปี โดยจะมีลูกศิษย์ลูกหาจากหลากหลายพื้นที่มาทำการครอบครุ และคน ปากน้ำเองก็ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมครอบครุนี้เช่นกัน โดยมีความเชื่อว่า หากตนเองและ ลูกหลานมาผ่านพิธีกรรมดังกล่าวแล้ว จะช่วยให้ชีวิต การทำงาน การเรียนเจริญก้าวหน้า อุปสรรค ใดๆ ที่เข้ามาในชีวิต ก็จะสามารถจัดการผ่านพ้นไปด้วยดี หรือแม้แต่การตั้งกลุ่มสหกรณ์ชุมชนก็ เช่นกัน การทำกิจกรรมของกลุ่มพัฒนาสตรี การดำเนิน โครงการพัฒนาที่เป็น โครงการที่มี ผลกระทบกับผู้คนจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งผู้ได้รับประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ ทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล เป็นต้น

โดยตำนานพระร่วงที่ค้นพบในพื้นที่บ้านปากน้ำ มีอยู่หลากหลายสำนวนในการเล่า เรื่องราว ขึ้นอยู่ว่าใครเป็นผู้เล่า และกำลังเล่าให้ใครฟัง และตำนานพระร่วงวิงวาว ซึ่งเป็นตำนานที่ บรรจุเนื้อหาของคำสาปพระร่วงไว้ ก็มีหลากหลายสำนวนเช่นเดียวกัน แต่โครงสร้างของเรื่องเล่า เหมือนกันคือ พระร่วงวิงวาวมาทางบ้านปากน้ำ เชื่อกว่าเกิดขาด จึงออกตามหา เทียวไล่ตามหา และหิวน้ำ แต่ชาวบ้านปากน้ำ ไม่มีใครบอก และแถมยังไม่ให้น้ำพระร่วงดื่มอีก พระร่วงจึงสาป ไม่ให้ชาวบ้านปากน้ำทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ ดังนั้นจึงขอแบ่งสำนวนพระร่วงวิงวาวออกเป็น 2 ประเภทในการถ่ายทอดสู่บุคคลอื่น คือ สำนวนที่มีการจดบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ชุมชน และ สำนวนที่เป็นการบอกเล่าผ่านปากต่อปาก มาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ดังนี้

3.1 คำสาปพระร่วงของชาวปากน้ำอันมาจากเรื่องเล่า “ตำนานพระร่วงวิงวาว” ที่มีการเล่าสืบทอดกันมา ได้มีการบันทึกเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยกลุ่มลูกหลานชาวปากน้ำที่จบ การศึกษาและประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนร่วมกับคณะครู โรงเรียนวัดปากน้ำช่วยกันเก็บรวบรวม ข้อมูล และทำการบันทึกเรื่องเล่าต่างๆ ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอดีตที่มีคุณค่า ทั้งหลายของชุมชนบ้านปากน้ำ ไว้เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านปากน้ำ (2545) โดยมีเรื่อง เล่า “ตำนานพระร่วงวิงวาว” เป็นส่วนหนึ่งของบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนดังกล่าว จากการศึกษา

บันทึกและทำการสัมภาษณ์บุคคลที่ได้ให้สัมภาษณ์ในบันทึกและบุคคลผู้เป็นทายาทหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับบันทึก รวมทั้งบุคคลที่ไม่ได้เอ่ยกล่าวไว้ในบันทึก พบว่า เรื่องเล่า “ตำนานพระร่วงวิ่งว่าว” มีโครงเรื่อง และรายละเอียดหลักเหมือนกัน จะมีแตกต่างกันแต่เพียง ท่วงทำนองในการเล่าอารมณ์ ความรู้สึกต่อเรื่องที่เล่า และรายละเอียดปลีกย่อย เช่น เชื่อกว่า บางคนกล่าวว่า เป็นเชือกป่าน เป็นต้น

ในบันทึกฯ กล่าวถึงตำนานพระร่วง ดังนี้

“ มีคำบอกเล่ามาตั้งแต่โบราณว่า บ้านปากน้ำนี้ตั้งวง (ตั้งกลุ่ม) อะไรไม่คิด พอดังแล้วต้องแยกทางกันทุกครั้งไป ดังในอดีตมีวงปีพาทย์ วงเพลงน้อย วงแคน หรือแม้แต่การรวมกลุ่มต่างๆ ก็ต้องแยกกันไป เป็นไปตามตำนานเมื่อครั้งโบราณ ได้เล่าว่า พระร่วงทรงวิ่งว่าวจุฬาภกับพระลือที่เมืองเก่าเหนือ(ศรีสัชชนาลัย) ว่าวจุฬาภเกิดเชือกขาด ว่าวลอยตามลมมาทางทิศใต้ พระร่วงกับพระลือจึงตามว่าวมาตามลำน้ำยมสายเก่า จากบ้านหมอนสูง บ้านพระปรารักษ์เหนือจนถึงบ้านปากน้ำ ซึ่งมีวัดอยู่ติดกับลำน้ำ มาพบชาวบ้านปากน้ำจึงถามชาวบ้านปากน้ำว่า “เห็น ว่าวจุฬาภหรือไม่” ชาวบ้านจึงตอบว่า “ไม่เห็น” ด้วยความเสียดายและเหน้อย พระร่วงจึงกล่าวคำอาญาสิทธิ์ออกไปว่า “ขอให้พวกมึงจงอย่าได้รวมกลุ่มกันคิดเลย” นับแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวบ้านปากน้ำก็มีทุกอย่างแต่พอดังแล้วก็ต้องยุบกันทุกครั้ง ตราบจนปัจจุบัน ชาวบ้านจึงเชื่อว่าคำอาญาสิทธิ์นั้นเป็นความจริงที่อยู่คู่กับบ้านปากน้ำ

3.2 ส่วนเรื่องเล่าตำนานพระร่วงทรงว่าว จากการสัมภาษณ์ นายเลน กันภัย อายุ 77 ปี นายโรจน์ กันภัย อายุ 75 ปี เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2553 เวลา 15.00 น. โดยมีกลุ่มลูกหลาน อีก 5-6 คน นั่งฟังการเล่าเรื่องอยู่ด้วย เล่าว่า...

“พระร่วงเป็นกษัตริย์ที่ทรงโปรดการเล่นว่าวมาก ในวันหนึ่งพระร่วงได้วิ่งว่าวแล้วเชือกเกิดขาด ว่าวลอยตามลมมาทางทิศใต้ พระร่วงจึงมาตามหาว่าวตามลำน้ำยมสายเก่า จากบ้านหมอนสูง บ้านพระปรารักษ์เหนือจนถึงบ้านปากน้ำซึ่งมีวัดอยู่ติดกับลำน้ำ พระร่วงมาพบชาวบ้านปากน้ำ จึงได้ถามชาวบ้านปากน้ำว่า “เห็น ว่าวไหม?” พระองค์ถามชาวบ้านคนแล้วคนเล่า ก็ไม่มีใครบอกพระองค์ อีกทั้งยังไม่มึน้ำใจให้น้ำดื่มแก่พระองค์ที่มาแวะถามหาว่าว พระร่วงโกรธชาวบ้านปากน้ำมาก จึงกล่าวคำอาญาสิทธิ์ออกไปว่า “ขอให้พวกมึงจงอย่าได้รวมกลุ่มกันคิดเลย”

และนั่นทำให้ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปกี่ร้อยปี ตำนานพระร่วงเจ้า ยังคงฝังแน่นอยู่ในสำนึกของคนที่นี่ ว่าบ้านปากน้ำถูกพระร่วงสาปให้ชาวบ้านไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ ในคำสาปที่กล่าวไว้ว่า “ ขอให้พวกมึงจงอย่ารวมกลุ่มกันคิดเลย ” และคำสาปดังกล่าวนี้ ได้กลายเป็นคำตอบของทุกๆ ครั้ง เมื่อเกิดสถานการณ์ล่มสลายของกลุ่มต่างๆ หรือแม้แต่การสร้าง

ข้อตกลงของผู้คนทั้งในระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน ว่า เหตุใด เพราะอะไร ทำไม บ้านเราจึงไม่ทำ ไม่มี..... ฯลฯ ทำให้คำตอบที่ไม่ต้องการการค้นหาคำตอบที่แท้จริง ตกเป็นช่องว่างของคำตอบที่ว่า เพราะบ้านเราถูกพระร่วงสาปไว้ ให้ไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ แทบทุกครั้งไป โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ขัดแย้งรุนแรง หรือถูกบีบบังคับต้องทำให้ได้

เมื่อทุกสถานการณ์แห่งความขัดแย้ง ไม่ลงตัว ระหว่างผู้คนในชุมชนบ้านปากน้ำ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างผู้นำกับชาวบ้านผู้ตาม ชาวบ้านกับชาวบ้าน หรือระหว่างสมาชิกกลุ่มต่างๆ ล้วนมีสาเหตุมาจาก “คำสาปพระร่วง” ชาวบ้านผู้อยู่ในสถานการณ์แห่งความขัดแย้งนั้นๆ เป็นผู้กล่าวโดยที่ชาวบ้านปากน้ำผู้ร่วมเหตุการณ์ไม่มีใครเลยจะรู้สึกตกใจ ไม่พอใจ หรือไม่เข้าใจ ว่าทำไมจึงต้องเป็นเพราะพระร่วงสาป? นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า ทุกคนในชุมชนบ้านปากน้ำยอมรับ คำสาปพระร่วง แต่จะยอมรับในฐานะใด นั้นเป็นสิ่งที่ต้องหาคำตอบต่อไป ว่าคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงมีบทบาทและความหมายอย่างไรบ้างในชุมชนบ้านปากน้ำ

การวิเคราะห์ตำนานคำสาปพระร่วงของชุมชนบ้านปากน้ำเพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงบทบาทและความหมายที่ปรากฏอยู่ในชุมชนบ้านปากน้ำ จึงเริ่มจากการวิเคราะห์โครงสร้างของเรื่องเล่าตำนานทั้งสองสำนวน จึงทำให้เห็นว่าตำนานคำสาปพระร่วงประกอบไปด้วยโครงสร้าง 3 ส่วน คือ 1. ตำนานพระร่วงวิ่งว้าว 2. คำสาปพระร่วง 3. การรวมกลุ่มของคนในชุมชนบ้านปากน้ำ

โดยส่วนที่ 1. ตำนานพระร่วงวิ่งว้าว นั้น เป็นตำนานที่ปรากฏแทบทุกชุมชนในวัฒนธรรมสุโขทัย มีตัวเอกคือพระร่วงที่มีกำเนิดมาจากกษัตริย์มนุษย์กับธิดาพญานาค พระร่วงจึงมีความพิเศษกว่ามนุษย์หรือนาค มีอิทธิฤทธิ์สามารถคลบนาคลธรรมาชาติ มนุษย์ สัตว์ สิ่งของ ให้เป็นไปได้ตามความต้องการของตนเอง โดยเรื่องเล่าตำนานพระร่วงวิ่งว้าวของแต่ละชุมชนก็จะมีลักษณะโดดเด่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ ตามลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติ หรือตามแต่เรื่องเล่าที่เล่าสืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานจนไม่อาจรู้ได้ถึงระยะเวลา และสาเหตุ

อย่างเช่น เรื่องเล่าบนถนนพระร่วง ของนายสันติ อภัยราช คณะสำรวจจากสภาพวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร ได้ทำการออกวิจัยสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2545 ได้เล่าถึงตำนานพระร่วงเล่นว้าว ว่าพระร่วงซึ่งเป็นผู้สร้างถนนสายนี้ว่า พระร่วงได้ใช้เท้าเกลี่ยดินเพียงสามครั้งเท่านั้น ก็ได้ถนนสายนี้ขึ้นมา พระร่วงเป็นกษัตริย์ที่ทรงโปรดการเล่นว้าวมาก ตลอดเส้นทางบนถนนสายนี้ชาวบ้านได้เล่าถึงการเล่นว้าวของพระร่วงคล้ายๆ กันในหลายๆ หมู่บ้านที่คณะสำรวจเดินทางผ่าน จะต่างกันก็เพียงสถานที่ที่พระองค์เล่นว้าวเท่านั้น อย่างเรื่องเล่าที่อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เล่าว่า ...ในช่วงที่พระร่วงได้ครองราชย์อยู่ที่กรุงสุโขทัย วันหนึ่งพระองค์คิดถึงนางทองผู้เป็นพระมเหสีอยู่ที่เมืองพาน จึงได้เสด็จมาหา ซึ่งในตอนนั้นนางทองเริ่มตั้งครรภ์อ่อนๆ อยากทานมะดัน (ผลไม้ชนิดหนึ่ง) พระร่วงจึงเสด็จไปหามะดันเพื่อนำมาให้มเหสีรับประทานในระหว่างทางนึก

สนุกอยากเล่นว่าวขึ้นมา ขณะนั้นเดินทางมาถึงวัดโพธิ์ จึงได้ไปเอาเชือกเพื่อมาเล่นว่าวและได้เช่าปอที่หนองกะโพ (โพล) พอปอเหนียวดีแล้วจึงได้ออกวิ่งเล่นว่าว วิ่งไปสะดุดเขาสว่างล้มลงบริเวณใกล้ๆ โรงพยาบาลพรานกระต่าย ในปัจจุบันบริเวณที่ล้มกลายเป็นหนองน้ำ 2 แห่ง จากนั้นได้เก็บดอกโสนที่หนองโสนเข้ม รู้สึกเหนียวตัว เลยวกน้ำล้างที่หนองกระหำ ขึ้นไปเก็บดอกชำเหล่ากลายเป็นหนองชำเหล่า แล้ววิ่งว่าวเรื่อยมาหยุดนั่งเล่นว่าวที่หนองหิน บริเวณนั้นยังมีรอยหินที่พระร่วงนั่ง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หัวหินกอง” และจากการที่พระร่วงวิ่งมาไกลพอสมควรจึงเหนื่อย ได้เข้าไปขอน้ำชาวบ้านแถวๆ หนองหัววัว บริเวณนั้นก้นคาลน้ำมาก ประกอบกับไม่รู้ว่าเป็นพระร่วง จึงไม่ยอมให้น้ำ แต่ให้โยนน้ำบ่อเอง พระร่วงจึงเอาปอเชือกว่ามาโยงน้ำแต่ไม่ได้จึงโกรธมาก กระเทียมสามทีบริเวณตาน้ำตันไปหมดและสาปไม่ให้มีน้ำ ชาวบ้านบริเวณนั้นจึงหาน้ำได้ยากมาก ต้องขุดบ่อลงไปลึกมากจึงจะมีโอกาสได้น้ำ และในที่สุดพระร่วงก็ได้วิ่งว่าวมาถึงคลองแห่งหนึ่งซึ่งมีลูกมะดันมาก จึงได้เก็บเอามาเพื่อจะให้นางทองกิน ชาวบ้านจึงเรียกคลองนั้นว่า “คลองมะดัน” ในเวลาต่อมา

และบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง ตั้งอยู่บ้านลานหิน ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร สภาพเดิมบ่อน้ำพุร้อนพระร่วงเป็นทุ่งนา มีน้ำร้อนผุดขึ้นมา ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงได้นำน้ำไปใช้ในการอุปโภคบริโภค ในฤดูแล้งเป็นประจำทุกปี มีตำนานเล่าว่า บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง แต่เดิมบริเวณนี้มีลักษณะเป็นกลุ่มน้ำขัง มีป่าโปร่งล้อมรอบสลัดด้วยเนินเตี้ยๆ พื้นดินบางแห่งมีหินโผล่ขึ้นเป็นกลุ่มน้อยใหญ่สลับกัน ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สมเด็จพระร่วงเจ้าได้เสด็จประพาสป่าล่าสัตว์มาถึงบริเวณบ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้ วันหนึ่งพระองค์ทรงเห็นไก่อป่าตัวนั้นและได้ไก่อป่าสมพระราชประสงค์ โดยมีไก่อป่าตัวอื่นๆ ดิ้นไปด้วยเป็นจำนวนมาก ในวันนั้นพระองค์และนายพรานล่าสัตว์อื่นไม่ได้เลย จึงทรงให้ทหารนำไก่อป่าตัวอื่นๆ ไปปรุงอาหารสำหรับเสวย แต่เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นป่า ไม่มีบ้านเรือนราษฎร จึงไม่มีไฟใช้ทำอาหาร พระองค์จึงทรงสาปน้ำที่อยู่ในบึงบริเวณใกล้ๆ ให้เป็นน้ำร้อน บึงดังกล่าวจึงเรียกว่า “บึงพระร่วงสาป” ต่อมาภายหลังเรียกสั้นลงว่า “บึงสาป” และเป็นที่โจษขานกันว่าน้ำในบึงสาปนี้สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น

3.3 คำสาปพระร่วง เป็นวาจาสิทธิ์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติเด่นของพระร่วงที่คิดตัวมาแต่กำเนิดอันสืบเนื่องมาจากกำเนิดมนุษย์และนาค และด้วยบุญญาบารมีที่เกิดจากการสั่งสมทำบุญมาแต่ชาติปางก่อน นั่นคือพระร่วงแต่ชาติปางก่อนเอาผลมะทรงทำน้ำอัฐบาน² ถวายพระโกนากรม

² อัฐบาน คือน้ำคั้นจากผลไม้ มี 8 อย่าง ประกอบด้วย มะม่วง ชมพู หรือน้ำหว่า น้ำกล้วยมีเม็ด/ไม่มีเม็ด น้ำมะขาง น้ำลูกจันทน์ หรือน้ำองุ่น น้ำหง้าอุบล น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เชื่อมโยงจาก

พระพุทธเจ้า จึงว่าอะไรเป็นนั่น ดังนั้นคำสาปพระร่วง จึงเป็นคุณสมบัติของความเหนือธรรมชาติ มนุษย์ที่สามารถตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ หรือลึกเข้าไปมากกว่านั้นคือ มนุษย์เราต้องการความมั่นคง ปลอดภัย และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้น คำสาปพระร่วง จึงเป็น สิ่งที่ช่วยบรรเทาให้มนุษย์รู้สึกได้ว่าสามารถเอาชนะธรรมชาติ หรืออุปสรรคในการดำเนินชีวิตต่างๆ ด้วยการให้พระร่วงที่คนศุโขทัยเคารพ นับถือ มีคุณสมบัติพิเศษ เหนือธรรมชาติ ด้วยการ “พูดอย่างไรเป็นไปอย่างนั้น สมใจอย่างปากว่า” หรือที่มีภาษาที่สื่อออกมาอย่างเป็นทางการว่า “ วาจาสัทธา ” และภาษาของชาวบ้าน เรียกว่า “คำสาป”

3.4 การรวมกลุ่มของคนในชุมชนบ้านปากน้ำ คือ ชาวบ้านปากน้ำไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ เป็นลักษณะของชุมชนบ้านปากน้ำที่ด้อย จนกลายเป็นความเด่น หมายถึง ถ้าพูดถึงการทำอะไรร่วมกันแล้ว ไปไม่รอด ต้องนึกถึงชุมชนบ้านปากน้ำเป็นอันดับแรก ซึ่งลักษณะดังกล่าวมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือว่าวาจาสิทธิ์ของพระร่วง ที่สาปให้เป็นไป แต่โดยธรรมชาติของมนุษย์เราแล้ว เมื่อมีการอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน จนเกิดกลายเป็นสังคม ย่อมต้องมีความขัดแย้งอันเกิดจากความเห็นที่แตกต่าง หรือบางครั้งอาจนำมาสู่การกระทำที่รุนแรงขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการแก่งแย่งแข่งขัน ชิงดี ชิงเด่นหรือความไม่เข้าใจกันของผู้คนในชุมชน กลายเป็นความวุ่นวายของสังคมอันจะสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมโดยรวมได้ในที่สุด ดังนั้น ในสังคมแต่ละสังคม จึงต้องมีกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม และที่สำคัญคือ ในแต่ละสังคมย่อมต้องเกิดและมีผู้นำซึ่งโดยธรรมชาติของความ เป็นผู้นำในยุคเริ่มต้น จะต้องมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชนให้ได้ เพื่อให้ผู้คนในสังคมยอมรับ และนับถือ โดยความเหนือจริงของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงทั้งหมดจึงกลายเป็นที่มาของตำนานคำสาปพระร่วงของชาวบ้านปากน้ำไปในที่สุด

เมื่อรวมกับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทำการสำรวจ รวบรวมสภาพบริบททั่วไป ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตไว้ในระดับหนึ่งและขณะหนึ่ง อีกทั้งตามทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยามมองว่า วัฒนธรรมส่วนต่างๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่างๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจ และช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่แต่ละสังคม ดังนั้น การศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นคติชน จึงควรศึกษาในบริบททางสังคมนั้น เพื่อให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง โดยนักวิชาการคนสำคัญในสำนักคิดนี้ คือ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) ผู้กล่าวประโยคสำคัญที่สะท้อนแนวคิดในสำนักนี้คือ **ตัวบทของเรื่องเล่า ก็เป็นสิ่ง**

สำคัญอย่างมาก แต่ถ้าปราศจากบริบท ตัวบทนั้นก็จะเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต³ และอีกประโยคหนึ่งที่ว่า เรื่องเล่าทั้งหลาย มีชีวิตอยู่ในสังคมของชาวบ้านไม่ได้มีชีวิตอยู่บนกระดาษ⁴ และวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ผู้เขียนบทความเรื่อง “Four Functions of Folklore” ซึ่งให้เห็นว่า เราควรสนใจ บริบททางสังคมของคติชน (social context of folklore) บาสคอมเห็นด้วยกับมาลินอฟสกี ที่บอกว่า เราควรสนใจว่าเรื่องเล่าแต่ละประเภท ในแต่ละสังคมใช้เล่าเมื่อไร ที่ใด และในโอกาสใด เราควรสนใจด้วยว่า ใครเป็นผู้เล่า เวลาเล่ามีกลวิธีในการเล่าอย่างไร ใช้สีหน้าอย่างไร ใช้มือไม้ประกอบอย่างไร ผู้ฟังเป็นใคร มีส่วนร่วมอย่างไร ระหว่างที่ฟังนักเล่านิทาน ผู้ฟังหัวเราะบ้างหรือไม่ หัวเราะตอนไหนของเรื่อง ทักษะคติที่ผู้ฟังมีต่อเรื่องเล่าแต่ละประเภทเป็นอย่างไร เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่สะท้อนความสนใจเกี่ยวกับการศึกษา บริบททางสังคมของเรื่องเล่าในสังคมต่างๆ (อ้างในศิริพร ณ ถลาง, 2552, น. 360-361) จึงพบว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง อันมาจากตำนานพระร่วงวิ่งว่าว มีบทบาทและความหมายต่อชาวปากน้ำ ดังนี้

3.4.1 เป็นวัฒนธรรมความเชื่อและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสู่ความเป็นวิถีชีวิตชุมชนบ้านปากน้ำ

ดังคำกล่าวที่ว่า “...คนเราเกิดมาตัวเปล่า แต่ก็ถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมพื้นที่ที่เกิด มา เหตุฉะนั้น เราทุกคนขีดเส้นชีวิตของเราได้ในระดับหนึ่ง แต่ขีดทั้งหมดตามอำเภอใจไม่ได้ เพราะส่วนสำคัญของชีวิตนั้นวัฒนธรรมได้ขีดไว้ให้แล้ว”

มนุษย์จัดความสัมพันธ์โดยการสร้างสถาบันทางสังคมขึ้น สถาบันทางสังคมทั้งหลายก็มีความสัมพันธ์กันเองอย่างสลับซับซ้อนยิ่ง เช่นมีคนบางคนได้อำนาจไว้มากกว่าคนอื่นเพื่อทำให้ทุกๆ คนสัมพันธ์กันเองและสัมพันธ์กับธรรมชาติ ในเชิงที่ไม่ทำลายเป้าหมายของชีวิตคือการมีชีวิตอยู่รอดและมีชีวิตที่ดี บางแห่งอาจเรียกคนเช่นนั้นว่า ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าเมือง หรือเจ้าแผ่นดิน ฯลฯ ซึ่งจะลงโทษคนลักขโมย คนที่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น หรือละเมิดต่อธรรมชาติจนเป็นอันตรายต่อเป้าหมายชีวิต สถาบันเช่นนี้เรียกว่าสถาบันทางการเมือง แต่อำนาจไม่ได้เกิดกับสถาบันทางการเมืองเพียงอย่างเดียว หรือสถาบันทางการเมืองเพียงอย่างเดียวไม่สามารถจัดความสัมพันธ์ได้หมด หมอผีหรือพระก็มีอำนาจ อาจเป็นอำนาจที่เกิดจากพลังทางไสยศาสตร์หรืออำนาจที่เกิดจากพลังประเพณีก็ตาม แต่ทั้งหมอผีและพระก็เข้ามามีส่วนกำหนดความสัมพันธ์ของคนกับคน และคนกับธรรมชาติด้วยกันทั้งสิ้น ตัวประเพณีเองก็เป็นอาญาสิทธิ์ที่ละเมิดได้ยาก ในการกำหนดความสัมพันธ์ มีสถาบันการศึกษาซึ่งอาจอยู่กับหมอผีหรือนักบวชที่จะถ่ายทอดลักษณะ

³ The text, of course, is extremely important, but with out context, it remains lifeless.

⁴ The story live in native life and not on paper.

ความสัมพันธ์ที่เห็นว่ามีประสิทธิภาพที่สุดในการดำรงชีวิต และการมีชีวิตที่ดีให้สืบเนื่องไปในชุมชนนั้นๆ มีหลักความเชื่อซึ่งก็เป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งช่วยเสริมพลังของลักษณะความสัมพันธ์ที่มีอยู่ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ หรือจะกล่าวให้สั้นและง่ายที่สุด ว่าสถาบันทางสังคม ก็คือรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีการกำหนดพฤติกรรมทางกายและจิตใจเอาไว้ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งในทุกชุมชนย่อมต้องมีสถาบันทางสังคมอย่างหลากหลาย

สถาบันเหล่านี้ทำงานเกื้อกูลกันเอง และไม่อาจแบ่งหน้าที่ของตนออกได้ชัดเจน เพียงแต่มีจุดหมายตรงกันที่จะสร้างและเสริมความสัมพันธ์ชนิดที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตและมีชีวิตที่ดี (ตามคติของสังคมนั้นๆ) หากสถาบันหนึ่งเสื่อมสลายลง ก็จะกระทบสถาบันอื่นและก่อให้เกิดการทำงานที่ไม่ราบรื่นขึ้นได้ ต้องมีการปรับตัวกันในทุกสถาบันทางสังคม เพื่อให้สามารถทำงานของตนต่อไปได้ เพราะสถาบันทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไม่ขาดตอนเช่นนี้เอง จึงเรียกได้ว่าความสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคมเหล่านี้เป็นระบบ

และเพราะเป็นระบบ วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งกับที่ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดแก่ส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบอยู่ตลอดเวลา เมื่อส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลง ส่วนที่เหลือก็ต้องปรับตัวตามไปด้วย ดังที่กล่าวแล้ว จึงเป็นผลให้วัฒนธรรมที่เป็นองค์รวมต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ในความเป็นจริงมีความจำเป็นที่ส่วนต่างๆ ของระบบต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และด้วยเหตุดังนั้นจึงกระทบถึงส่วนอื่น ให้ต้องปรับตัวตามไปด้วยตลอดเวลาเช่นกัน เหตุฉะนั้นจึงอาจกล่าวโดยโวหารถึงที่สุดได้ว่า ไม่มีวัฒนธรรมใดที่เราหมายรู้ได้จริงเลย เพราะวัฒนธรรมย่อมอยู่ในสภาวะที่เป็นอนิจจังเสมอ ทั้งนี้ที่เราบรรยายลักษณะวัฒนธรรมไทยเสร็จ วัฒนธรรมไทยก็เปลี่ยนไปจากลักษณะที่เราบรรยายเสียแล้ว

วัฒนธรรมในความหมายนี้ก็คือ ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ โดยปกติแล้วความสัมพันธ์นี้ มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกชั่วอายุคน แต่มักจะรับระบบความสัมพันธ์ที่ตกทอดกันมาจากอดีต ทั้งนี้เพราะเป็นไปไม่ได้ด้วยซ้ำที่คนทุกชั่วอายุจะสร้างระบบความสัมพันธ์ขึ้นใหม่เอง เพราะระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมากดังที่ได้กล่าวแล้ว ต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังกันเป็นเวลานาน (เมื่อเทียบกับสัตว์) กว่าจะสามารถดำเนินชีวิตในระบบความสัมพันธ์หนึ่งๆ ได้อย่างดี ไม่พ่อกต้องพูดถึงว่าจะสร้างขึ้นเองและขยายให้ผู้อื่นรับระบบนั้นร่วมกัน จะต้องใช้เวลาเกินกว่าชั่วอายุคนไปสักเท่าใด ระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมจึงมีพลังกำหนดชีวิตของคนยิ่งกว่าสิ่งใด (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2535, น.30-32)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการที่ชาวบ้านปากน้ำมีวิธีจัดการความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน โดยใช้คำสาปพระร่วงมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ในการจัดการความขัดแย้งของคนในชุมชน และทำให้คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงได้กลายเป็นหนึ่งในสถาบันทางสังคมที่มองไม่

เห็น แต่คนในสังคมรับรู้ว่ามีสถาบันทางสังคมคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง จึงนับได้ว่าคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงเป็นวัฒนธรรมของชาวบ้านปากน้ำที่รับสืบทอดต่อกันจากรพบุรุษมาตั้งแต่อดีตกาล นานจนไม่อาจระบุช่วงเวลาของวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ได้ ดังคำบรรยายความหมายของวัฒนธรรมย่อหน้าข้างต้นนี้ โดยมีพระร่วงเป็นตัวแทนของความเชื่อ ความยอมรับนับถือร่วมกันของคนในชุมชน จึงได้มีการนำเรื่องราวของพระร่วงมาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง และพร้อมกันนั้นก็ได้มีการแต่งเติมเรื่องราวของพระร่วงให้เข้าสู่วัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านปากน้ำ นั่นคือ ตำนานพระร่วงวิงวาว - คำสาปพระร่วง กับการรวมกลุ่มของคนในชุมชนบ้านปากน้ำ คือ ชาวบ้านปากน้ำไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ กลายเป็น “ตำนานคำสาปพระร่วง” ของบ้านปากน้ำ

โดยสอดคล้องกับทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมที่มองว่า วัฒนธรรมส่วนต่างๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่างๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจและช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม ดังนั้น การศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นคติชนจึงควรศึกษาในบริบททางสังคมนั้นๆ เพื่อให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง (ศิริพร ฅ กลาง, 2552, น. 360)

เมื่อความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของชาวบ้านปากน้ำ มีการถ่ายทอดบอกเล่าต่อกัน จากรุ่นหนึ่งสู่ยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีได้ขาดสาย จึงถือได้ว่า ตำนานเรื่องคำสาปพระร่วง เป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทเรื่องเล่าพื้นบ้าน (folk narrative) อันได้แก่ ตำนานปรัมปรา (myth) และนิทานพื้นบ้านประเภทต่างๆ เช่น นิทานประจำถิ่น (legend) นิทานมหัศจรรย์ (fairytale) นิทานมุขตลก (joke) เป็นต้น และเนื่องจากจากลักษณะของข้อมูลทางคติชนมีธรรมชาติที่แตกต่างจากข้อมูลประเภทวรรณคดีในแง่ที่ว่า ข้อมูลทางคติชน โดยเฉพาะ นิทาน เพลง ภาษิต ปริศนาคำทาย เป็นข้อมูลที่ถ่ายทอดในประเพณีบอกเล่า (oral tradition) จากปู่ย่าตายายมาสู่ลูกหลานในแต่ละกลุ่มชน เช่น การถ่ายทอดนิทานโดยการเล่าข่อมือต่อการปรุงแต่ง หรือการปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เหมาะสมกับผู้ฟังในสถานการณ์ต่างๆ นิทานที่เล่าแต่ละครั้งจึงอาจจะไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดเป็นสำนวนต่างๆ (versions) นิทานเรื่องเดียวกันเมื่อเดินทางไปในดินแดนต่างวัฒนธรรมก็ย่อมมีปัจจัยทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้เกิดเป็นนิทานสำนวนท้องถิ่นนั้นท้องถิ่นนี้ เพราะเหตุที่ธรรมชาติของข้อมูลคติชนมีความหลากหลายทำให้นิทานเรื่องหนึ่งๆ แยกออกไปเป็นหลายสำนวน (ศิริพร ฅ กลาง, 2552, น. 5)

ดังนั้นเมื่อคำสาปพระร่วงมีการถ่ายทอดผ่านการเล่านิทานเรื่องตำนานพระร่วงวิ่งว่าว ประกอบไปด้วยหลากหลายสำนวน เพราะในแทบทุกครอบครัวของชุมชนบ้านปากน้ำมีการเล่าถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นลูกหลาน ต่อเนื่องกันไป และเมื่อกาลเวลาผ่านไป ก็พบว่าสำนวนในการเล่าเรื่องก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา อย่างเช่น นิทานตำนานพระร่วงวิ่งว่าวในสำนวนปัจจุบันของปู่ตาชายชาวปากน้ำ มีการผสมผสานเรื่องราวของพระร่วงที่มีอยู่ในตำราเรียนของเด็กๆ ไม่ว่าจะ “พระร่วงเก่งกว่าการสาปชาวบ้านปากน้ำอีกนะ เพราะพระร่วงสาปขอมให้กลายเป็นหิน ที่ปัจจุบันนี้ก็ยังเห็นซากของขอมคนนั้นได้ที่วัดพระบรมธาตุที่โขทัย” หรือ “พระร่วงกับพระลือ ซึ่งเป็นน้องชายที่ พระร่วงสาปให้ตุ๊กตาไม่กลายเป็นคน เพื่อให้ตนเองมีเพื่อนเล่น” เป็นต้น เพราะเด็กๆ ลูกหลานมีคำถามเกี่ยวกับพระร่วง ที่ได้มาจากตำราเรียนในโรงเรียน การเสริมเติมแต่งนิทานตำนานพระร่วงวิ่งว่าว จึงเป็นไปตามผู้เล่าเรื่อง ทำให้นิทานตำนานพระร่วงวิ่งว่าวมีชีวิตปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป นั่นเป็นเพราะพระร่วงในอีกสถานะหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย พระร่วงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทย ในยุคสมัยกรุงสุโขทัย ที่ทรงมีบุญบารมี มีความกตัญญู ความสามารถ ฯลฯ กล่าวคือ พระร่วงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยในอุดมคติของสังคมไทย มีการรับรู้และส่งผ่านตัวตนพระร่วงดังกล่าวผ่านระบบการศึกษาไทย ดังนั้นพระร่วงในความรู้สึกของชาวบ้านปากน้ำในยุคปัจจุบัน จึงไม่ใช่บุคคลเดียวกับพระร่วงของบรรพบุรุษรุ่นปู่ตาทวด

และมีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมของชุมชนบ้านปากน้ำ ซึ่งเป็นชุมชนแห่งการเกษตรกรรม อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นห้อมบ้าน ลักษณะของครอบครัว โดยส่วนมากเป็นครอบครัวขยาย ส่วนน้อยเป็นครอบครัวเดี่ยวและถึงแม้ว่าจะมีการออกเรือนของลูกๆ หลานๆ แต่ก็ยังคงหลักปักฐานอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน ทำอาชีพเดียวกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านการทำงานการเกษตร เช่น การลงแรงเก็บเกี่ยวข้าว ผักบุ้งๆ และช่วงเวลาของการเพาะปลูก เป็นต้น และด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่แทบจะทุกด้าน ไม่ว่าจะ เป็น ด้านสุขภาพ ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ฯลฯ

โดยแต่ละครอบครัวก็มีปัจจัยอันเป็นต้นทุนการผลิตที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะ เป็น ที่ดิน เงินทอง และโอกาส บางครอบครัวมีน้อยมาก บางครอบครัวมีมากมาย ทำให้เกิดความแตกต่าง ทางเศรษฐกิจในชุมชนปากน้ำ เกิดกลายเป็นระบบคนจน และคนรวย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ของคนบ้านปากน้ำ เป็นแบบระบบอุปถัมภ์ ในลักษณะคนรวยก็ต้องพึ่งพาคนจน ในแง่ของแรงงาน และวิธีการผลิตที่ต้องการปริมาณมาก และส่วนคนจนเองก็ต้องพึ่งพาคนรวยทั้งด้านเงินทอง ที่ดินทำกิน และโอกาสในการสร้างรายได้และอาชีพ

⁵ คนสุโขทัยจะเรียกแทนตัวเองว่า “คนโขทัย” ซึ่งเป็นภาษาพูด

ซึ่งความเป็นคนจน และคนรวยของบ้านปากน้ำ ในงานวิจัยครั้งนี้จะกล่าว ยกตัวอย่างในนามตระกูล เพื่อให้เห็นถึงความต่อเนื่องในการสืบทอดความร่ำรวย และความยากจน ดังกล่าว ในกรณีตระกูลคนร่ำรวย จึงอยากยกตัวอย่าง ตระกูล เทียงธรรม ซึ่งมีที่ดินจำนวนมากทั้ง ในตำบลปากน้ำ ตำบลใกล้เคียง และต่างจังหวัด ส่งผลให้ลูกหลานในรุ่นต่อมา ล้วนแล้วแต่ ประกอบอาชีพที่มั่นคง สร้างรายได้ให้กับครอบครัวของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น นักการเมืองท้องถิ่น (นายสมชาย เทียงธรรม รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ 2 สมัย) ข้าราชการครู เจ้าของ ธุรกิจในเมืองใหญ่ เป็นต้น ตระกูลกันภัย อันเป็นตระกูลใหญ่อีกตระกูลหนึ่งของตำบลปากน้ำ เพราะตระกูลกันภัยได้แตกสาแหรกออกไปหลายสาขาในหลายๆ หมู่บ้าน ซึ่งตระกูลกันภัยที่ร่ำรวย ในระดับหมู่บ้านและตำบลคือ ตระกูลกันภัยของนางลูกอินทร์ กันภัย อดีตผู้ใหญ่บ้านและอดีต สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 2 และปัจจุบันตัวลูกสาวได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคน ต่อมาจากผู้เป็นแม่ คือ นางอรทัย กันภัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 และอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัว คือ การค้าขายสินค้าทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นพริก ใบตอง ถั่ว เป็นต้น ส่วนตระกูลคัมภีร์เป็นอีก ตระกูลที่แตกสาแหรกออกกว้างขวางทั่วทั้งตำบล และยังเชื่อมสัมพันธ์กับตระกูลเทียงธรรม ใน ฐานะลูกเขย (นายมานะ คัมภีร์ อดีตประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ ปัจจุบันเสียชีวิต แล้ว) ตัวอย่างคือ นายปุม คัมภีร์ อดีตกำนันตำบลปากน้ำ และอดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปากน้ำ โดยมีลูกสาว คือนางปวีณา คัมภีร์ อดีตสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และ เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ เป็นผู้สืบทอดและสร้างความร่ำรวยต่อไป โดยมี อาชีพหลักที่สร้างรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำให้กับครอบครัวคือ ทำไร่อ้อย นับหลายร้อยไร่ ซึ่งเป็น ที่ดินทั้งของตนเอง และที่เช่ากับนิคมสหกรณ์ศรีสำโรง โดยมีพันธสัญญาอยู่กับบริษัท โรงงานน้ำตาล ที่จังหวัดอุดรดิตถ์ ทำให้สามารถสร้างฐานทางเศรษฐกิจให้มั่นคงยิ่งขึ้น และที่สำคัญยังเป็นฐาน สำคัญในการก้าวขึ้นเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในปี 2551 (แผนพัฒนาสามปี (2554-2556) อบต.ปากน้ำ, 2553, น. 19) หลังจากลาออกจากตำแหน่งกำนันตำบลปากน้ำ เป็นต้น

ในส่วนกรณีตระกูลคนยากจน นั้นมีอยู่หลายระดับ ดังนี้ ตระกูลอวดอ้าง ตระกูลพงษ์จีน ตระกูลคุ่มเรือน เป็นต้น ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้จะไม่ขอกล่าวเป็นรายบุคคล เพื่อเป็นการ ให้เกียรติกับผู้ถูกวิจัย เพราะข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเอง โดยจากการ สังเคราะห์ข้อมูลแล้ว จะพบว่า ตัวอย่างตระกูลข้างต้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านอาชีพที่ไม่มั่นคง ส่วนมากจะรับจ้างรายวัน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีก็ มีน้อยมากแทบจะไม่พอกิน ต้องเช่าพื้นที่ทำเพิ่ม หรือต้องออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ ด้านสุขภาพ ของครอบครัว ความมั่นคงของบ้านเรือน เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นคนที่มิลักษณะไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจของชนบ้านปากน้ำส่งผลให้ผู้คนทุกผู้ทุกกลุ่มในชุมชนต้องดำรงชีวิตอย่างพึ่งพาอาศัยกัน โดยถ้อยที่ถ้อยอาศัย เกิดเป็นความแตกแยก หรือกระทบกระทั่งกันอย่างรุนแรงนั้นแทบจะไม่มี แม้ว่าในเนื้อหาของตำนานคำสาปพระร่วงจะเป็นคำแข่งมากกว่าการบ่งบอกลักษณะอัตลักษณ์ท้องถิ่นร่วมกันของชาวบ้านปากน้ำก็ตาม เพราะเหตุผลอีกประการที่สำคัญยิ่งคือ เราเป็นคนบ้านเดียวกัน บ้านที่ถูกพระร่วงสาปไม่ให้ทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ อันกลายเป็นวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้คนปากน้ำเป็นเอกเช่นนี้ นั้นย่อมเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ เพราะผู้มีอำนาจคือพระร่วงเจ้าเป็นผู้สาปส่งไว้แล้ว ดังนั้นการยอมรับโชคชะตาอันเกิดจากคำสาปพระร่วง จึงเป็นสิ่งที่คนบ้านปากน้ำยอมรับ และพร้อมจะส่งสารต่อรุ่นลูกรุ่นหลานได้ทุกเมื่อ เมื่อโอกาสนั้นมาถึง นั้นหมายความว่า การส่งสารดังกล่าวต่อแม้ว่าไม่ได้มีการเตรียมการความพร้อมเพื่อเล่าและถ่ายทอดอย่างเป็นรูปแบบทางการ แต่เป็นการส่งสารต่อโดยที่ผู้ส่งสารต่อเองก็ไม่รู้ตัว เพราะผู้ส่งสารคำสาปพระร่วงชาวบ้านปากน้ำแทบทุกคน จะเอ่ยกล่าวถึงคำสาปพระร่วง เมื่อมีเหตุการณ์แตกแยก ไม่ลงตัวกันทางความคิด ทำให้ไม่สามารถดำเนินการใดๆ ต่อไปร่วมกันได้อีกแล้ว เท่านั้น โดยคำเอ่ยกล่าวดังกล่าวก็ไม่ได้มีเรื่องราวผูกสายปลายเหตุว่าเกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ หรือไม่เลย ส่วนการเล่าเรื่องราวตำนานคำสาปพระร่วง คนบ้านปากน้ำจะเล่าให้เป็นเรื่องเป็นราวเมื่อมีคนอื่นๆ หรือคนรุ่นใหม่ที่ยังไม่เคยรู้เรื่องราวมาก่อน มาถาม หรือตั้งข้อสงสัยในคำกล่าวถึง คำสาปพระร่วง อันเป็นวิถีของชาวบ้านปากน้ำ และได้กลายเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งของบ้านปากน้ำ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดวัฒนธรรมชาวบ้านปากน้ำมาอย่างยาวนาน โดยไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนได้เพราะระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมาก จึงต้องอาศัยการถ่ายทอดปลุกฝังกันเป็นเวลานาน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ของคนแต่ละคน แต่ละครอบครัว ในสังคมชุมชนปากน้ำ กว่าจะสามารถดำเนินชีวิตในระบบความสัมพันธ์อย่างปัจจุบันนี้ได้อย่างดี ดังคำกล่าวของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ข้างต้นว่า “ระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมจึงมีพลังกำหนดชีวิตของคนยิ่งกว่าสิ่งใด”

“... โดยสรุป หน้าที่ของตำนานปรัมปราคือ ช่วยสร้างความเข้มแข็งและถ่ายทอดประเพณีของกลุ่มชน ที่เป็นเช่นนี้ได้เพราะตำนานปรัมปราเป็นเรื่องราวของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่กลุ่มชนเชื่อว่ามีอยู่จริงตั้งแต่สมัยบรรพกาล และได้ให้คุณค่าอย่างสูงส่งกับเรื่องราวของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น...” (ศิริพร ณ ถลาง, 2552, น. 366) ซึ่งเป็นความหมายเดียวกันกับบทบาทและหน้าที่ของตำนานคำสาปพระร่วงของบ้านปากน้ำ

3.4.2 เป็นทางออกสำหรับความขัดแย้งและสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม

กล่าวคือเมื่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านปากน้ำ มีความเคารพเชื่อในพระร่วง และอำนาจจากสิทธิ์ของพระร่วง โดยไม่มีข้อกังขา สงสัย เพราะเมื่อเคารพ เชื่อถือ

ในตำนานพระร่วงดังกล่าวแล้ว ทำให้ชุมชนยังคงความเป็นชุมชนบ้านปากน้ำได้ดังเช่นทุกวันนี้ แม้ว่าในเนื้อหาจะบรรจุความขัดแย้งอันเกิดจากคำสาปว่า “ไม่ให้สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ” ก็ตาม เพราะหากวิเคราะห์เนื้อหาของคำสาปดังกล่าวในแต่ละสถานการณ์ที่คำสาปพระร่วงถูกนำมาใช้ หรือเอ่ยกล่าวถึง ส่วนมากคือ การร่วมประชุม การปรึกษาหารือ การวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน หรือ การสรุปผลการดำเนินการ ในกิจกรรม/โครงการของชุมชนร่วมกัน อย่างเช่น การร่วมประชุมจัดทำ/ทบทวนแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนชุมชน ประจำปี 2554 (เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศาลาประชาคมบ้านหนองวงเวียง) ขององค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ และมีส่วนเนื้อหาของสรุปผลการดำเนินโครงการในปีที่ผ่านมา ของแต่ละชุมชน มักจะเกิดปัญหาข้อถกเถียงกันในเรื่องราวที่มีการดำเนินการในรูปแบบกลุ่ม ตัวอย่างเช่น การดำเนินการของกลุ่มผู้เลี้ยงโค บ้านหนองวงเวียง หมู่ที่ 11 ที่ไม่สามารถสรุปผลการดำเนินการให้กับผู้เข้าร่วมประชุมได้ เนื่องจากมีปัญหาในการจัดทำบัญชีของกลุ่ม และประธานกลุ่มก็ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้สักครั้ง ส่งผลให้มีผลต่อการพิจารณาการดำเนินการในปีต่อไป ซึ่งบรรยากาศในการประชุม ก็เริ่มถกเถียงกันด้วยข้อมูลที่เต็มไปด้วยอารมณ์ไม่พอใจ กลายเป็นความตึงเครียด เพราะไม่สามารถจะหาบทสรุป และไม่รู้ว่าจะลงตัวได้ในรูปแบบใดจึงจะดีสำหรับทุกคนในหมู่บ้าน และในระดับตำบล เพราะโครงการดังกล่าวถือเป็นตัวชี้วัดระดับความร่วมมือของคนในชุมชนด้วย เมื่อบรรยากาศในที่ประชุมตึงเครียดเกินจะหาข้อสรุปได้ในครั้งนี้ จึงมีเสียงกล่าวโทษว่า “เป็นเพราะคำสาปพระร่วงสาปเราไว้” ขึ้นมาเสียงหนึ่ง จึงทำให้ คนอื่นๆ ในที่ประชุมเงียบไปชั่วขณะ ก่อนที่จะมีหลายเสียงพูดตามกันมาว่า “ใช่ๆ เป็นเพราะบ้านเราถูกพระร่วงสาปไว้” นั่นจึงทำให้บรรยากาศในการประชุมเริ่มกลายเป็นความผ่อนคลาย เริ่มมีเสียงหัวเราะ ปะปนกับคำพูดกันเองของผู้เข้าร่วมประชุม เหมือนกับว่าไม่เคยมีการโต้เถียงกันในที่ประชุมมาก่อน แล้วประธานในที่ประชุม จึงกล่าวสรุปการประชุมทั้งหมด รวมทั้งเรื่องกลุ่มผู้เลี้ยงโค ว่าจะค่อยๆ เชิญประธานเข้ามาจัดการให้เรียบร้อย และปิดการประชุม

จากตัวอย่างสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า คำสาปพระร่วงช่วยคลี่คลาย บรรยากาศแห่งความขัดแย้งของคนในชุมชนได้ แม้จะยังไม่รู้ว่าทางออกของปัญหาจะเป็นเช่นไรต่อไป แต่ก็มั่นใจในตัวผู้นำว่า จะพยายามตามตัวประธานกลุ่มเข้ามาจัดการบัญชีการเงินให้เรียบร้อยให้ได้ ทุกอย่างแห่งความวุ่นวายจึงยุติลง เพียงเพราะมีผู้ตะโกนเสียงว่า “เพราะคำสาปพระร่วง” และทุกคนในที่ประชุมก็ดูเหมือนว่าเข้าใจ ในคำสาปพระร่วง โดยไม่มีใครสงสัย และตั้งคำถามกับปรากฏการณ์คำสาปพระร่วงดังกล่าว มีเพียงคนนอก อย่างผู้วิจัยที่อยู่ในเหตุการณ์ ในฐานะวิทยากรกระบวนการจัดทำ/ทบทวนแผนพัฒนาฯ ที่ไม่เข้าใจ และตั้งคำถามต่อสถานการณ์

ดังกล่าว ว่าทำไมผู้คนชาวบ้านปากน้ำจึงเชื่อว่าเป็นเพราะพระร่วงได้สาปไว้? แต่ก็ไม่กล้าเอ่ยถามในที่ประชุมขณะนั้น

เมื่อผู้วิจัยเอง มีโอกาสจึงเข้าไปสอบถามผู้ใหญ่บ้าน นายยม พึ่งหวัง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554 เวลา 14.00 น.) ว่าเพราะเหตุใดชาวบ้านเชื่อในคำสาปพระร่วงที่ทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงโคไปไม่รอด? ผู้ใหญ่บ้านก็ดูเหมือนว่า ไม่รู้ว่าจะตอบว่าอย่างไร ทำหน้าตาหงๆ แต่ก็เลยตอบกลับมาว่า “ ก็ไม่รู้สิ เพราะไม่เคยมีใครตั้งคำถามกับคำสาปพระร่วงเลย ” ผู้วิจัยเลยเปลี่ยนคำถามเป็นว่า “ แล้วเป็นเพราะอะไร เกิดอะไรขึ้นกับการบริหารจัดการและประชนของกลุ่มผู้เลี้ยงโค ? ” แกจึงสามารถตอบคำถามได้อย่างเป็นเรื่องเป็นราวว่า “ เป็นเพราะประชนกลุ่มซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองวงเวียนมาก่อนคน บริหารกิจการ กลุ่ม โครงการหลายๆ อย่างของหมู่บ้าน แล้วมีหนี้สิน สิ้นตัว ไม่สามารถเคลียร์เงินบัญชี ของหมู่บ้านได้ แกจึงหนีปัญหา อีกทั้งได้รับความกดดันจากคนในหมู่บ้าน เลยขอลาออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน และทุกวันนี้ก็คอยจะหลบหน้าตาเพื่อนบ้านในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างๆ และปัญหาของกลุ่มผู้เลี้ยงโคนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาเท่านั้นเอง และตนเองซึ่งมารับหน้าที่นี้แทน จึงต้องคอยๆ แก้ปัญหาดังกล่าวนี้ต่อไปทีละน้อย โดยหวังว่า ลูกของแกว่าจะเข้ามาช่วยพ่อแม่ แก้ปัญหานี้ได้ ” ซึ่งจากการวิเคราะห์เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว จะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับคำสาปพระร่วงเลย โดยตัวผู้ใช้สถานการณ์คำสาปพระร่วงก็เข้าใจ ว่าเรื่องราวปัญหาของกลุ่มผู้เลี้ยงโค นั้นไม่เกี่ยว แต่ลึกๆ ในจิตใจแล้วก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า คำสาปพระร่วงนั้นมีผลต่อความเชื่อ ศรัทธาของตนและคนในชุมชน เลยส่งผลต่อการบริหารจัดการชุมชนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงถือเป็นทางออกสำหรับสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนบ้านปากน้ำ และถือเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคม อย่างหนึ่ง เพราะทุกคนในชุมชนบ้านปากน้ำให้ความเชื่อถือและยังคงศรัทธา และหากจะกล่าวว่า ตัวคำสาปพระร่วงเองก็มีพัฒนาการปรับตัว เพื่อใช้ในสถานการณ์ต่างๆ มาอย่างลงตัวในทุกยุคทุกสมัยของประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านปากน้ำ

ดังคำกล่าวของ อลัน ดันดีส นักจิตวิทยาอเมริกันคนสำคัญได้เน้นว่า projective function ว่า “ ถ้าจิตชนไม่สามารถทำหน้าที่เป็นทางออกและถ่ายโอนปัญหาทางใจได้ จิตชนก็จะเกือบจะไม่มีทางเลือกดำรงอยู่ในสังคมอีกต่อไป (1980, น. 61 อ้างใน ศิริพร ฅกลาง, 2552, น. 398)

ถึงแม้การพูดว่า เป็นเพราะพระร่วงสาปไว้ของชาวบ้านปากน้ำในสถานการณ์ต่างๆ โดยที่ผู้พูด หรือกลุ่มผู้พูดเองก็รู้ดีว่า คำสาปพระร่วงไม่ใช่เหตุผลของความล้มเหลวทั้งหมด แต่เมื่อได้โยนความไม่สามารถคลี่คลายปม ปัญหา ระหว่างผู้คนในชุมชน คนในกลุ่มได้ สถานการณ์ความขัดแย้งหลังจากได้คำตอบดังกล่าวแล้ว จะสงบลงไป ความขัดแย้ง ความ

ไม่เข้าใจกัน ความไม่พอใจ ทุกอย่างกลายเป็นศูนย์ นั่นจึงเป็นเหตุผลหนึ่ง ที่ชาวบ้านปากน้ำยอมรับ คำสาปพระร่วงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชนบ้านปากน้ำ และกลายเป็นกฎเกณฑ์ของชุมชนไป โดยปริยาย

ดังนั้นตำนานคำสาปพระร่วง คือเรื่องราวที่คนในสังคมชุมชนปากน้ำใน กาลเทศะหนึ่ง สร้างขึ้น เพื่ออธิบายความเป็นมาในอดีตของพวกตน เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันใน สังคม จึงเป็นเรื่องราวที่มีทั้งความเป็นจริงในประวัติศาสตร์และเรื่องที่สร้างขึ้นแต่ต้น ให้คนใน สังคมเชื่อว่าเป็นจริง เพื่อประทับระบองให้สังคมชุมชนอยู่รอด และเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกัน อย่างปกติสุข เพราะโดยธรรมชาติของสังคมมนุษย์แล้ว การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมชุมชนย่อมจะ หลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่ง จนเกิดความขัดแย้งต่อกัน กลายเป็นความวุ่นวายของสังคมไม่ได้ แต่ เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้ สังคมจึงต้องมีการกีดกัน สร้างกฎ ระเบียบ ของสังคมขึ้น โดยคน กลุ่มหนึ่ง หรือบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจมากกว่าคนอื่นๆ ในสังคม จึงทำให้ปรากฏการณ์สร้างผู้นำ ชุมชนขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมบรรพกาลซึ่งยังไม่มีพัฒนาการทางสังคมมากนัก การสร้าง อำนาจโดยอิงแอบอยู่กับธรรมชาติ ความเหนือธรรมชาติ ที่แม้แต่มนุษย์เองก็ไม่สามารถควบคุมได้ คนเราจึงต้องยอมรับอำนาจนั้น เราจึงอาจถือได้ว่าอำนาจจากธรรมชาติ ความเหนือธรรมชาติ ที่ มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ เป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่มีความหมายสำคัญต่อสังคมชุมชนยิ่ง ดังนั้นธรรมชาติและ ความเหนือธรรมชาติดังกล่าว จึงเป็นต้นกำเนิดที่มาของตำนานปรัมปราต่างๆ รวมทั้งคำสาปพระร่วงของชาวบ้านปากน้ำ การที่ชาวบ้านปากน้ำถูกพระร่วงสาป “ให้ไม่สามารถ ทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ” จึงเป็นการสร้างความประนีประนอมให้คนในสังคมชุมชนยอมรับ เงื่อนไข กฎเกณฑ์ของสังคม ที่ถูกกำหนด และสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจ เพื่อเป็นการจัดการระบบ ความสัมพันธ์ของคนกับคน ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน อันต้องยอมรับว่า ความขัดแย้งของคนในชุมชนนั้นเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมชุมชนเช่นกัน

4. บทวิเคราะห์การรับรู้เรื่องคำสาปพระร่วงของคนท้องถิ่นและส่วนกลาง

เหตุที่ต้องศึกษาวิเคราะห์การรับรู้เรื่องคำสาปพระร่วงของคนท้องถิ่นและส่วนกลางนั้น ก็เพื่อให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันมีที่มาจากตำนาน ที่ถูกเล่า กล่าวขานกันมาอย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ผู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย ว่าพระร่วงของชาวบ้านปากน้ำ มีตัวตนอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติไทยได้อย่างไร หรือแม้ว่าจะไม่ใช่พระร่วงบุคคลเดียวกัน แล้วเหตุใดจึงมีการเรียกขานชื่อเหมือนกัน และคุณสมบัติพิเศษของพระร่วงคือ วาจาสิทธิ์ กล่าวสิ่งใดต้อง เป็นสิ่งนั้นได้เสมอ ก็เป็นคุณสมบัติเดียวกัน เพียงแต่คำเรียก/ภาษาที่ใช้ต่างกันเท่านั้น(วาจาสิทธิ์ vs

คำสาป) ซึ่งความมีวาจาสิทธิ์ของพระร่วงอันเป็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนความต้องการ ปราบปราม และความพยายามตอบคำถามจากความไม่แน่นอนและความจริงของธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยกับชุมชน มีความสงบสุข ความผาสุก อยู่ดีกินดี สำหรับสมาชิกชุมชนทุกคน นั้นกลายเป็นชุมชนอุดมคติของประวัติศาสตร์ชาติไทยไปด้วยได้อย่างไร และเพราะเหตุใดจึงต้องเป็นพระร่วง ที่กลายเป็นผู้นำในอุดมคติของคนไทย เมื่อประเด็นเหล่านี้ถูกตั้งคำถาม ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้รู้ที่มาที่ไป และเข้าใจในสถานะของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันมีที่มาและรากเหง้าจากตำนานปรัมปรา และยังสามารถสืบทอดต่อมายังคนรุ่นหลังได้ครบในปัจจุบัน โดยแยกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

4.1 การรับรู้เรื่องคำสาปพระร่วงของคนท้องถิ่น

ในการศึกษาวิเคราะห์การรับรู้คำสาปพระร่วงของคนท้องถิ่น จำต้องยกชุมชนบ้านปากน้ำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย เป็นกรณีศึกษาไว้เป็นเบื้องต้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนของกระบวนการวิจัย ดังนั้นข้อมูลการรับรู้เรื่องคำสาปพระร่วงส่วนหนึ่งจึงเป็นข้อมูลจากการศึกษาประเด็นบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนชาวปากน้ำ

กล่าวต่อมาคือการรับรู้ดังกล่าว มีการส่งผ่านเรื่องคำสาปพระร่วงของผู้คนในชุมชนผ่านการเล่าเรื่องราว โดยมีการนำเรื่องราวมาใช้กับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันของสังคมชุมชนอยู่ตลอดเวลา จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบ้านปากน้ำ อย่างเช่น ในการประชุมของหมู่บ้าน หรือตำบล แล้วผู้เข้าประชุมมีความขัดแย้งกันและไม่สามารถหาข้อตกลง ยุติเรื่องราวที่ขัดแย้งกันได้ คำสาปพระร่วงจึงถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อยุติความขัดแย้งนั้นดังตัวอย่างในข้อที่ 2 ข้างต้น และยังมีกรเล่ากล่าวขานผ่านประเพณี พิธีกรรมการครอบครุ ที่บ้านพ่อครูเจริญ กมล บ้านมาบป่าเลา ที่มีการปฏิบัติสืบทอดเป็นประจำทุกปี มิได้ขาด จนปัจจุบันประเพณีดังกล่าวนี้ กลายเป็นประเพณีที่สืบทอดความเป็นสิริมงคล ความเจริญก้าวหน้าให้กับคนทั่วไป ไม่จำเพาะแต่คนในแวดวงดนตรีลิเก และการแสดงเท่านั้น ดังที่กล่าวในข้อที่ 1 ข้างต้น

เมื่อเกิดวิกฤติจากภัยธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์เราไม่สามารถควบคุมได้ ชาวบ้านเองก็จะหวอนคิดถึง คำสาปพระร่วงก่อนเป็นครั้งแรก ก่อนที่จะคิดถึงสาเหตุที่แท้จริง อันเกิดมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ หรือเป็นเพราะสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดสุโขทัย อย่างเช่น การเสนอพาดหัวข่าวว่า

“ชาวบ้านทำใจ ต้องคำสาปพระร่วง 100 ปี แล้งซ้ำซาก” เนื้อหาข่าวดังกล่าวนำเสนอว่า ที่บ้านหนองตาโชติ หมู่ที่ 5 ตำบลวังทองแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ชาวบ้านกำลังได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาภัยแล้งอย่างหนัก ทำให้ชาวบ้านทิ้งนาที่เข้าป่าไปหางานทำที่กรุงเทพฯ ในหมู่บ้านเหลือเพียงเด็กและผู้สูงอายุ จากในอดีตหมู่บ้านนี้มีจำนวนประชากรถึง

300-400 หลังคาเรือน แต่ปัจจุบันเหลือแค่ 130 หลัง ขณะที่น้ำประปาก็เป็นปัญหาของคนในหมู่บ้านเช่นกัน น้ำมีให้ใช้อย่างจำกัด เปิด-ปิดเป็นเวลา โดยรอบเช้าจะเปิดเวลา 06.00-09.00 น. รอบเย็น 17.00-20.00 น. เป็นแบบนี้มานานกว่า 20 ปีแล้ว ...จากการเล่าของนางสุทิน ชูแจ่ม อายุ 73 ปีว่า “คนเฒ่าคนแก่เล่าต่อๆ กันมาว่า ในอดีตเมื่อครั้งพระร่วงเจ้าเสด็จผ่านมายังหมู่บ้านแห่งนี้ ได้ขอน้ำจากชาวบ้านดื่ม แล้วชาวบ้านไม่ให้ จึงถูกสาปให้อดน้ำ ปัจจุบันก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ ทั้งๆ ที่หมู่บ้านข้างๆ ก็มีน้ำกินน้ำใช้ แต่หมู่บ้านหนองตาโชติกลับไม่มีน้ำ จึงอยากให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านด้วย” (ไทยรัฐออนไลน์ 22 ก.พ. 2558, <http://thairath.co.th/content/482796> สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2559)

ดังนั้นเรื่องราวของคำสาปพระร่วง และเรื่องเล่าของตำนานพระร่วงจึงมาด้วยกันเพื่อเข้ามาอธิบายและตอกย้ำความทรงจำของชาวบ้านปากน้ำให้รับรู้อยู่เสมอผ่านเรื่องราวในชีวิตประจำวัน และพร้อมกันนั้น คนรุ่นใหม่ (รุ่นลูก รุ่นหลานฯ) เมื่อเจอสถานการณ์เหล่านี้ ก็ย่อมต้องเกิดความสงสัยใคร่รู้ และสอบถามคนรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายถึงที่มาของตำนานดังกล่าว และในสมองหรือวิถีคิดของคนรุ่นใหม่ซึ่งถูกบรรจุด้วยข้อมูลของพระร่วง ปฐมกษัตริย์ของชาติไทย จากวิชาประวัติศาสตร์ไทย มาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษา โดยปราศจากการตั้งคำถาม เพราะหลักสูตรนั้น ระบบการศึกษา และตำราเรียนได้บอกกล่าวมาแล้วว่า ประวัติศาสตร์คือเรื่องราวที่เป็นความจริงและมีคุณค่าในอดีต

ดังปรากฏแนวความคิดนี้ในหนังสือเรียนรายวิชา ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย (ส 028) สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทย และการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในดินแดนประเทศไทย และผสมกลมกลืนกับคนไทยในสมัยที่คนไทยเริ่มสถาปนาอาณาจักรล้านนา สุโขทัย และอยุธยาขึ้นมา โดยมีจุดประสงค์เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจถึงถิ่นกำเนิดของคนไทยและการตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย และลักษณะผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมสำนึกของความเป็นคนไทย เพื่อเกิดความรู้สึกภูมิใจในความเป็นไทย (กาญจณี ละอองศรีและอดิสร หมวกพิมาย, 2543, น. คำนำ) และข้อความตอนหนึ่งในหนังสือเรียนที่ว่า

“สุโขทัย : อาณาจักรที่เป็นรากฐานของอารยธรรมไทย ในระยะเริ่มต้นปกครองโดยราชวงศ์ของพ่อขุนศรีนาวนำถม และต่อมาเป็นราชวงศ์พระร่วง โดยมีพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ จนกระทั่งพ่อขุนรามคำแหงได้ขึ้นครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1822-1841 ได้ขยายอาณาเขตและอำนาจของสุโขทัยจนกลายเป็นอาณาจักรสำคัญของคนไทย”

และคำถามท้ายบทที่ว่า *ทำไมการจัดระบบการศึกษาที่มีมาตรฐานเดียวกันหมด จึงเป็นวิธีการสร้างความเป็นคนไทยได้?*

อันจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ชาติไทย มีความจงใจนับให้สุโขทัยเป็นอาณาจักรรากฐานของอารยธรรมไทย โดยมีราชวงศ์พระร่วงเป็นกษัตริย์ที่มากความสามารถ สามารถขยายอาณาเขตและอำนาจเหนืออาณาจักรอื่น และสุดท้ายกลายเป็นอาณาจักรสำคัญของคนไทย โดยไม่ได้มีความเป็นมาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าเชื่อมโยงเข้าสู่ประวัติศาสตร์ชาติไทยอย่างไร เสมือนว่า ทุกท้องถิ่นย่อมต้องเข้าใจ และมีส่วนร่วมกับการอารยธรรมไทย เพราะเรามีมาตรฐานการศึกษาเดียวกัน ฉะนั้นเราทุกคนคือคนไทย

ดังนั้น ประวัติศาสตร์ชาติไทย จากระบบการศึกษาไทยได้สร้างวิถีคิดของคนรุ่นใหม่ในชุมชนบ้านปากน้ำไว้เป็นหนึ่งชุดความคิด เมื่อต้องมาปะทะรับรู้ ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเองผ่านการบอกเล่าเรื่องราวจากคนในครอบครัว ซึ่งเป็นบุคคลที่ตนเคารพ นับถือ และเชื่อถือได้มาแต่กำเนิด ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งชุดความคิด จึงทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างชุดความคิดแบบประวัติศาสตร์ชาติไทย และชุดความคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กลายเป็นอีกรูปแบบชุดความคิดหนึ่ง อันกลายเป็นเรื่องราวเดียวกันของทั้งผู้รับสารเรื่องเล่า และผู้เล่าสารเรื่องเล่าตำนานคำสาปพระร่วง

ซึ่งสามารถสังเกตได้ว่า ความอ่อนโยน ความประนีประนอมในการผสมผสานเรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งสองแหล่งที่มา คือ พุทธศาสนา เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านปากน้ำ มีสิ่งที่ยึดถือ ยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ร่วมกันคือ วัดปากน้ำและหลวงพ่อสองพี่น้องตามที่ปรากฏเรื่องราวในประวัติศาสตร์ชุมชน และเรื่องราวของหลวงพ่อสองพี่น้องนั้น ไม่ได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านปากน้ำเท่านั้น หลวงพ่อสองพี่น้องถือเป็นตำนานหนึ่งของชาวสุโขทัยที่ให้ความเคารพนับถืออย่างแรงกล้า จนกลายมาเป็นประเพณีงานนมัสการหลวงพ่อสองพี่น้องเป็นประจำทุกปี ของชาวบ้านชาวศรัทธาวัดหนองไฉ้วัง พระอารามหลวง ตั้งอยู่ในตำบลเมืองบางยม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยมีความเชื่อที่ว่างานนมัสการนี้ จะทำให้หลวงพ่อสองพี่น้อง ไม่คิดถึงวัดเก่าที่ปากน้ำ และไม่หนีกลับบ้านปากน้ำอีก ดังนั้นงานนมัสการหลวงพ่อสองพี่น้องจึงต้องมีการจัดเป็นประจำทุกปีมิได้ขาด และสังคมไทยตามประวัติศาสตร์ชาติไทยก็เช่นกัน พุทธศาสนา ถือเป็นหลักสำคัญในการยึดมั่น ในการดำรงตนเป็นคนไทย เพราะศาสนาเป็นหนึ่งในอุดมการณ์ทั้งสามของชาติไทย นั่นคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ดังในคำตอบจากเรื่องบทบาทของพุทธศาสนาในโลกทัศน์ของคนในหมู่บ้านไทยโบราณคืออะไร นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2533, น. 34-37) กล่าวว่าโลกของหมู่บ้านไทยมีสามระดับ หมู่บ้านเป็นระดับหรือชั้นในสุด ซึ่งเขารู้จักดีเท่ากับคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน รัฐเป็นชั้นที่สองซึ่งบางคนรู้จัก

ดีกว่าคนอื่นเป็นที่มาของอำนาจ แต่รัฐไม่ใช่สิ่งสากลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเพราะในบางครั้งก็มีรัฐอื่น (เช่น พม่า) ปรากฏเข้ามาใน โลกของเขา พลิกผันอำนาจจากคนหนึ่งซึ่งสัมพันธ์และรู้จักกับรัฐไทย ไปอยู่กับอีกคนหนึ่งซึ่งรู้จักและสัมพันธ์อย่างดีกับรัฐอื่นที่เข้ามาใหม่ โลกระดับหรือชั้นที่สาม คือ พุทธศาสนา แม้ถือว่าเป็นชั้นที่สามก็ไม่ได้หมายความว่า จะต้องอยู่ไกลจากชาวบ้านที่สุด เพราะพุทธศาสนามีองค์กรของคนในหมู่บ้าน องค์กรนั้นแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตของชาวบ้านมากพอควร โดยการประนีประนอมและผนวกกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน แต่พุทธศาสนาก็ผิดจากผีเสื้อของหมู่บ้าน เพราะพื้นหมู่บ้านออกไปผีเสื้อคนที่อยู่ในหมู่บ้านก็ไม่ใช่อีกคนเดียวกันไปแล้ว ยิ่งกว่านั้นยังยิ่งใหญ่กว่าเถน เพราะพื้นวัฒนธรรมไทย – ลาวออกไป ผีเถนก็หมดความหมายแล้ว แต่พุทธศาสนามีบาร์มียู่ในโลกทั้งหมด หรือเกือบทั้งหมดที่คนไทยในหมู่บ้านรู้จัก ข้ามขอบเขตของอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมประจำถิ่นไปได้ไม่สิ้นสุด เจดีย์ชะเวดากองนั้นเป็นที่นับถือทั้งแก่ชาวไทยใหญ่ ไทยล้านนา และบางส่วนของไทยภาคกลางด้วย เมืองลังกาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนไทยโบราณ เมื่อคนไทยโบราณในหมู่บ้านคิดถึงโลกที่อยู่พื้นหมู่บ้านออกไป เขาก็จะมาสัมผัสกับระบบการศึกษาของพุทธศาสนา องค์กรคณะสงฆ์ของพุทธศาสนาหรือคัมภีร์ศาสนาซึ่งเขียนขึ้นในภาษาสากล (บาลี) และเป็นที่นับถือจากลังกาถึงเมืองเขมร พุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมหมู่บ้านออกไปยังโลกกว้างที่เป็นสากลเหมือนสะพานที่เชื่อมชีวิตจริงซึ่งมีขอบเขตแคบๆ เพียงหมู่บ้านกับอุดมคติซึ่งเป็นสากลไว้ขอบเขต

นอกจากนี้ปูชนียสถานสำคัญในพระพุทธศาสนา ยังเป็นศูนย์กลางเพียงแห่งเดียวในโลกของชาวบ้าน โดยที่มีความสำคัญหรือมีความหมายในชีวิตของเขา มีประเพณีความเชื่อที่ดึงดูดให้คนจากหมู่บ้านออกเดินทางไปแสวงบุญตามปูชนียสถานเหล่านี้ เช่น พระพุทธบาทสระบุรี พระธาตุพนม หรือเจดีย์สถานสำคัญในภาคเหนือ ในขณะที่ไม่มีศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา หรือการปกครองนอกหมู่บ้านใดๆ อื่นที่มีความสำคัญแก่เขาอีกเลย ฉะนั้นพุทธศาสนาจึงอำนวยให้เกิดโลกที่กว้างไกลกว่าหมู่บ้านทั้งในแง่อุดมคติและในแง่ความจริง

ข้อที่น่าสังเกตก็คือพุทธศาสนาเป็น “ของจริง” ที่ชาวบ้านสัมผัสได้ในชีวิตของเขา แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นรากฐานความสำนึกว่า เขาเป็นส่วนหนึ่งของโลกสากลที่กว้างไกล ไม่ใช่เพียงชาวป่า ชาวคอย ที่อยู่โดดเดี่ยว แม้ว่าโลกสากลนั้นเป็นโลกที่เขาไม่เคยเห็น แต่ก็รู้ว่ามีอยู่จริง และอาจสัมผัสกับมันได้โดยผ่านพุทธศาสนาเมื่อเปรียบเทียบกับรัฐพุทธศาสนาเป็น “ของจริง” และสำคัญแก่ชาวบ้านมากกว่านัก เพราะรัฐโบราณแทบจะไม่สามารถเสนอตัวแทนอะไรของคนในหมู่บ้านได้อย่างเป็นรูปธรรมเลย ชำรุดนั้นเองยังมีข้อจำกัดซึ่งชาวบ้านอาจเห็นได้จากการถูกกองทัพของอีกรัฐหนึ่งย่ำยีเป็นครั้งคราว

เหตุฉะนั้นพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการจัดระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรมของชาวไทยสูงมาก อีกทั้งยังครอบคลุมชุมชนไทยเกือบทั้งหมด ซึ่งภายหลังถูกผนวกเข้าไว้ด้วยกันในนามของชาติไทยอีกด้วย ทำให้พุทธศาสนากลายเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งอันหนึ่งในการสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติของไทย รั้งกับพุทธศาสนานั้น ที่จริงแล้วมีลักษณะเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง กล่าวคือเป็นสิ่งภายนอกที่เข้าไปสู่หมู่บ้าน ไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นในหมู่บ้านเอง แต่ผิติดกันตรงที่พุทธศาสนาแทรกเข้าไปตั้งอยู่ในหมู่บ้านได้อย่างแนบแน่น ในขณะที่รัฐไม่สามารถเข้าไปตั้งในหมู่บ้านได้ ต้องประนีประนอมกับอำนาจและวัฒนธรรมของหมู่บ้านจึงจะสามารถรักษาตัวไว้ได้ ฉะนั้นวัฒนธรรมราชสำนักซึ่งต้องอาศัยอำนาจรัฐเป็นเครื่องมือเผยแพร่ จึงมีพลังในหมู่บ้านอ่อนกว่าพุทธศาสนาเป็นอันมาก

สถานะของวัฒนธรรมราชสำนักมีศักยภาพที่จะครอบงำวัฒนธรรมอันหลากหลายได้สูง และจะกลายเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ง่ายแก่ผู้สร้างวัฒนธรรมแห่งชาติในภายหลัง ในอันที่จะใช้วัฒนธรรมราชสำนักเป็นแกนกลางของวัฒนธรรมแห่งชาติ แม้ว่าในสมัยโบราณจริงๆ แล้ววัฒนธรรมราชสำนักไม่สามารถลบความหลากหลายของวัฒนธรรมชาวไทยในชุมชนต่างๆ ไปได้เลยก็ตาม

ประเทศไทยที่เรารู้จักในปัจจุบัน ก่อตัวขึ้นเมื่อในช่วง 200 กว่าปีมานี้ “ไทย” ในฐานะเป็นชาติ และกระบวนการสร้างกลไกรัฐชาติ ก่อตัวขึ้นมาในช่วงหลายปี และยังคงแปรเปลี่ยนแปลงไป จนล่วงเข้ามาในภาวะร่วมสมัย ณ ปัจจุบัน (คริส เบเกอร์และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2557, น. 25) ราชชาตินั้นเป็นจินตนาการร่วมกัน ไม่ใช่สิ่งที่สามารถจับต้องได้จริง เพราะฉะนั้นราชชาติจึงแสดงตนให้ประจักษ์ได้ก็โดยผ่านสัญลักษณ์เท่านั้น สัญลักษณ์คือสิ่งที่แทนความหมายของสิ่งอื่น ความหมายไม่ได้มีอยู่ในสิ่งใดทั้งสิ้น ความหมายเป็นเรื่องที่มนุษย์สร้างขึ้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องของวัฒนธรรมโดยแท้ ราชชาติจึงเป็นผลผลิตของวัฒนธรรม กล่าวคือเป็นสถาบันทางสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ของคน การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ที่สำคัญขนาดนี้ย่อมเป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่ต้องเกิดขึ้นท่ามกลางบริบททางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยหนึ่ง อันมีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งพัฒนาคู่เคียงกันมากับราชชาติ ดังนี้คือ

1. สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยเป็นผู้นำสำคัญในการสร้างควบคุมและกำหนดทิศทางของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำไปสู่ประเทศไทย ตลอดเกือบ 1 ศตวรรษที่มีการปฏิรูปในทุกๆ ด้านนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์กุมอำนาจอย่างเด็ดขาดตลอดเวลา การที่สามารถรวบรวมอำนาจซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในสถาบันต่างๆ ของรัฐไทยโบราณมาไว้ได้พระราชบัลลังก์นั้น เกิดขึ้น

ได้ก็โดยการลดทอนหรือทำลายอำนาจอื่นๆ ที่เคยมีอยู่ลงไปจนหมดสิ้น หรือเชื่อมโยงสถาบันเหล่านั้นให้กลายเป็นส่วนหนึ่งที่รองลงมาจากสถาบันพระมหากษัตริย์

2. สัญลักษณ์ของชาติเกิดขึ้นพร้อมหรือหลังจากที่สถาบันกษัตริย์ได้พยายามรวบรวมพระราชอำนาจให้เป็นปึกแผ่นแล้ว โบราณคดีสโมสรและวรรณคดีสโมสรซึ่งจะสร้าง “สัญลักษณ์” ของอดีต และ “วรรณคดีของชาติ” เกิดขึ้นเมื่อได้รวบรวมพระราชอำนาจได้มั่นคงแล้ว

ในการเกิดวัฒนธรรมแห่งชาติพบว่าสัญลักษณ์สำคัญของวัฒนธรรมแห่งชาติไทย มีแหล่งที่มาสำคัญดังนี้ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมราชสำนัก โดยอธิบายความหลากหลายในวัฒนธรรมของชาวไทยให้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมราชสำนัก แนวทางการอธิบายมีอยู่สองอย่าง อย่างแรกคือความแตกต่างนั้นเกิดจากความเสื่อม อย่างที่สองคืออธิบายให้วัฒนธรรมราชสำนักและของชาวบ้านนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายหลัก เพื่อสร้างระบบวัฒนธรรมอันเป็นหนึ่งเดียวกันขึ้นเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมีวัฒนธรรมราชสำนักอยู่สุดยอดในแง่ความประณีตและความเป็นไทย และมีวัฒนธรรมท้องถิ่นอันหลากหลายเป็นรองลงมา แต่ก็สัมพันธ์เชื่อมโยงกันหมด (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2533, น. 38-39)

วัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งมีอิทธิพลสูงมากในทุกทางในช่วงระยะเวลาที่มีการรวบรวมพระราชอำนาจและการสร้างสัญชาติไทย โดยเลือกอธิบายว่า แบบแผนทางวัฒนธรรมของตะวันตกหลายอย่างมีอยู่แล้วในวัฒนธรรมเก่าของไทย แต่ด้วยอิทธิพลต่างชาติหรือด้วยความเสื่อมบางประการทำให้ไทยละเลยเพิกเฉยต่อแบบแผนทางวัฒนธรรมเหล่านั้นไปเอง ซึ่งหลักการที่อยู่เบื้องหลังคำอธิบายแบบนี้คือ ในวัฒนธรรมตะวันตกนั้นมีรากฐานมาจากความมีเหตุผลและวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้นจึงมีความดีเป็นสากล วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่ดีจึงต้องมีลักษณะของเหตุผลและวิทยาศาสตร์แฝงอยู่ จุดอ่อนของคำอธิบายนี้ คือ การยึดระบบเหตุผลมีระบบเดียวและต้องเป็นระบบของโลกปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันทั้งระบบเหตุผลเชิงประจักษ์และวิทยาศาสตร์ไม่ใช่ความดีสูงสุดหรือสิ่งอันเป็นสากล จะอธิบายการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมตะวันตกในวัฒนธรรมแห่งชาติไทยโดยไม่ยอมรับความด้อยกว่าของวัฒนธรรมไทยได้อย่างไร (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2533, น. 39-40)

วัฒนธรรมราชการ สถาบันราชการกลายเป็นสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองและมีผลประโยชน์สูงสุดในรัฐชาติไทย จึงเป็นธรรมดาที่จะถ่ายโอนวัฒนธรรมของตนหรือระบบความสัมพันธ์ภายในของราชการให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติไปด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2533, น. 40-41)

ความเป็นไทยในวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งค่อยๆ ก่อรูปมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีเงื่อนไขอยู่ที่การนับถือพระมหากษัตริย์ไทย ดังพระราชนิพนธ์ของ ร.6 ได้แสดงไว้หลัง

เปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้นำไทยสมัยหนึ่งอาจจะแยกความเป็นไทยออกจากสถาบันพระมหากษัตริย์จึงได้นำเอาสัญลักษณ์อีกชนิดหนึ่งเข้ามาแทนที่ความเป็นไทย ได้แก่ เชื้อชาติไทย อันเป็นแนวคิดที่หยุดหนึ่ง ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดวางความเปลี่ยนแปลง และจัดวางความสำนึกในความหลากหลายของวัฒนธรรมเองด้วย ยิ่งไปกว่านั้นแนวคิดเช่นนี้ทำให้พลังในการที่วัฒนธรรมหนึ่งๆ จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์เป็นไปได้บทสรุปของวัฒนธรรมแห่งชาติไทยคือความหลากหลาย ย่อมสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของดินแดนที่เป็นประเทศไทย ซึ่งเคยมีชนหลากหลายชนชาติ หลายวัฒนธรรมได้เข้ามาตั้งหลักแหล่ง ภูมิภคานา หรือนำเอาวัฒนธรรมของตนผ่านมาทิ้งไว้ให้ ตลอดจนผู้คนในดินแดนนี้ได้ปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างไม่หยุดหย่อนเสมอมา ฉะนั้นจึงไม่มีทั้งเอกภาพและเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมแห่งชาติของไทย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2533, น. 41-45)

อันเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องคติความเชื่อดั้งเดิม “คำสาปพระร่วง” ว่าความเชื่อดังกล่าวผ่านการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงที่หลังถาโถมเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างชุมชนบ้านปากน้ำโดยพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้ชุมชนท้องถิ่นอย่างบ้านปากน้ำกลายเป็นชุมชนแห่งคำสาปพระร่วงที่ได้ผสมผสานความเชื่อเข้ากับพุทธศาสนา จึงทำให้ชุมชนบ้านปากน้ำมีภาพปรากฏเป็นชุมชนที่ต้องคำสาปพระร่วง และมีความเชื่อมั่น เคารพนับถือ หลวงพ่อสองพี่น้อง (พระคู่บ้านคู่เมือง) อย่างภาพที่เห็นได้ในปัจจุบัน และคติความเชื่อเรื่อง “คำสาปพระร่วง” อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่ได้รับการปรุงแต่งแล้วกลายเป็น “พระร่วงวาจาสิทธิ์” และพระร่วง ผู้เป็นวีรบุรุษของชุมชนท้องถิ่นวัฒนธรรมสุโขทัย ยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรัฐชาติไทยที่ได้รับการหล่อหลอมแล้วเป็นราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย และวัฒนธรรมสุโขทัย แล้วกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติเช่นกัน

4.2 การรับรู้เรื่องคำสาปพระร่วงของคนส่วนกลาง

เมื่อคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงของชาวชุมชนบ้านปากน้ำพัฒนาการจากการเป็นคติความเชื่อท้องถิ่นสู่การเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติ และก้าวสู่การเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรัฐไทยดังกล่าวข้างต้น จึงพอจะมองเห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของการดึงเอาอัตลักษณ์เด่นในชุมชนท้องถิ่นจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สู่การสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทย เปรียบเสมือนการสร้างสิ่งเล็กเพื่อจุดหมายใหญ่ นั่นคือ การนำสิ่งเล็กๆ ของชุมชนท้องถิ่น หรือที่เราเรียกว่าเอกลักษณ์ท้องถิ่น บัดฝุ่น แต่งหน้า ทาสี เล็กน้อย พอให้เป็นที่รู้จัก (พระร่วงและคำสาปพระร่วง) มาเป็นส่วนหนึ่งของความยิ่งใหญ่ คือรัฐชาติ-วัฒนธรรมแห่งชาติ-ประวัติศาสตร์ไทย (กรุงสุโขทัย ราชวงศ์พระร่วง และวาจาสิทธิ์พระร่วง) จึงทำให้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าว คือ กระบวนการสร้างรัฐชาติไทย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

โดยมีนักศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาเนื้อหาของการศึกษาเนื้อหาที่ทำมาตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ 5 ในเรื่องต่างๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารัฐมีส่วนในการกำหนด self-perception (เรามองตัวเรา ว่าอย่างไร) ลักษณะความเป็นไทย ซึ่งในปัจจุบันเราเรียกว่า วัฒนธรรมแห่งชาติ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2533, น. 127-130) ในความเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติ นั้นเป็นกระบวนการที่ถูกกำหนดไว้แล้วโดยชนชั้นนำ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อปรากฏวิบุรุษของท้องถิ่นสุโขทัยอย่าง “พระร่วง” อยู่ในประวัติศาสตร์ ไทย ยิ่งทำให้ชวนสงสัยว่า อะไร ทำไม อย่างไร เมื่อกระบวนการศึกษาในพื้นที่กรณีศึกษาคือชุมชน บ้านปากน้ำแล้ว ก็ไม่ได้เกิดความกระจ่างว่า “พระร่วง” ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับ “พระร่วงใน ประวัติศาสตร์ไทยจะเป็นคนเดียวกันหรือไม่แต่อย่างไร แต่สิ่งที่ปรากฏชัดเจนขึ้นคือ พระร่วงใน สำนักการรับรู้ของชาวชุมชนบ้านปากน้ำในปัจจุบัน คือพระร่วงที่ได้รับการผสมผสานระหว่าง ท้องถิ่นและส่วนกลางแล้ว กลายเป็น “พระร่วง” ดังข้อมูลในข้อ 1 (การรับรู้เรื่องคำสาปพระร่วง ของคนท้องถิ่น) แต่ “พระร่วง” ในสำนักของคนส่วนกลางที่ไม่ใช่คนในวัฒนธรรมสุโขทัย ก็ยัง ไม่ใช่พระร่วงในความหมายเดียวกันอีกเช่นเคย เพราะ คนส่วนกลาง คือคนอื่นๆ ที่ไม่มีสำนักรับรู้ แบบเดียวกับคนชุมชนท้องถิ่นบ้านปากน้ำ คนอื่น จึงไม่ใช่ คนบ้านเดียวกัน แต่เป็นคนไทย เหมือนกันเท่านั้น ดังนั้นการสำนักรับรู้ของคนอื่น (ส่วนกลาง) เกี่ยวกับพระร่วง และคำสาปพระร่วง จึงเป็นสำนักที่รับผ่านสื่อที่รัฐไทยได้ส่งผ่านมาให้ ไม่ว่าจะ เป็น วัฒนธรรมแห่งชาติ ประวัติศาสตร์ ไทย ระบบการศึกษา และระบบราชการไทย เป็นต้น จึงไม่มีวันเข้าใจว่าทำไมชาวบ้านจึงยังคงกลัว และเชื่อว่าพระร่วงได้สาปไว้จริง โดยไม่เคยมีการตั้งคำถามต่อคำสาปพระร่วงว่าทำไมจึงต้องสาป ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่ง แตกต่างกันไปบ้าง เหมือนกันบ้าง ตัวอย่างคำถามเหล่านี้ จึงเป็นเพียงตัวอย่าง ของการเป็นคนอื่น ที่ไม่มีสำนักรับรู้แบบเดียวกับคนวัฒนธรรมสุโขทัย

เพราะสถานะของประชาชนและชุมชนชาวบ้านนั้นมิได้มีพื้นที่อยู่ใน ชาติไทย มา ตั้งแต่ต้น ก่อนสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจอรัฐในเขตชนบทยังเบาบาง ถึงแม้ว่าในรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา จะมีการขยายอำนาจอรัฐออกไปอย่างกว้างขวางและเข้มข้นขึ้นกว่าเดิม เพื่อประโยชน์ ในทางเศรษฐกิจและยุทธศาสตร์ของชนชั้นนำ แต่ข้อจำกัดในด้านการคมนาคมและระบบราชการ ตลอดจนการที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ทำให้อำนาจอรัฐยังไม่ สามารถขยายออกไปสู่เขตชนบทได้อย่างเต็มที่ ต้องปล่อยให้คนในชนบทมีชุมชนของตนเอง ที่เป็น อิสระจากรัฐค่อนข้างมาก โดยที่แต่ละชุมชน มีระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับชุมชน อื่นๆ ในท้องถิ่นเดียวกัน มากกว่าจะผูกพันกับส่วนกลาง และมีอำนาจใน ชุมชนและท้องถิ่น หลาย ระดับที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรตลอดจนจัดการกับความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2550, น. 669)

การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา จะบรรลุความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อสามารถลดความผูกพันระหว่างประชาชนกับ “ชุมชน” และ “ท้องถิ่น” ให้มากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ประชาชนผูกพันกับระบบราชการมากขึ้น และเปลี่ยนความจงรักภักดีของประชาชนที่เคยมีต่อ “ชุมชน” และ “ท้องถิ่น” ตลอดจนผู้นำตามประเพณี ใน “ชุมชน” และ “ท้องถิ่น” ของตนมาสู่พระมหากษัตริย์แทน (สายชล สัตยานุรักษ์, 2550, น. 669-670)

ดังนั้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ทรงนิยามความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” เพื่อตอบสนองปัญหาทางการเมืองที่ชนชั้นนำเผชิญ เช่น การสร้างเอกภาพทางความรู้สึกนึกคิด การต่อสู้กับการนิยามความหมายของของคนกลุ่มอื่นๆ และการจัดระเบียบสังคมหลังจากที่มีการยกเลิกระบบไพร่และระบบทาสไปแล้ว แต่ยังคงมีความจำเป็นต้องรักษาโครงสร้างสังคมที่แบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นเอาไว้เพื่อให้อำนาจของกลุ่มเจ้ามีเสถียรภาพ มโนทัศน์ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ที่รับการสร้างขึ้นโดยปัญญาชน 3 พระองค์นี้ แม้ว่ารายละเอียดแตกต่างกันอยู่มาก แต่มีสาระสำคัญตรงกัน คือ เน้น “ชาติไทย” ที่ “ชนชาติไทย” มีอำนาจและมี “พระมหากษัตริย์” กับ “พระพุทธศาสนา เป็นหัวใจของ “ความเป็นไทย และหัวใจของ “ความเป็นไทย” นี้ทำให้ “เมืองไทยนี้ดี” (สายชล สัตยานุรักษ์, 2550, น. บทคัดย่อ)

อย่างเช่นสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้น⁶ไปยังเมืองกำแพงเพชร เมื่อพ.ศ. 2449 ทรงถ่ายรูปเมืองกำแพงเพชรจากพระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสต้น ครั้งที่สอง พ.ศ.2449 และรูปถ่ายฝีพระหัตถ์ ได้จากหนังสือเสด็จประพาสต้น ร.ศ. 125⁷และบรรยายถึงถนนพระร่วงไว้ดังนี้

“...เมื่อไปพันป้อมนั้นจึงขึ้นถนน ขุดดินเป็นร่อง 2 ข้าง ขึ้นพูนเป็นถนนสูง กว้างประมาณ 8 วาตรงลิ่ว เรียกว่าถนนพระร่วง ถนนพระร่วงชนิดนี้มีในระหว่างสุโขทัยกับสวรรคโลกเหมือนถนนสายนี้ ถนนสายนี้ไปสุโขทัยแต่ขาดเป็นทิวเป็นตอน เชื่อแน่ได้ว่าเป็นถนนพระร่วงจริง”

⁶ ที่เรียกว่า “เสด็จประพาสต้น” อยู่ในการเสด็จเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถ แต่ โปรดฯ ให้จัดการที่เสด็จไปให้ง่ายยิ่งกว่าเสด็จไปประพาสเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถอย่างสามัญ คือไม่ให้มีท้องตราสั่งหัวเมือง ให้จัดทำที่ประทับแรม ณ ที่ใดฯ สุดแต่พอพระราชหฤทัยที่จะประทับที่ไหนก็ประทับที่นั่น บางทีก็ทรงเรือเล็กหรือเสด็จโดยสารรถไฟไป มิให้ใครรู้จักพระองค์

⁷ (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชเลขานุการรวบรวมพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายภาวส บุนนาค ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ในโอกาสที่สำนักพระราชเลขานุการได้จัดพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสต้นครั้งที่สอง ตามต้นฉบับที่พระอรรคชายาเธอฯ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ โปรดให้พิมพ์เมื่อปีชวด พ.ศ. 2467 และได้ทำการสอบทานข้อมูลกับฉบับที่พิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่างๆด้วย พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2547)

กนทพทง

รูปที่ 4.1 รูปถ่ายฝิพระหัตถ์ถนนพระร่วง

ที่มา : กำแพงเพชรมาจากไหน? (สุจิตต์ วงษ์เทศม, 2555, น. 231)

และมีการกล่าวถึงพระร่วงไว้ดังนี้

“...เมืองกำแพงเพชรนี้เดิมตั้งอยู่ห่างฝั่งน้ำทุกวันนี้ประมาณ 100 เส้น น่าจะมีลำน้ำมาที่ชายเนินแลง ซึ่งได้กล่าวไว้ว่าเป็นที่ลุ่มน้ำฤๅที่อื่น ตลอดจนถึงเวลาพระร่วงเป็นใหญ่ในเมืองสวรรคโลก เป็นเวลาร่วมกันกับมังราย ลงมาจากเชียงราย ตั้งเชียงใหม่เป็นเมืองหลวง พวกเจ้านายในเมืองสวรรคโลกกลัวว่าสวรรคโลกล่อแหลมนัก จึงคิดอ่านตั้งสุโขทัยเป็นเมืองหลวงขึ้นอีกเมืองหนึ่ง สวรรคโลกให้ลูกเธอไปอยู่เป็นทัพหน้า ข้างฝ่ายแม่น้ำน้อยนี้ จะเป็นด้วยแม่น้ำเปลี่ยนไปก็ตาม ฤๅเมืองเดิมตั้งอยู่ห่างน้ำก็ตาม พระร่วงฤๅวงศ์พระร่วงเห็นว่าควรจะเลื่อนเมืองลงมาตั้งริมน้ำให้ข่มแม่น้ำนี้ จึงมาสร้างกำแพงขึ้นใหม่ ให้ชื่อเมืองกำแพงเพชร ทำทางหลวงเดินขึ้นไปสวรรคโลกสายหนึ่ง มากำแพงเพชรสายหนึ่งเพื่อจะให้เดินทัพช่วยกัน ได้สะดวก เมืองเหนือคงเป็น 3 พระนคร ทางเดินในระหว่างกำแพงเพชรไปสุโขทัยนอน 2 คืน ด้วยเหตุฉะนั้นเจ้าผู้ครองเมืองกำแพงเพชรจึงย้ายเข้ามาอยู่ในกำแพง ได้สร้างวัดใหญ่ขึ้นแต่วัดเดียว เมื่อองค์อื่นจะสร้างก็สร้างเดิมต่อๆ ไป จึงไม่มีวัดใหญ่ในกำแพงเมือง วัดในกำแพงต้นทางที่มีพระเจดีย์ซึ่งมกุฎราชกุมารสมมติให้เป็นวัดมหาธาตุ ถ้าจะเทียบกับวัดข้างนอกเมืองเล็กน้อยเป็นไม่ได้ วัดพระแก้วนั้นเล่าพระแก้วก็อยู่ไม่ได้ ด้วยเหตุที่พระแก้วจะตกมาอยู่กำแพงเพชรคงจะมาก่อนสร้าง

⁸ เน้น โดยผู้วิจัยเอง

กำแพงเมืองกำแพงเพชรทุกวันนี้ ด้วยถ้ามาอยู่ภายหลัง คงจะไม่อยู่เมืองกำแพงเพชรต้องไปอยู่
สุโขทัย

เมืองชั้นกำแพงเพชรไม่เกิน 600 ปี แต่เมืองโบราณภายในนี้ไม่ภายหลังพระร่วง ถ้า
หากว่าได้ค้นคว้ากันจริงๆ คงจะพบลำน้าเงิน พบเชิงเทินเมืองเก่า เดียวนี้พวกที่ค้นหลงว่าเมือง
เก่านี้เป็นวัดนอกเมืองจึงมาวัดลำน้าแต่ในกำแพง ถ้าเป็นนอกเมืองแล้วจะไปสร้างวัดออกเต็ม
ไปเช่นนั้นที่ไหนได้ ถ้าจับบทหันไปค้นนอกเมืองซึ่งเป็นเมืองโบราณนี้คงจะได้อะไรอีกมาก
วันนี้อยู่ข้างจะสนุก แต่เวลาไม่พอเลย หยุดแต่ชั่วกินข้าวที่ปากสระวัดมหาธาตุคู่เดียว ยังกลับ
มาถึงเกือบบ่าย 5 โมง”

และในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงกระตุ้นให้มีการศึกษา
ประวัติศาสตร์เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ช่วยคุณรัฐมิให้คนไทยเดินตามตะวันตกจนสิ้นเชิง
เพื่อจะ “จำเริญทันสมัย” จนเกิดผลร้ายตามมา นอกจากนี้ทรงนำ “พงศาวดาร” มาถ่ายทอดในรูป
ของละครซึ่งมีการผลิตซ้ำอยู่เสมอในยุคหลัง เช่น เรื่อง “พระร่วง” “ตำนานเสือป่า” ฯลฯ ทรงใช้บท
ละครเหล่านี้ในการปลุกฝังให้เสือป่าและประชาชนทั่วไปรู้สึกว่ “ชาติไทย” เป็นชาติเก่าแก่และ
เป็นชาตินักรบ มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถ มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ คน
ไทยมีบรรพบุรุษที่มีสติปัญญา มีความกล้าหาญ รักชาติ มีความสามัคคี และพร้อมที่จะเสียสละเพื่อ
ชาติ ซึ่งคนไทยทั้งปวงควรสืบทอดคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทยเหล่านี้ตลอดไป
(สายชล สัตยานุรักษ์, 2550, น. 13)

และในพระนิพนธ์เรื่อง พระร่วง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเน้นว่
“การปกครองแบบไทย” อันมีการปกครองของสุโขทัยเป็นอุดมคติ นั้น เป็นการปกครองอย่าง
พ่อบ้านพ่อเมือง ที่ให้ราษฎรมีโอกาสและไม่เอาเปรียบ มีความเสมอหน้ากันทุกคน ดังที่ทรงเล่าถึง
“พระร่วง” ว่

โปรดทรงสมาคมกับไพร่บ้านพลเมือง อย่างฝรั่งเรียกว่า *democratic* เป็นต้นว่าถ้าใคร
จะทูลร้องทุกข์เมื่อใด ก็อนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ไม่เลือกหน้า แม้จนเวลากลางคืน ก็มีกระดิ่งแขวน
ไว้ที่ประตูพระราชวัง สำหรับให้ส่งเสียงให้ทรงทราบว่ มีผู้จะทูลร้องทุกข์ แล้วเอาเป็นธุระ
สอดส่อง ในการชำระถ้อยความให้เป็นยุติธรรมให้ราษฎรสมบุญสมสุข ประกอบด้วยมี
เสรีภาพทั่วไป... (สายชล สัตยานุรักษ์, 2550, น. 124)⁹

⁹ อ้างใน พระยาอนุนานราชชน. “วัฒนธรรมไทยในทางประวัติศาสตร์” ในงานนิพนธ์ชุดสมบูรณัของศาสตราจารย์พระยา
อนุนานราชชน หมวดวัฒนธรรม เรื่อง รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่ในวาระครบ 100 ปี ศาสตราจารย์พระยา
อนุนานราชชน และองค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติประกาศเกียรติคุณเป็น “บุคคลผู้มีผลงานดีเด่น
ทางวัฒนธรรมระดับโลก” กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2531, น. 81-82)

มรดกตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สู่สมัยปัจจุบัน นั่นคือ ความเป็นไทยสู่ประวัติศาสตร์ชาติไทย และเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้สำนึกการรับรู้ของคนส่วนกลาง รับรู้ได้เพียงมรดกที่ได้รับมา พร้อมกับความคับแคบในการทำความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติไทย เพราะด้วยวิธีคิดที่ว่าเพียงมรดกที่ได้รับมาก็เพียงพอแล้วในการเข้าใจสังคมไทย อาจจะด้วยเพราะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมาทำความเข้าใจในความหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น แต่ละแห่งที่มีเอกลักษณ์พร้อมอัตลักษณ์เป็นของตนเอง อย่างเช่น พาดหัวข่าว “ชาวบ้านทำใจ ต้องคำสาป พระร่วง 100 ปี แล้งซ้ำซาก!” ของชาวบ้านหนองตาโชติ ตำบลวังทองแดง อำเภอเมืองจังหวัดสุโขทัย หากเรามองด้วยมุมมองวิธีคิดที่ได้รับมรดกมา เราก็จะมองข่าวนี้ว่า เพราะไม่มีการบริหารจัดการน้ำที่ดีพอ และด้วยที่ตั้งภูมิศาสตร์ของชุมชนเอง แล้วมองว่า เป็นความเชื่อที่มลายของชุมชนท้องถิ่นนั้น

ดังที่นักวิชาการหลายท่าน ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่านพอควรแล้ว ‘ชาติไทย’ โดยตัวของมันเองเป็นสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ ซึ่งสร้างจากฐานประชากรหลายชาติพันธุ์ มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างหลากหลาย ทั้งที่มีมาแต่เดิมและเคลื่อนย้ายอพยพเข้ามาในระยะหลัง ดังนั้น ในกระบวนการหลอมรวมคนเหล่านี้เข้าด้วยกัน รัฐจึงเป็นผู้กำหนดที่สำคัญยิ่งที่จะบอกว่าใครบ้างที่เป็นคนไทย หรือเป็นสมาชิกของชาติไทย ใครบ้างที่จะมีสิทธิได้รับการดูแลจากรัฐและมีสิทธิใช้ประโยชน์แผ่นดินไทย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2551, น. 2)

ชาติไทย และความเป็นไทย มีฐานคิดมาจากตัวชุมชนเอง ชุมชนในจินตนาการที่เรียกว่าชาติไทย ซึ่งอาศัยจินตนาการของหมู่บ้านเป็นเกณฑ์ ย่อมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัฒนธรรมอย่างสูง เพื่อยืนยันในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อสร้างเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม แบบเรียนจึงเสนอแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นไทย แบบแผนที่เสนอนั้นเป็นอิทธิพลของวัฒนธรรมชนชั้นกลางในภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ จึงเท่ากับเป็นการครอบงำทางวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557, น. 62)

และเพราะชุมชนชาติในแบบเรียนคือหมู่บ้านที่สงบ และมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นต่อกันเสมอมา หมู่บ้านในแบบเรียนซึ่งเป็นฉากให้แก่ตัวละครเอกจึงสะท้อนลักษณะของชุมชนหมู่บ้านในอดีตค่อนข้างมาก อันเป็นสิ่งที่ไม่อาจพบได้ในที่ใดของประเทศไทยปัจจุบัน และในอีกแง่หนึ่งก็ไม่อาจพบได้ในที่ใดของประเทศไทยในอดีตด้วย ทั้งนี้เพราะลักษณะดังกล่าวเป็นการนิกรฝันย้อนไปสู่อุดมคติที่ไม่มีจริงของคนกลุ่มหนึ่งหรือเป็นการสร้างลักษณะตัวแบบที่เป็นอุดมคติ (ideal type) ของนักวิชาการเพื่อวัดความเปลี่ยนแปลงในระยะหลังเท่านั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557, น. 48)

ประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน อดีตของชาติใดก็ตามย่อมถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อรองรับจินตนาการถึงชุมชนที่เรียกว่า “ชาติ” ทั้งสิ้น ข้อมูลที่ขาดหลักฐานหรือการตรวจสอบหลักฐานจึงปรากฏเป็นธรรมดาในประวัติศาสตร์ของแบบเรียนทุก “ชาติ” แบบเรียนไทยก็ไม่ยกเว้น อดีตของชาติในแบบเรียนหลายชาติด้วยกัน มีพัฒนาการเริ่มจากความไม่เป็นชาติทางรูปธรรมมาสู่ความเป็นชาติอย่างเป็นรูปธรรม แต่อดีตของชาติไทยในแบบเรียนไม่มีพัฒนาการ กล่าวคือมีแกนเรื่องที่น่าแน่นอนตายตัว มาทุกยุคทุกสมัย นั่นคือชาติไทยดำรงอยู่ได้ตลอดมาด้วยการทำสงครามรักษาเอกราชเอาไว้ได้และสร้างสมความเจริญสืบต่อมาถึงปัจจุบัน การรักษาเอกราชและการสร้างความเจริญนั้น มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำตลอดมา เช่น “พระมหากษัตริย์มีคุณต่อบ้านเมืองเพราะต่อผู้ข้าศึกที่เข้ามารุกรานเพื่อรักษาเอกราช พระมหากษัตริย์เป็นผู้คิดตัวหนังสือให้คนได้อ่านเขียนกัน พระมหากษัตริย์ของเรานี้ทำคุณประโยชน์ต่อคนไทยและเมืองไทยมากมายเหลือเกิน... คนไทยแต่โบราณไม่ว่าพระมหากษัตริย์หรือประชาชน ต่างได้ช่วยกันรักษาเอกราชของชาติไทยให้ยืนยงอยู่ได้...” (กรมวิชาการ, ภาษาไทย, ป.3 เล่ม 1 น. 69 อ้างในนิติ เอียวศรีวงศ์, 2557, น. 59-60)

และพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันทางสังคมที่ได้รับการเน้นความสำคัญมากที่สุดในแบบเรียน และดังที่แบบเรียนตอนหนึ่งได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า ความแตกต่างหลากหลายของคนในชาติไทยนั้นถูกละลายไปเพราะทุกคนต่างก็มีพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวกัน (นิติ เอียวศรีวงศ์, 2557, น. 61)

ดังคำกล่าวที่ว่า “หากถือว่าโครงสร้างทางสังคมย่อมมีรากฐานอยู่บนวาทกรรมหนึ่งๆ ความสืบเนื่องคงทนของโครงสร้างไทยก็เกิดขึ้นได้เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำซึ่งวาทกรรมอันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม ความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะกระทบถึงโครงสร้างย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ประเทศจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมด้วยความหวังของแบบเรียนตราบเท่าที่วาทกรรมซึ่งการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนจรรโลงไว้ยังคงดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง” (นิติ เอียวศรีวงศ์, 2557, น. 72-73)

ดังนั้น การรับรู้เรื่องคำสาปพระร่วงของคนส่วนกลางจึงแตกต่างกับการรับรู้ของคนท้องถิ่น เพราะอาศัยอยู่กับคนละพื้นที่ แม้ไม่ไกลกันนักแต่ก็ไม่สามารถจินตนาการถึงพระร่วงคนเดียวกันได้ด้วยการอ่าน การดูสื่อจากทีวี การฟังจากวิทยุ หรือสื่อออนไลน์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ฟสบูค์ ไลน์ หรือยูทูป เป็นต้น แม้ว่าเราจะมีระบบการศึกษาที่มาตรฐานเดียวกัน มีประวัติศาสตร์ที่มีรากเหง้าเดียวกัน มีวัฒนธรรมแห่งชาติ มีพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน มีพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเช่นเดียวกัน ฯลฯ แต่นั่นก็ไม่สามารถทำให้คนที่เกิดและอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย จะเข้าใจและจินตนาการถึงคนจังหวัดสุโขทัยว่าการต้องคำสาปพระร่วงแล้วจะเป็นอย่างไร รู้สึกเช่นไร และเช่นกันว่า คนที่จังหวัดสุโขทัย ก็คงไม่สามารถจินตนาการจนเข้าใจได้ว่าคนจังหวัดเชียงรายจะ

เข้าใจตนเองได้เพียงใด トラบเท่าที่คนทั้งสองแห่งจะมีโอกาสพบเจอ และได้ใช้ชีวิตร่วมกัน อย่างน้อยจนสามารถเข้าใจในวิถีแห่งชีวิต ไม่ว่าจะเป็นวิถีแห่งคำสาปพระร่วง วิถีแห่งเมืองลุ่มน้ำยม ตอนกลาง และวิถีแห่งวัฒนธรรมสุโขทัย และนี่คงเป็นวิถีแห่งความเป็นไทย และวิถีแห่งประวัติศาสตร์ไทย เพื่อให้คนไทยรับรู้และสร้างการรับรู้ตามกรอบวิธีคิดที่ถูกรัฐไทยได้กำหนดไว้แล้วแต่ต้น นั่นคือ ทันทที่ที่เราเกิดมาก็ถูกรอบงำด้วยวิถีแห่งความเป็นไทยนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และคงจะยากนักที่จะเกิดปรากฏการณ์การยกกรอบที่ครอบงำไว้ออกจากหัว แล้วตั้งคำถามกับสิ่งที่ตนเองคุ้นชิน อย่างเรื่องราวของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงของคนในวัฒนธรรมสุโขทัย

เพราะปัญหาใหญ่ของสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ปัญหาอุดมการณ์ชาตินิยมและวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งจะต้องได้รับการปรับเปลี่ยนให้เอื้อต่อ “พหุวัฒนธรรม” สังคมที่ยอมรับ “พหุวัฒนธรรม” หมายถึง สังคมที่เคารพในสิทธิความแตกต่างอย่างหลากหลาย ซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงเมื่อสังคมนั้นๆ ได้พัฒนาความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น หากวัฒนธรรมแห่งชาติเปลี่ยนเป็น “พหุวัฒนธรรม” ก็จะลดการแบ่งชั้นทางสังคมและการแบ่งชั้นทางวัฒนธรรม และกลายเป็นรากฐานของการเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาเพื่อลดช่องว่างทางเศรษฐกิจสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้นับเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการจัดการกับความขัดแย้งด้วยสันติวิธี รวมทั้งความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรที่จะรุนแรงมากขึ้นในอนาคต แต่ถ้าหากปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมแห่งชาติให้กลายเป็น “พหุวัฒนธรรม” ย่อมทำให้คนทุกชั้นและทุกชาติพันธุ์หมายรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของ “ชาติไทย” และวัฒนธรรมของตนเป็นส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมแห่งชาติไทย” โดยทุกคนมีโอกาส “รักชาติไทย” (คือรักคนทุกสถานภาพและทุกชาติพันธุ์ที่ประกอบกันขึ้นเป็น “ชาติไทย” และมีโอกาสได้ประโยชน์จาก “ชาติไทย” อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม) การมีโอกาสได้ทำประโยชน์ให้ชาติและได้ประโยชน์จากชาติ จะนำไปสู่การเห็นคุณค่าของชาติมากขึ้นและผูกพันกับชาติมากขึ้น มิฉะนั้นแล้ว “ชาติไทย” และ “วัฒนธรรมแห่งชาติ” จะหมดความหมายลงไปเรื่อยๆ ในอนาคตอันใกล้ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2550, น. 55-56)

5. การเปลี่ยนแปลงของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนชาวปากน้ำ ในปัจจุบัน : แนวโน้มของบริบททางสังคมและผลกระทบที่มีต่อโลกทัศน์ ทางการเมืองของชาวปากน้ำ

ผลการศึกษาที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษาทำให้ทราบถึงบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่มีในชุมชนบ้านปากน้ำ อันถือเป็นตัวแทนชุมชนแห่งความเชื่อเรื่อง

พระร่วง และคำสาปพระร่วง ในวัฒนธรรมสุโขทัยนับแต่โบราณกาลนานมาแล้ว ดังผลการศึกษาที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในข้อ 4.3 ข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมความเชื่อและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสู่ความเป็นวิถีชีวิตชุมชนบ้านปากน้ำ และยังเป็นทางออกสำหรับความขัดแย้งและสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งถือเป็นความซับซ้อนอย่างยิ่งในระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมชุมชน เพราะมีทั้งเรื่องของอำนาจที่เหนือกว่าทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น มีความประนีประนอมยอมกัน และกันของผู้คน และการยอมรับความแตกต่างทั้งเรื่องความคิดและสถานะทางสังคม ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจก่อนแล้วจึงจะมองเห็นภายใต้สังคมที่ต้องคำสาปพระร่วงอยู่

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าสังคมชุมชนบ้านปากน้ำ ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงแทบจะทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ อาชีพ รูปแบบของการทำการเกษตร การศึกษา การสาธารณสุข การเมืองการปกครอง เทคโนโลยีต่างๆ และรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย และรวดเร็วมากขึ้น ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม และแน่นอนว่าคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงย่อมต้องได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม และส่งผลกระทบต่อบทบาทและหน้าที่ในสถานะสถาบันทางสังคมหนึ่งของชุมชน ต่อสังคมชุมชนท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

แต่จากการศึกษาบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง ของผู้คนในวัฒนธรรมสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีศึกษาชุมชนบ้านปากน้ำ ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงจะยังคงดำรงอยู่ในชุมชนบ้านปากน้ำต่อไป แม้ว่าจะมีหรือไม่มีผู้ลงพื้นที่เข้าไปทำการศึกษาร่องคดีความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงก็ตาม แต่จะคงดำรงอยู่ในสถานะใดในสังคมชุมชน นั้นย่อมเป็นสิ่งที่น่าสนใจยิ่งกว่า ด้วยเพราะความไม่เข้ากับยุคสมัยของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง ในตำนานปรัมปรา อย่างตำนานพระร่วงวิ่งว้าว เหตุใดจึงสามารถดำรงอยู่ในชุมชน และยังคงมีอิทธิพลต่อชีวิตชาวบ้านปากน้ำ

กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้เรื่องเล่าเหล่านี้ดำรงอยู่ได้ ในกรณีของคำสาปพระร่วง ไม่เพียงเรื่องเล่านี้จะถูกบอกต่อกันแบบปากต่อปาก จากรุ่นสู่รุ่น เท่านั้น แต่ยังมีกระบวนการหลายประการที่ทำให้เรื่องเล่าเหล่านั้นดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การนำมาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตชุมชนบ้านปากน้ำ คือ ทุกครั้งที่ทะเลาะกัน หรือหาข้อยุติ ข้อตกลงระหว่างคนในกลุ่ม ในหมู่บ้านไม่ได้ ก็จะเอ่ยคำกล่าวว่าเป็นเพราะพระร่วงได้สาปไว้ เหมือนว่าเป็นคำพูดที่ติดปากและติดอยู่ที่ใจ เป็นต้น คำถามคือ กระบวนการเหล่านี้ดำเนินไปอย่างไร จึงทำให้เรื่องเล่าแบบนี้ดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องในชุมชน

กล่าวคือ แม้ว่าในชุมชนบ้านปากน้ำจะยังปรากฏคำสาปพระร่วงอยู่ในใจของสมาชิกชาวชุมชนบ้านปากน้ำ แต่สถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่จะสามารถดึงเอาคำสาปมาใช้หรือเป็น

คำตอบ/ทางออกให้กับสถานการณ์นั้นได้ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเรื่อยมา ดังเห็นจากพัฒนาการของความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง ตั้งแต่ การก่อตั้งวงดนตรีบ้านปากน้ำ มาสู่ การรวมกลุ่มเพื่อเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโค ในลักษณะการรวมกลุ่มในนามของความช่วยเหลือจากรัฐ และระบบราชการเป็นตัวตั้งเพื่อให้เกิดกลุ่มและรูปแบบการดำเนินการ

ดังนั้นสถานการณ์ในการก่อตั้งกลุ่มของชาวบ้านปากน้ำในปัจจุบันจึงต้องมีกฎระเบียบของทางราชการเข้ามาควบคุมอีกชั้นหนึ่ง ต่อจากชั้นระเบียบ กฎเกณฑ์ของชุมชนเอง และภายใต้กฎ ระเบียบทั้งสองชั้นนี้ ก็ยังมีระเบียบระหว่างช่องว่างของทั้งสองกฎระเบียบนี้ นั่นคือ ความประนีประนอม การยอมรับซึ่งกันและกัน ของกฎระเบียบทั้งสองชั้นนี้ของคนในชุมชนเอง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความประนีประนอม การยอมรับซึ่งกันและกัน ถือเป็นวัฒนธรรมของชาวบ้านปากน้ำ อันมีพื้นฐานมาจากคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงอยู่อย่างสำคัญตลอดมา

อย่างเช่น ตามกฎ ระเบียบในการจัดตั้งกลุ่มจะต้องมีการรวมกลุ่มของเหล่าสมาชิกที่มีความพร้อม ความคิดเห็น ความเข้าใจตรงกันที่จะดำเนินการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มสหกรณ์ต่างๆ เป็นต้น และมีการประชุม รวบรวมและระดมทุนเพื่อลงมือดำเนินการ แล้วทางส่วนของรัฐ/ ราชการก็จะเข้ามาช่วยเหลือในรูปแบบ เงินทุนหลักในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และการช่วยเหลือประสานงานด้านต่างๆ ที่กลุ่มยังไม่มีความพร้อมจะดำเนินการได้เอง แล้วจากนั้นต้องมีการรายงานผลการดำเนินการ และแผนการดำเนินงานต่อไป นี่คือวงจรการเกิดและดำเนินการของกลุ่มโดยกฎ ระเบียบของทางราชการ แต่ด้วยความที่เป็นชุมชนท้องถิ่นเอง ความพร้อม ความคิดเห็น และความเข้าใจที่ตรงกันในการดำเนินการร่วมกัน อาจจะไม่มีหรือมีน้อยมาก แต่ด้วยเหตุผลในการต้องการเงินทุนช่วยเหลือกลุ่ม ดังนั้นทางกลุ่มจึงต้องทำเป็นว่าเราพร้อม เราเข้าใจ เรามีจุดหมายเดียวกัน ซึ่งนี่เป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของกฎ ระเบียบของชุมชนเอง คือ การให้ออกาสและช่วยเหลือกันและกันของคนกันเอง ซึ่งคนกันเองในที่นี้ อาจจะเป็นญาติหรือเป็นผู้อยู่ในระบบอุปถัมภ์ของตน กล่าวคือเป็นการมองเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายไว้ก่อน หรือการพยายามมองข้ามสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ให้กลายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ นั่นคือ การที่มีคนบางคนหรือบางกลุ่ม ไม่ได้มีความพร้อม หรือความเข้าใจ สนใจที่จะดำเนินงานในลักษณะนี้ของกลุ่ม แต่เพราะด้วยตนเองคือคนของผู้มีอำนาจ/ผู้นำในชุมชน ก็จะมีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการก่อน หรือมีโอกาสร่วมกลุ่ม และจึงกลายเป็นการรวมกลุ่มของคนที่ยังไม่พร้อม แต่บอกว่าพร้อมที่จะดำเนินการ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นจุดสำคัญที่ทำให้การดำเนินการของกลุ่มอันเกิดการกฎ ระเบียบของทางรัฐ/ราชการ ไม่สามารถดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้เท่าที่ควรจะเป็น

การมองโดยมีมุมมองที่แตกต่างออกไปจากมุมมองที่เคยมอง การให้ความสำคัญกับคนละอย่างระหว่าง กฎ ระเบียบของชุมชนท้องถิ่น และกฎ ระเบียบของรัฐ/ราชการ แต่ในบางสถานการณ์

ก็อาจเกิดผลสำเร็จได้จากการมองต่างมุมดังกล่าว เช่น การรวมกลุ่มของผู้พิการ เพื่อให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเพื่อรองรับการให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ จากหน่วยงานของรัฐ/ระบบราชการ ในกรณีนี้ก็เริ่มต้นจากการไม่พร้อมทั้งหมดเช่นกัน แต่กลับให้ผลดีในทางปฏิบัติ เพราะผู้พิการมีหลายสถานะ มีความแตกต่างกัน และมีความด้อยโอกาสทางสังคม เมื่อเกิดการรวมกลุ่มจากการผลักดันของหน่วยงานของรัฐต่างๆ ก็ย่อมส่งผลให้ผู้พิการที่ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือ ถูกทอดทิ้ง หรือถูกมองข้ามโดยคนส่วนใหญ่ของชุมชนเอง ได้รับโอกาสที่จะได้รับการดูแลจากสังคมส่วนอื่นๆ ซึ่งย่อมจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น และนี่กลายเป็นตัวอย่างดีๆ ที่เกิดจากช่องว่างของกฎระเบียบทั้งสองชั้นนี้ขึ้นได้

ซึ่งบทเรียนที่เกิดขึ้นในชุมชนทุกๆ สถานการณ์ก็ย่อมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนและสมาชิกของชุมชนเอง ไม่ว่าจะผลนั้นจะออกมาเป็นรูปแบบไหน ผลทางลบ หรือผลทางบวก คือ การประสบผลสำเร็จของกลุ่ม หรือความล้มเหลวของกลุ่มคนในชุมชน อันเป็นการสร้างความน่าประหลาดใจแก่ผู้วิจัยยิ่ง จากการศึกษาคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงของชาวปากน้ำ ว่าในคำสาปแช่งของชุมชนที่ต้องคำสาป จะมีความน่ามหัศจรรย์ยิ่งกว่า อยู่ในความซับซ้อนของสถาบันทางสังคมที่เกิดจากความเชื่อล้วนๆ นั่นคือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมีน้ำใจมอบให้กันเมื่อโอกาสนั้นมาถึง หรือความพยายามแก้ไขปัญหาเพื่อให้ก้าวผ่านอุปสรรคต่างๆ เหมือนประหนึ่งว่าขนาดพระร่วง (อำนาจเหนือธรรมชาติ) ยังกลั่นแกล้งชุมชนบ้านปากน้ำ เรายังต้องอยู่กันให้ได้ ด้วยการช่วยเหลือตัวเองและช่วยเหลือกัน

ในส่วนความเปลี่ยนแปลงในระดับของตัวบุคคลในชุมชนเองก็เริ่มมีการปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี เทคโนโลยี ดังกล่าว ตามแต่สถานะที่ตนครอบครองและดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็น ผู้นำ ในนามผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หรือผู้ตามฯลฯ ล้วนเป็นความเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับเปลี่ยนสถานะ ให้สูงขึ้น หรือให้เกิดความเหมาะสม และตามความถนัดของแต่ละบุคคล เพื่อให้ชุมชนบ้านปากน้ำดำรงอยู่ได้อย่างดีภายใต้คติความเชื่อคำสาปพระร่วงของชุมชน

ตำนาน เรื่องเล่า ส่งผลต่อคนในชุมชนอย่างไรบ้างนั้น เราจะเห็นภาพสังคมชุมชนที่มีเรื่องเล่าเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่ง แม้ไม่ปรากฏตัว และยังคงอยู่ในสังคมเสมอ ดังนั้นเรื่องเล่าไม่เพียงทำให้แจ้งข้อมูลอย่างเดียว แต่ยังสร้างประสบการณ์เกี่ยวกับการรับรู้ การถ่ายทอดเรื่องราวและจัดการความทรงจำอีกด้วย หมายความว่าขณะที่เรื่องถูกเล่าออกมา ความคิด ความเข้าใจ และอารมณ์ที่ถูกผลิตซ้ำยังช่วยในการรับรู้ และเข้าใจสังคมที่ตนดำรงอยู่ ในกรณีนี้ ตำนานเรื่องเล่าพระร่วง ทำให้คนที่รับรู้มองและเข้าใจชุมชนตนเอง และรู้สึกมีส่วนร่วมในชะตากรรม ยามเมื่อชุมชน

ต้องคำสาปพระร่วงแบบหนึ่ง เข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชนในลักษณะหนึ่งและเข้าใจในประวัติศาสตร์ชาติในแบบหนึ่ง การจัดการกับความทรงจำและการนำความทรงจำมาใช้ในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องสำคัญต่อชุมชนบ้านปากน้ำ เพราะท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของบริบทที่กว้างใหญ่กว่าชุมชนหมู่บ้าน คือบริบทของสังคมชาติไทย และบริบทของสังคมโลก ชุมชนหมู่บ้านจำเป็นต้องมีอัตลักษณ์เพื่อให้สามารถยืนอยู่ได้ในกระแสความเปลี่ยนแปลงใดๆ ก็ตาม แต่ย่อมต้องมีการสร้างและปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมหมู่บ้านให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้สามารถปรับตัวได้อย่างกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมบริบทที่เปลี่ยนไปเช่นกัน เฉกเช่นการปรับตัวของคตึกความเชื่อในเรื่องคำสาปพระร่วงของชาวปากน้ำให้เข้ากับสถานการณ์ ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปด้วย ดังนั้นทั้งสองส่วนคือ ชุมชนหมู่บ้านและคตึกความเชื่อของคนในสังคม จึงเป็นระบบที่ต้องช่วยกันพุงให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านอยู่รอดได้อย่างปกติสุขต่อไป เป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งในชุมชนที่มีการปรับตัวเพื่อให้สังคมโดยรวมยังอยู่ได้ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง

การรับรู้ของคนในชุมชนว่า “ชาวบ้านปากน้ำถูกพระร่วงสาปให้ไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ” จึงนับว่าเป็นการสร้างความประนีประนอมให้คนในสังคมชุมชนยอมรับเงื่อนไขกฎเกณฑ์ของสังคม ที่ถูกกำหนดและสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจและสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อเป็นการจัดการระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน ภายใต้อการยอมรับว่า ความขัดแย้งของคนในชุมชนนั้นเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมชุมชนเช่นกัน ดังนั้นวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงจึงส่งผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของชาวบ้านปากน้ำให้มีการยอมรับนับถือผู้นำภายใต้คตึกความเชื่อดังกล่าวอย่างไม่มีเงื่อนไข กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงถูกฝังไว้ในชุมชนบ้านปากน้ำมาอย่างยาวนาน โดยการฝังนั้น เป็นการฝังไว้ทั้งในความคิดและจิตใจของผู้คน จึงส่งผลทำให้ชาวบ้านปากน้ำไม่เคยคิดตั้งคำถามเกี่ยวกับคำสาปพระร่วง เพราะคิดว่านั้นคือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้านปากน้ำ ถ้าขาดไปก็คงจะไม่ใช่ชาวบ้านปากน้ำ ดังนั้นเมื่อผู้นำชุมชนคนใด สามารถนำคตึกความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงมาใช้ในสถานการณ์ที่ต้องการให้เกิดผลหรือยุติความขัดแย้งใดๆ ในชุมชน ก็ย่อมจะส่งผลให้เป็นไปอย่างที่คิดหวังไว้ เพราะว่าผู้นำได้เอ่ยนำในสิ่งที่ถูกต้องที่สุด ด้วยเพราะในชุมชนบ้านปากน้ำไม่มีใครสามารถปฏิเสธในคำสาปพระร่วงได้ หรือถึงแม้ว่าจะมีใครในชุมชนจะสามารถปฏิเสธได้ด้วยตนเอง แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธในความเป็นชุมชนบ้านปากน้ำได้ตราบเท่าที่ตนเองยังเป็นส่วนหนึ่งของชาวบ้านปากน้ำ เป็นลูกหลานปากน้ำ

ความคิดจากคตึกความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงของชาวบ้านปากน้ำ จึงยังส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์ในการจัดการเกี่ยวกับวิธีการ/รูปแบบการปกครองของชุมชนเอง และย่อมส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์ในการมองรูปแบบของการปกครองในระดับที่เหนือกว่าชุมชนขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นใน

ระดับ ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ ให้มีการยอมรับ นับถือ และเชื่อมั่นในตัวผู้นำที่มาพร้อมกับฐานคติความเชื่อดังกล่าว จึงทำให้รูปแบบการเมืองการปกครองของชาวบ้านปากน้ำมาจากโลกทัศน์ที่ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อมั่นในตัวผู้นำที่มีบารมีแบบพระร่วง คือ “กล่าวสิ่งใดย่อมเป็นเช่นนั้น” นั่นคือ เมื่อผู้นำท่านใดสามารถทำได้อย่างที่ตนได้พูดไว้ ผู้นำท่านนั้น ก็สมควรจะได้รับการยอมรับ นับถือเฉกเช่นเดียวกันกับ การนับถือในพระร่วงจากตำนานคำสาปพระร่วง ดังนั้นจึงเป็นการง่ายในการชักจูง ความคิด ความเชื่อของชาวบ้านปากน้ำ เพื่อดำเนินกิจกรรม กิจกรรมงานใดๆ หรือแม้แต่ให้ไปเชื่อมั่นในสิ่งใดๆ เพิ่มเติม หากว่ามีผู้นำชุมชนที่มีบารมีพระร่วงปรากฏขึ้นมาในชุมชน แม้ว่าผู้นำท่านนั้นจะไม่ใช่ชาวบ้านปากน้ำก็ตาม แต่ในทางกลับกัน หากเมื่อใดที่ผู้นำไม่สามารถทำได้อย่างที่ตนเคยได้เอ่ยกล่าวไว้ ความเชื่อมั่น และความศรัทธาของชาวบ้านปากน้ำที่เคยมีอย่างเต็มเปี่ยมก็พร้อมที่จะหายไปทันทีเช่นกัน

ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์ของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง แท้จริงแล้ว เราสามารถเรียนรู้ได้ถึงความทันสมัยอยู่เสมอว่า การสามารถทำได้อย่างที่พูดไว้ คือสิ่งที่น่ายกย่อง และให้การยอมรับ เชื่อถือ นั่นคือ การรักษาคำพูด สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และควรเป็นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดี และของการเป็นสมาชิกในสังคมทุกคนด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อใดก็ตามที่คนในสังคมล้วนแต่โกหก หลอกลวงกัน สังคมนั้นก็ไม่อาจอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เหมือนดังตกอยู่ในห้วงของคำสาปพระร่วงอยู่ตลอดเวลา คือ “ขอให้ชาวบ้านปากน้ำอย่าได้ทำอะไรร่วมกัน ได้สำเร็จเลย”

การตระหนักว่าความหมายของความคิดทางการเมืองดำรงอยู่ในวัฒนธรรมความเชื่อของสังคมไทย อาจทำให้ผู้คนในสังคมหันมาตรวจสอบความคิด ความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของสังคมกันมากขึ้น และหากเชื่อตามคติทางปรัชญาคลาสสิกที่ถือว่า ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการตรวจสอบคงอาจกล่าวได้เช่นกันว่า สังคมที่ดีที่แข็งแรงคือสังคมที่มีการตรวจสอบรากฐานความคิดความเชื่อของตนด้วยปัญญา (สมบัติ จันทรวงศ์, 2540, น. 7) คำนำจากชัยวัฒน์ สถาอานันท์) ดังนั้น การจุดไฟเพื่อเริ่มต้น ในการตั้งคำถามกับคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงในงานวิจัยฉบับนี้ ก็เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นว่าเรายังสามารถตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบรากฐานความคิดความเชื่อของคนได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมไทย เพื่อให้รู้ว่าเราจะยังสามารถตั้งคำถามเกี่ยวกับความเชื่อได้อีกสักเท่าใด และยังสามารถทลายกรอบคิดของตนเองและผู้อื่นที่ไม่ได้อยู่ร่วมวัฒนธรรมความเชื่อคำสาปพระร่วงว่า ในตำนานคำสาปพระร่วงนอกจากจะปรากฏความคิดว่าตำนานเป็นเพียงความเชื่อที่มลายของผู้คนในยุคโบราณส่งผ่านมายังคนยุคปัจจุบัน เพราะไม่มีอะไรที่จะพิสูจน์ได้เลยว่ามีความจริงอยู่ในตำนานสักก็มาน้อย เพราะนั้นไม่ใช่สิ่งที่น่าสนใจอีกต่อไป เมื่อพบว่าในตำนานยังปรากฏสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของผู้คนที่จะร่วมกันสร้างสังคมที่ดีที่มีความแข็งแรงเพื่อให้ผู้คนอยู่รอดร่วมกันได้ต่อไป ภายใต้คติความเชื่อในตัวผู้นำอย่างพระร่วง